

ΟΙ ΙΔΕΕΣ
ΤΟΥ ΧΩΚΙΝ
ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΣΥΜΠΛΗΝΤΟΣ

ΔΑΥΛΟΣ

ΔΡΧ. 1500

«ΕΑΝΑΖΩΝΤΑΝΕΥΕΙ» Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ
ΜΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗ

Οί δῆθεν «᾿Αραβικοὶ ᾿Αριθμοὶ» εἶναι
γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ᾿Αλφαβήτου

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό
Κυδαθηναίων 29, Πλάκα
105 58 Ἀθήνα.
Τηλέφωνα: 3223957, 9841655.
Τηλεομοιότυπος: 3314997.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ («Internet»):
<http://www.davlos.gr>
Ἡλεκτρονική Ἀλληλογραφία:
davlos@otenet.gr

Τὰ Γραφεῖα τοῦ «Δ» λειτουργοῦν
πρωινὲς ὥρες 9.30 - 14.30
καθημερινά (καὶ Σάββατο).

Ἰδρυτὴς-Ἱδιοκτῆτης-
Ἐκδότης-Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Ἀχιλλέως - Μουσῶν 51
Παλαιό Φάληρο.

Φωτοστοιχειοθεσία - Ἀτελιέ:
PRESS LINE
Μάγερ 11, Ἀθήνα, τηλ.: 5221792.
Ἐκτυπώσεις:
Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ
Βιβλιοδεσία:
Κ. ΚΟΝΤΟΠΩΡΙΟΣ

- Τιμὴ ἀντιτύπου: 1.500 δρχ.
- Δωδεκάμηνη συνδρομὴ: 14.000 δρχ.
- Ὁργανισμῶν κ.λπ.: 20.000 δρχ.
 - Φοιτητῶν: 10.000 δρχ.
- Ἐξωτερικοῦ: 65 δολλ. ΗΠΑ.
- Ἡ συνδρομὴ καταβάλλεται
κατὰ τὴν ἐγγράφῃ.
- Ἡ συνδρομὴ ἀνανεώνεται
αὐτομάτως μετὰ τὴν λήξιν τοῦ
12μήνου. Διακοπὴ τῆς συνδρομῆς
γίνεται μόνον κατόπιν
τηλεφωνήματος τοῦ ἐνδιαφερομένου.

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΔΕΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται.

Ὅλες οἱ συνεργασίες καὶ τὰ
ταχυδρομικὰ ἐμβάσματα στὴ διεύθυνση:
ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Μουσῶν 51
175 62, Π. Φάληρο, Ἀθήνα.

Παρακαλοῦνται οἱ συνδρομητὲς
ποὺ ἀλλάζουν διεύθυνση, νὰ τὸ
γνωστοποιοῦν στὸ περιοδικό.

Ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση
κειμένων τοῦ «Δ», μετὰ τὴν προϋ-
πόθεση ὅτι θὰ ἀναφέρεται ρητῶς
ἡ πηγὴ τους.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 12656:

Pax Romana καὶ Pax Americana

Δ.Ι.Α.

ΣΕΛΙΣ 12658:

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ι. ΛΑΖΑΡΗΣ, ΙΩΝ ΠΑΝ, Κ. ΑΘΗΝΑΙΟΣ, Α. Δ. ΚΑΡΒΕΛΑΣ, Κ.
Χ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12661:

*Οἱ «Ἀραβικοὶ» ἀριθμοὶ προήλθαν
ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν Ἀλφάβητον*

ΒΑΣ. ΚΑΤΣΙΑΔΡΑΜΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12675:

*Καντὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας
ποὺ δὲν ἔθιξε ἡ πρόσφατη Σύνοδος*

ΚΛΗΡΙΚΟΣ

ΣΕΛΙΣ 12675:

Τὸ ράσο καὶ ἡ ἱστορία του

Πρωτοπρεσβύτερος Ε. ΣΚΟΡΔΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12687:

*Δεκάδες ἀρχαῖα λαϊκὰ ὄργανα
διδάσκονται σήμερα στοὺς νέους
(Συνέντευξη τοῦ Ἀριστείδη Μόσχου)*

ΠΑΝ. Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12687:

Ὁ διάλογος γιὰ τὸ Ζεῦμπεκικο

ΣΤΑΥΡΟΣ ΒΑΣΔΕΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12697:

*Ἡ Ἀκρόπολη ὅπως ἦταν
(Ἀναπαραστάσεις τῆς μετὰ ὑπολογιστῆς)*

ΝΑΝΣΥ ΜΠΙΣΚΑ

ΣΕΛΙΣ 12704:

*«Χαμένο» ἑλληνικὸ ἀριστούργημα
ἐκτίθεται σὲ πινακοθήκη τῆς Αὐστραλίας*

Δ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12705:

Περὶ «ισότητος»

ΑΚΕΣΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12709:

*Ἡ σχέση πατρότητος τῆς Ἑλληνικῆς
μετὰ τίς σύγχρονες Εὐρωπαϊκὲς γλώσσες*

ΜΠΑΜΠΗΣ ΗΣΑΪΑΣ

ΣΕΛΙΣ 12719:

*Οἱ ιδέες τοῦ νομπελίστα Χῶκιν
γιὰ τὴν γένεση τοῦ Σύμπαντος*

ΝΑΝΣΥ ΜΠΙΣΚΑ

ΣΕΛΙΣ 12723:

Περὶ χρονολογήσεως τῆς Προϊστορίας

ΚΩΝ. Β. ΚΟΥΤΡΟΥΒΕΛΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12726:

Αἰγαιο Ἀρχιεπίσκοπος καὶ Κύπρος

ΝΑΝΣΥ ΜΠΙΣΚΑ

ΣΕΛΙΣ 12727:

Ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου

Ι. ΚΑΝΤΕΡΑΚΗΣ - δρ Α. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ - Π. ΑΝΑΛΥΤΗΣ

ΣΕΛΙΣ 12731:

«Ἰδέα» καὶ «wit»

ΘΩΜΑΣ Γ. ΗΑΙΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

ΑΙΣΙΜΑ ΚΑΙ ΑΔΗΡΠΤΑ: σελ. 12673 • ΧΡΟΝΙΚΑ: σελ. 12685 • Ο
ΚΑΛΑΘΟΣ ΤΩΝ ΑΧΡΗΣΤΩΝ: σελ. 12696 • ΟΙ ΓΕΝΝΗΤΟΡΕΣ
ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ: σελ. 12707 • Η ΚΙΝΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: σελ. 12731.

Pax Romana καὶ Pax Americana

«Ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται», ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἡ ἴδια. Ἀλλὰ καὶ τὸ γεγονός, μολονότι ἔχει τὴν σαφῆ ταυτότητα τοῦ τετελεσμένου, εἶναι δηλαδὴ μοναδικό, ἓνα, ὅμως, ὅσον ἀφορᾷ στὸ νόημά του, παίρνει ἅπειρες καὶ διαφέρουσες μορφές ἰσάριθμες καὶ ἀντίστοιχες μὲ ὅσους καὶ ὅποιους τὸ νοοῦν, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅσες καὶ ὅποιες εἶναι οἱ στιγμές, κατὰ τὶς ὁποῖες ὁ καθένας, ὁ ἴδιος, τὸ νοεῖ.

Συνεπῶς ἐκεῖνοι ποὺ θεωροῦν ὅτι ἡ σύγχρονη *Pax Americana* εἶναι ἢ πρέπει νὰ εἶναι ἢ μπορεῖ νὰ εἶναι αὐθεντικὴ ἐπανάληψη, νεκρανάσταση τῆς *Pax Romana* πλανῶνται. Καὶ ὅσοι ἐπιχειροῦν νὰ «φωτοτυπήσουν» σήμερα τὴν δεύτερη, γιὰ νὰ παρουσιάσουν τὸ «φωτοαντίγραφό» τους ὡς τὴν πρώτη, ὅχι μόνο δὲν τὸ κατορθώνουν, ἀλλὰ καὶ διαπράττουν πολιτικοῖστορικό λάθος μὲ ἀποφασιστικὲς συνέπειες.

Ἡ Ρώμη «συνέρραψε» τὸ «μοντέλλο» τῆς «φωτοτυπῶντας» (μάταια καὶ φαντασιακά) τὸ μοντέλλο τῶν παλαιότερων ἀσιατικῶν αὐτοκρατοριῶν, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ προκύψῃ «στὴν πορεία» κάτι τελείως διαφορετικό, ποὺ κατέληξε σ' ἓνα πολιτικὸ πνευματικὸ κρᾶμα τῆς ρωμαϊκῆς διοικητικῆς σκέψεως καὶ τῆς ἀσιατικῆς θεοκρατίας – κρᾶμα ποὺ ἀπετέλεσε τὸ «πρόσωπο» τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ποιὰ ἦταν ἡ ρωμαϊκὴ ἱστορικὴ ματαιότητα καὶ φαντασίωση; Ὅτι δὲν εἶδε τὸν κυρίαρχο ἱστορικὸ παράγοντα τῆς ἐποχῆς τῆς, τὸν Ἑλληνικὸ Πολιτισμό. Καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ ὁ «ἀόρατος» ἢ «ἀπωθημένος» ἀπὸ τὸν ῥωμαϊκὸ σχεδιασμὸ παράγων κατέστρεψε τὸ μοντέλλο (Ἀναγέννηση = τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ βεβαίως). Αὕτῃ ἡ κατάρρευση τῆς μεσαιωνικῆς τάξεως πραγμάτων ἀποτελεῖ τὴν ἀποφασιστικὴ συνέπεια τοῦ λάθους.

Σὲ τί πλανῶνται ὠρισμένοι παράγοντες τῆς σημερινῆς «πλανηταρχίας», σ' ὅ,τι ἀφορᾷ στὸν σχεδιασμό τῆς *Pax Americana*; Σ' ὅ,τι ἀκριβῶς πλανήθηκαν καὶ οἱ Ρωμαῖοι σχεδιαστές: «Συρράπτουν» στὴν πλανηταρχία τους ἓνα ῥάκος τῆς *Pax Romana* (ἢ ἓνα ἐξελιγμένο ἀλλὰ ἄμεσο «προηγούμενό» τους, ἐκεῖνο τῆς Ἀγγλικῆς αὐτοκρατορίας) μὲ ἓνα ῥάκος τῆς σύγχρονης ἀσιατογενοῦς δαιμονολογίας· καὶ ἀγνοοῦν καὶ πάλι τὸν πανταχοῦ παρόντα καὶ σήμερα Ἑλληνικὸ Πολιτισμὸ – ἢ γιὰ τὴν ἀκριβεία τὸν ἑλληνικὸ τρόπο σκέπτεσθαι, τὴν σύγχρονη παγκόσμια πανίσχυρη ἑλληνικότητα. (Φυσικὰ οἱ ἀποφασιστικὲς συνέπειες αὐτῆς τῆς «ἀγνοίας» ἢ «ἀπωθήσεως», ὅπως συμβαίνει σὲ κάθε ἐπαναλαμβανόμενη πλάνη, δὲν θὰ ἐπέλθουν ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες ἀλλὰ γεωμετρικῶς ἐνωρίτερα).

Στὴν Ἑλλάδα κάποτε (ὅποια κι ἂν ἦταν αὐτὴ ἀπὸ γεωγραφικὴ ἢ χρονολογικὴ ἀποψη) συνέβη κάτι, ποὺ δὲν ὑπόκειται σὲ ἱστορικὲς συγκρίσεις, ἱστορικὰ «προηγούμενα» ἢ ὁμοιότητες: Ὁ ἄνθρωπος ὑπερέβη τὰ δεδομένα τῶν αἰσθήσεων καὶ μπῆκε στὸν χῶρο τοῦ Λόγου. Ὁ (ἑλληνικὸς) αὐτὸς Λόγος – ἢ τρόπος σκέπτεσθαι καὶ πράττειν – εἶναι ἡ σταθερὰ ποὺ κατήργησε ἀνεπιστρεπτὶ κάθε ἐμπειρικὴ ἢ αἰσθησιακὴ μεταβλητὴ, δηλαδὴ κάθε πρωτόγονη ἀντίληψη τῆς πραγματικότητος – ἐπομένως καὶ τὴν ἕως τότε πολιτικὴ ἢ ἱστορικὴ ἀντίληψη. Ὅ,τι ἐπεδίωξε καὶ ἐπιδιώκει ἀπ' τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς ἐπιχωριάζει ὡς νεκρὸ ἀπολίθωμα μόνον στοὺς ἐγκεφάλους ἐκείνων ποὺ δὲν βλέπουν τὸν Λόγο, δηλαδὴ ἐκείνων ποὺ φαντάζονται ὅτι μποροῦν νὰ ἀνατυπώνουν ἐμπειρικὰ «μοντέλλα».

Δ.Ι.Α.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Πληθώρα αρχαιοελληνικών ιχνών στην Νορβηγία

Ἀγαπητὲ κ. Λάμπρου,

Λόγω επαγγελματικών υποχρεώσεων ἐταξίδευσα στὸ μακρινὸ Τροντχάιμ τῆς Νορβηγίας, ὅπου στὸν ἐλάχιστο ἐλεύθερο χρόνο μου διεπίστωσα τὰ ἀκόλουθα:

Τὸ μεγαλύτερο ἀξιοθέατο τῆς πόλεως εἶναι ὁ καθεδρικός ναὸς Nidarosdomen. Γιὰ τὸ δεύτερο συνθετικὸ τῆς λέξεως δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ «δόμος» ἢ «δόμα». Τὸ πρῶτο συνθετικὸ Nidaros ἦταν τὸ παλαιὸ ὄνομα τῆς πόλεως, γιὰ τὸ ὁποῖο, ἐπειδὴ μοῦ φάνηκε περίεργο γιὰ νορβηγικὸ, ἐρώτησα κι ἔμαθα ὅτι τὸ ἔχει λάβει

Ἡρακλέους, εἴτε μόνου του μὲ τὸ ῥόπαλο καὶ τὴν λεοντὴ εἴτε ἐκτελοῦντος κάποιον ἀπὸ τοὺς ἄθλους του.

Ῥίχνοντας μία ματιὰ στὰ καρδιά τῶν Βίκινγκς μποροῦμε νὰ δοῦμε ἐκκλησικτικὲς ὁμοιότητες μὲ τὰ ἀρχαιοελληνικὰ (ποὺ ἂν καὶ ἐπώνται κατὰ 1500 τοῦλάχιστον ἔτη, δὲν ἔχουν βελτιώσεις, τὸ ἀντίθετο μάλιστα). Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ ξεχνᾶμε ὅτι οἱ Βίκινγκς ἔφεραν καὶ τὸ δοῦκρानο.

Ἡ ἐκκληξή μου πάντως ὠλοκληρώθηκε, ὅταν διεπίστωσα ὅτι τὸ ἔμβλημα τοῦ σύγχρονου νορβηγικοῦ στρατοῦ εἶναι ὁ διπλοῦς πέ-

Land Command Trøndelag

ἀπὸ τὸν παρακείμενο ποταμὸ, ὁπότε μᾶς παραπέμπει μᾶλλον στὸ «ῥόδορ».

Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι τὸ λιγώτερο. Ὁ ναὸς μέσα εἶναι γεμάτος ἀρχαῖα ἑλληνικὰ σύμβολα καὶ παραστάσεις. Ὑπάρχουν κιονόκρανα κορινθιακοῦ κυρίως ῥυθμοῦ κι ἄλλα διακοσμημένα μὲ διάφορα σχέδια, ποὺ δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὸν βορρᾶ ἀλλὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὑπάρχουν π.χ. σταφύλια, ἄμπελοι, κεφαλὲς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τεχνοτροπίας κ.τ.λ. Ἀκόμη ὑπάρχουν ζωγραφισμένοι στὸ πάτωμα κένταυροι, γρύπες κ.τ.λ. Βέβαια ἀπὸ σχετικὲς ἐρωτήσεις μου προέκυψε ὅτι ἡ ξεναγὸς ἀγνοοῦσε τὴν πραγματικὴ καταγωγή αὐτῶν τῶν συμβόλων κι ὑποστήριξε ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴ βορειοευρωπαϊκὴ ἱστορία.

Στὸ πολεμικὸ μουσεῖο, ποὺ εὐρίσκεται πλησίον τοῦ ναοῦ, ὑπάρχουν λάβαρα ἀπὸ διάφορες ἱστορικὲς μονάδες τῶν νορβηγικῶν ἐνόπλων δυνάμεων, στὰ ὁποῖα κυριαρχοῦν ἀνάλογες παραστάσεις μὲ δημοφιλέστερες τοῦ

λεκὺς! Σᾶς ἐσωκλείω σχετικὴ φωτοτυπία.

Βέβαια τὶς πανάρχαιες ἑλληνικὲς ἐπιδράσεις στὸν εὐρωπαϊκὸ βορρᾶ τὶς ἔχετε κατ' ἐπανάληψη ἐπισημάνει στὸ περιοδικὸ σας. Μπορῶ ὅμως νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι τοῦλάχιστον γιὰ τὴν Νορβηγία τὸ ἐπιβεβαίωσα ὁ ἴδιος ἐπὶ τόπου.

Τώρα, στὸ κατῶφλι τῆς νέας χιλιετίας, εἶναι καιρὸς ὅχι μόνον οἱ εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἀλλὰ ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα νὰ μάθῃ τὴν ἀληθινὴ ἱστορία τῆς, ἢ ὁποία πρέπει νὰ ξαναγραφῇ μὲ ἐλεύθερη σκέψη, βασισμένη στὴν ἐπιστημονικὴ ἐρευνα, χωρὶς πολιτικὲς σκοπιμότητες. Οἱ Ἰνδοευρωπαῖοι, ἡ Μαύρη Ἀθηνὰ καὶ οἱ ἄλλες ψευδοθεωρίες ἀνήκουν στὸ σκοτεινὸ παρελθόν. Ἐφτάσε ἐπιτέλους ἡ ὥρα, γιὰ νὰ ἀτενίσουμε πάλι τὸ μέλλον, φωτισμένο στὸ γνήσιο κι ἅπλετο Ἀπολλώνιον φῶς.

Σᾶς εὐχαριστῶ
Ι. Λάζαρης
Ἀθῆναι

«Κόκκινο χαλί», βαμμένο με έλληνικό αίμα, για λαθρομετανάστες

Κύριε διευθυντά,

Προσφάτως τὰ ΜΜΕ «επούλησαν», με τὴν εἶδησι ὅτι ἓνας στρατιώτης ἔχασε τὴν ζωὴ του, δύο δὲ συνάδελφοί του ἐτραυματίσθησαν σοβαρῶς κατὰ τὴ διάρκειαν ἐργασιῶν ἐκκαθαρίσεως ναρκοπεδίου εἰς τὰ βόρεια σύνορά μας. Τὴν ἐπομένη ἡμέρα ἡ κυβερνητικὴ δὴλωσις μᾶς «καθυσύχασε», διευκρινίζουσα ὅτι: 1) ἡ ἐκκαθάρσις τῶν ναρκοπεδίων πραγματοποιεῖται γιὰ καθαρὰ ἀνθρωπιστικούς λόγους καὶ συγκεκριμένως γιὰ ν' ἀποφευχθοῦν τυχαῖοι θάνατοι ἢ ἀκρωτηριασμοὶ «ἀνυποψιάστων λαθρομεταναστῶν» καὶ 2) οἱ στρατιῶτες, οἱ ὅποιοι ἐκτελοῦν τὶς συγκεκριμένες ἀποστολές, «προσφέρονται ἐθελοντικῶς».

Λόγῳ γνώσεως τοῦ θέματος ἡ κυβερνητικὴ δὴλωσις μοῦ προκαλεῖ κάποιες ἀπορίες ὅπως:

1. Στὶς περιμέτρους τῶν ναρκοπεδίων ὑπάρχουν προειδοποιητικὲς πινακίδες, ἴσως γι' αὐτὸν τὸν λόγο τὰ θύματα τῶν ναρκῶν ἐκ τῶν λάθρα εἰσερχομένων ἀτόμων δὲν ὑπερβαίνουν τὰ 1 ἢ 2 (τοῦλάχιστον σύμφωνά με ὅσες πληροφορίες ἔχω). Οἱ λαθραῖως

λοιπὸν εἰσερχόμενοι, ἐνῷ γνωρίζουν πολὺ καλῶς ὅτι εἶναι παράνομοι, παρ' ὅλ' αὐτὰ διακινδυνεύουν· ἀφ' ἑτέρου ποῖος ἐγγυᾶται ὅτι ὅλοι εἶναι «ἀθῶοι»; Ἐκ τῶν γεγονότων μάλιστα ἀποδεικνύεται ὅτι πάρα πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι καθόλου, μὰ καθόλου ἀθῶοι.

2. «Ἐθελοντικῶς» ἢ μὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ σωματικὴ ἀκεραιότης τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἔχουν λιγώτερη ἀξία ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες τῶν λαθρομεταναστῶν;

3. Ὁ σκοπὸς διὰ τὸν ὁποῖον ἐδημιουργήθησαν τὰ ναρκοπεδία, εἶναι ἡ φύλαξις τῶν συνόρων μας. Κάτω ἀπὸ τὶς σημερινὲς συνθήκες ἡ ἡγεσία μας θεωρεῖ ὅτι πρέπει ν' ἀνοίξωμε τὰ σύνορά μας;

Τὰ ἀνωτέρω ἐγείρουν σοβαρώτατα ἐρωτηματικὰ γιὰ τοὺς σχεδιασμοὺς τῶν «ταγῶν» μας, τὶς ἀπαντήσεις τῶν ὁποίων ἀφήνω στοὺς «παράνομους» σκεπτομένους ἀναγνώστες σας, νὰ τὶς δώσουν ὁ καθεὶς γιὰ τὸν ἑαυτὸν του.

Μετὰ τιμῆς

Ἰὼν Πάν

Ἄνω Γλυφάδα

Οἱ ἑλληνικὲς λέξεις στὴ γλῶσσα τῶν Πολυνησίων

Κύριε διευθυντά,

Τὴν περασμένη ἐβδομάδα, παρ' ὅλο ποὺ δὲν εἶχα σκοπὸ νὰ δῶ τηλεόραση (δὲν πολυδύλεω), τὴν ἄνοιξα τελικά, γιὰ νὰ «χαζέψω» λίγο. Κατὰ σύμπτωσιν τὴν ὥρα ἐκείνη ἐπροδύλλετο στὴν ΕΤ-2 ἓνα ντοκυμανταίρ γαλλικῆς παραγωγῆς με θέμα τὴν γαλλικὴ Πολυνησία (νησιὰ Ταϊτή, Μπόρα-Μπόρα κ.λπ.). Τὸ ντοκυμανταίρ αὐτὸ εἶχε σὰν θέμα ὅχι μόνον τὴν προβολὴ τῆς φυσικῆς ὁμορφίᾳς τοῦ συμπλέγματος τῶν νήσων αὐτῶν ἀλλὰ καὶ στοιχεῖα τῆς ζωῆς τῶν κατοίκων τους καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τους. Ἡ θρησκεία τῶν κατοίκων τῆς Πολυνησίας εἶναι ὁ καθολικισμὸς καὶ ὁ προτεσταντισμὸς, διότι τὸν περασμένο αἰῶνα εὐρωπαῖοι ἱεραπόστολοι τοὺς προσηλύτισαν. Κάποιοι ἰθαγενεῖς μιλοῦσε γιὰ τὴν θρησκεία τῶν προγόνων του

καὶ ἀνέφερε ὅτι ὁ θεὸς τοῦ πολέμου λέγεται Ὑρο. Ὁ θεὸς Ὑροῦς τῶν Ἑλλήνων στὴν γλῶσσα τῶν κατοίκων τῆς Πολυνησίας λέγεται Ὑρο: Ξαφνιάστηκα βέβαια ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ τὸ ξάφνιασμά μου ἦταν μικρῆς ἔντασης, δεδομένου ὅτι γνωρίζω γιὰ τὴν παγκόσμια ἐξάπλωση τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ σὲ προϊστορικοὺς χρόνους. Θυμᾶμαι δὲ ὅτι ὁ «Δαυλὸς» σὲ κάποιο προηγούμενο τεῦχος του εἶχε γράψῃ γιὰ τὶς ἑλληνικὲς λέξεις καὶ ῥίξῃς στὴν γλῶσσα τῶν κατοίκων τῶν νησιῶν τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πολυνησίας.

Στὸ ἴδιο ντοκυμανταίρ ὁ ἴδιος ἰθαγενεῖς ἀνέφερε ἀρκετὰ καὶ τὴν λέξη *τίκι*, ἀλλὰ δὲν συγκράτησα τὸ νόημά της. Πάντως στὴν γλῶσσα τῶν Μαορί τῆς Ν. Ζηλανδίας σημαίνει ὅ,τι καὶ στὴ δική μας, δηλ. *τύχη*. Τέλος θέλω νὰ ἀναφέρω ὅτι διέκρινα στοὺς

ιθαγενείς κατοίκους της Πολυνησίας (σὲ λίγους) καὶ μεσογειακὰ χαρακτηριστικά.

Κατὰ τὴν γνώμη μου θὰ ἔπρεπε νὰ συγκροτηθῇ ἀπὸ φορεῖς τῆς πατρίδος μας μία ἐπιστημονικὴ ὁμάδα, προκειμένου νὰ ἀποσταλῇ στὴν Πολυνησία, γιὰ νὰ μελετήσῃ τὴν παράδοση τῶν κατοίκων τῆς.

Ξέχασα νὰ ἀναφέρω, ὅτι τελευταῖα ὑπάρχει ἡ τάση μεταξὺ τῶν Πολυνησίων νὰ ἐπιστρέψουν στὶς ῥίζες τους, δηλ. στὴν ἀρχαία τους θρησκεία καὶ παράδοση.

Εὐχαριστῶ
Κίμων Ἀθηναῖος
Ἀθήνα

Ἡ ὀνομασία τοῦ ὑπόγειου σιδηρόδρομου Ἀθηνῶν

Κύριε διευθυντά,

Ἐπιτρέψτε μου νὰ ἀπασχολήσω τὸ περιοδικὸ ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀναγνώστες σας μὲ ἓνα θέμα ποὺ θεωρῶ πολὺ σημαντικό – αὐτὸ τῆς ὀνομασίας τοῦ ὑπόγειου σιδηρόδρομου Ἀθηνῶν.

Ἡ μέχρι στιγμῆς χρησιμοποιούμενη ὀνομασία *Μετρό* προέρχεται μὲν ἀπὸ τὰ ἑλληνικά (*μητροπολιτικός*), ἀλλὰ εἶναι ἀντιδάνειο καὶ χρησιμοποιεῖται μόνο στὴ Γαλλία. Κάθε χώρα ποὺ ἔχει ὑπόγειο σιδηρόδρομο χρησιμοποιεῖ δικό της ὄρο. Γιὰ ποῖο λόγο ἐμεῖς θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε αὐτὸ τὸν ὄρο ποὺ πᾶνε νὰ μᾶς ἐπιβάλουν, ἀφήνοντας τὰ πράγματα νὰ κυλοῦν ἔτσι μὲ τὴ γνωστὴ νεοελληνικὴ ἀδιαφορία μας; ἡ δική μου ἀποψη εἶναι ὅτι θὰ μπορούσαμε νὰ πιέ-

σουμε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς χρήσεως τοῦ ὄρου Ὑπόγειος, ποὺ ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ εἶναι καὶ εὐχος καὶ σύντομος, ἀλλὰ καὶ ἀποδίδει τὴν πραγματικὴ ἔννοια τῆς λέξεως.

Ἄν κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες σας πιστεύουν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ζητήσουν νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ ἀλλαγὴ ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ μὴν χρησιμοποιηθῇ ὁ ὄρος «Μετρό» ἀλλὰ κάποιος ἄλλος καθαρὰ ἑλληνικός, ἃς γράψουν σχετικὰ στὸ ἀρμόδιο ὑπουργεῖο Συγκοινωνιῶν. Μήπως ὅμως καὶ ὁ «Δαυλὸς» θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβῃ κάποια προσπάθεια πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῇ, ὅσο ἀκόμη εἶναι καιρὸς;

Εὐχαριστῶ γιὰ τὴν φιλοξενία
Ἀλέξανδρος Δ. Καρδέλας
Πύργος

Οἱ προσπάθειες τῆς Τουρκίας νὰ γίνῃ πυρηνικὴ δύναμη

Κύριε διευθυντά,

Ἡ Συνθήκη μὴ-διαδόσεως τῶν Πυρηνικῶν Ὁπλῶν, γνωστὴ σὰν NPT, λειτούργησε ὄχι σὰν ἐφαλτήριο γιὰ τὴν σταδιακὴ κατάργησίν των, ἀλλὰ γιὰ τὴν διαίωνισή τοῦ μονοπωλίου τῶν πυρηνικῶν δυνάμεων. Ἔτσι δὲν προεβλέφθη μηχανισμὸς ἐλέγχου διαδόσεως τῶν πυρηνικῶν ὀπλῶν καὶ χρονοδιάγραμμα γιὰ τὴν ἀπαγόρευση τῆς χρήσεως, δοκιμῶν, ἀναπτύξεως, παραγωγῆς, κατοχῆς καὶ ἐγκαταστάσεως τῶν ὀπλῶν τούτων στὸ ἔδαφος τῶν πυρηνικῶν δυνάμεων ἢ σὲ ξένες χώρες. Ἀποτέλεσμα ὁ σημερινὸς μέγας κίνδυνος ποὺ μᾶς ἀπειλεῖ. Εἰδικότερα γιὰ τὴν χώρα μας ἡ πρόθεση τῆς Τουρκίας νὰ ἀποκτήσῃ πυρηνικὰ ὄπλα πρέπει νὰ μᾶς

εὐαισθητοποιήσῃ ὅλους. Τὸ πυρηνικὸ ἐργοστάσιο, ποὺ θὰ κατασκευασθῇ ἐν συνεργασίᾳ μὲ τὸ Πακιστὰν καὶ τὸν Καναδᾶ στὸ Ἀκουγιού, ἀπέναντι ἀπὸ τὴν Ρόδο καὶ θὰ λειτουργήσῃ τὸ 2006, δίδει τὴ δυνατότητα στὴν γειτονικὴ χώρα ἐκτὸς ἀπὸ ἐνέργεια νὰ ἀποκτήσῃ καὶ σχάσιμο πυρηνικὸ ὕλικό. Ἔτσι ἢ Ἀγκυρὰ θὰ ἀλλάξῃ ῥιζικά τὸ στάτους κδὸ στὸ Αἰγαῖο καὶ τὴν Κύπρο, ἀφοῦ διατηρεῖ συνεργασία μὲ τὸ Πακιστὰν στὸν τομέα τῆς πυρηνικῆς τεχνολογίας. Τὸ ΥΕΘΑ πῶς σκοπεύει ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν σοβαρὴ αὐτὴ ἀπειλή;

Μετὰ τιμῆς
Κ. Χ. Κωνσταντινίδης
Ὑποστράτηγος ἐ.ἀ., Ἀθήνα

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΤΣΙΑΔΡΑΜΗΣ

Οἱ «᾽Αραβικοὶ ᾽Αριθμοὶ» προήλθαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν ᾽Αλφάβητον Εἶναι τὰ 9 πρῶτα γράμματα Α ΕΩΣ Θ

1. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ παροῦσα ἐργασία διερευνᾷ τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν συμβόλων τῶν συγχρόνων ἀριθμῶν, τῶν καλουμένων «᾽Αραδικῶν», ταυτοχρόνως δὲ καὶ τοῦ συστήματος ἀριθμῆσεως τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύουν (θεσιακὸ σύστημα). Τὰ ἀναφερόμενα ἐπιχειρήματα ἐσταχυολογήθησαν ἀπὸ ἄρθρα καὶ ἐπιστολές, δημοσιευθεῖσες ὑπὸ τοῦ γράφοντος στὰ τεύχη 93, 95, 106 καὶ 110 τοῦ «Δαυλοῦ», καὶ ἐδῶ παρουσιάζονται ἀναλυτικῶς καὶ ὑπὸ συγκροτημένη μορφή. Χάριν πληρότητος καὶ μετὰ ἀπὸ ἄδεια τοῦ συνεργάτη τοῦ «Δαυλοῦ» ἐρευνητοῦ κ. Σαράντου Πανὸς συμπεριελήφθη καὶ ἐξαιρετικῆς σπουδαιότητος πληροφορία σχετικῶς μὲ τὴν χρῆσι τοῦ θεσιακοῦ συστήματος ἀριθμῆσεως ἥδη στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, δημοσιευθεῖσα στὸν «Δαυλό», τεῦχος 162, στὴν ἐργασία τοῦ κ. Σαράντου Πανὸς «Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Μαθηματικῶν» [1].

Στὴν ἀκολουθοῦσα ἀνάπτυξι ἐπιχειρεῖται νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι:

1. Τὸ σύγχρονο ἀριθμητικὸν σύστημα, δηλαδὴ τὸ θεσιακὸν σύστημα ἀριθμῆσεως, ὡς ὀνομάζεται στὴν μαθηματικὴν ὀρολογίαν, ἀποτελεῖ φυσιολογικὴ ἐξέλιξι καὶ τελικὴ κατάληξι τοῦ Ἀρχαιοελληνικοῦ ἀλφαριθμητικοῦ 27γράμμου συστήματος ἀριθμῆσεως.

2. Ἡ κατάληξι αὕτη ὠδήγησε στὴν παρὰστασι τῶν ἀριθμῶν μὲ τὴν χρῆσι μόνον τῶν ἐννέα πρῶτων ἐκ τῶν 27 ἀριθμογράμμάτων, δηλαδὴ τῶν γραμμάτων Α ἕως Θ.

3. Τὰ πρῶτα ἐννέα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ᾽Αλφάβητου πράγματι ἀπετέλεσαν τὴν βάσι τῆς μορφῆς τῶν σύγχρονων ἀριθμῶν.

4. Τὸ σύγχρονο θεσιακὸν σύστημα ἀριθμῆσεως εἶχεν ἤδη ἐπινοηθῇ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (Πυθαγορείων) [1].

5. Οἱ Ἴνδοι (τὸ θεσιακὸν ἀριθμητικὸν σύστημα ὑποτίθεται κατὰ τὴν κατεστημένη ἀποψιν, ὅτι εἶναι Ἰνδικῆς καταγωγῆς) δυσκόλως θὰ εἶχαν ἀνακαλύψει τὸ σύστημα αὐτὸ καὶ πιθανώτατα ἀπλῶς τὸ διέτηρησαν, ἀφοῦ τὸ παρέλαβαν ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες.

6. Οἱ ᾽Αραβες διὰ τοῦ ἐμπορίου μετὰ ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες μετέφεραν, χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν, τὸ θεσιακὸν σύστημα πίσω στὴν ἀρχικὴν του κοιτίδα, τὴν Ἑλλάδα.

2. ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν καταγωγὴν τῶν συμβόλων τῶν καλουμένων «᾽Αραδικῶν ᾽Αριθμῶν», καθὼς καὶ τοῦ συστήματος ἀριθμῆσεως σπὸ ὁποῖο χρησιμοποιοῦνται, ἔχει ἐπικρατήσῃ ἡ ἀποψιν ὅτι εἶναι δημιουργήματα τῶν Ἰνδῶν. Οἱ ᾽Αραβες ὁμως, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Εὐρωπαῖοι ὀνομάζουν τοὺς ἀριθμοὺς αὐτοὺς «᾽Αραδικούς», ἀποποιοῦνται τὴν δημιουργίαν τῶν συμβόλων τῶν ἀριθμῶν, ὀνομάζοντάς τους «Ἴντι», δηλαδὴ Ἰνδικοὺς ἀριθμοὺς[2].

Γιὰ τὸ πόσο προκατειλημμένα ἀντιμετωπίσθηκε στὶς ἡμέρες μας τὸ θέμα τῆς καταγωγῆς τῶν «*Ἀραβικῶν Ἀριθμῶν*», ἀλλὰ καὶ τῆς σχέσεώς των μὲ τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὅσα γράφει ὁ Γεώργιος Ἰφραχ (George Ifrah) στὸ βιβλίο του «*Παγκόσμια Ἱστορία τῶν Ἀριθμῶν*», ἐκδόσεις Σμυρنيωτάκης, σελὶς 243 [2]. Γράφει λοιπὸν ὁ Γ.Ι. γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ σύγχρονου συστήματος ἀριθμῆσεως καὶ τῶν συμβόλων του: «...Ὡρισμένοι ἱστορικοὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα δευδαίωναν ὅτι τὴν ὀφείλουμε στοὺς μαθηματικὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας... Γοητευτικὴ ἐξήγησι, ἡ ὁποία ὅμως δὲν στηρίζεται σὲ καμμία ἱστορικὴ ἀποδείξι, δεδομένου ὅτι κανένα ἔχνος χρησιμοποίησις ἐνὸς τέτοιου συστήματος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους δὲν ἀνακαλύφθηκε μέχρι σήμερα. Αὕτῃ ἡ θεωρία δὲν στηρίχτηκε στὴν πραγματικότητα παρὰ μόνον σὲ διαβεβαιώσεις χωρὶς ἀποδείξεις καὶ χωρὶς μαρτυρίες. Στόχευε πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ ἐξάρη τὸ περίφημο «*Ἑλληνικὸ θαῦμα*»». (Τὰ εἰσαγωγικὰ εἶναι τοῦ Ἰφραχ). Εὐτυχῶς γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ παρὰ τὴν ἀντίθετη ἄποψι τοῦ Γ.Ι. οἱ ἀποδείξεις γιὰ τὴν ἐπινόησι καὶ χρῆσι τοῦ θεσιακοῦ συστήματος στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὑπάρχουν καὶ παρουσιάζονται στὸ κεφάλαιο 6 τοῦ παρόντος. Καὶ μάλιστα εἶναι τόσο ἰσχυρὲς καὶ ἀδιαμφισβήτητες εἰδικῶς γιὰ ἓναν μαθηματικὸ (ὡς ὁ Γ.Ι.), ὥστε δημιουργοῦν πλήρη βεβαιότητα περὶ τῆς χρήσεως τοῦ θεσιακοῦ συστήματος στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα στὸν οἰονδήποτε, ποῦ ἔχει στοιχειώδη γνῶσι τῶν ἀριθμητικῶν συστημάτων.

[Ἐνα μικρὸ σχόλιο: Ἡ μὴ γνῶσις ὅλων τῶν δεδομένων ἐνὸς προβλήματος ἀπὸ οἰονδήποτε ἐρευνητὴ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβῇ καὶ νὰ δικαιολογηθῇ. Μάλιστα δὲ ἡ ἔλλειψις αὕτῃ ἴσως δημιουργῇ λανθασμένες ἀπόψεις, οἱ ὁποῖες εἶναι δυνατὸν νὰ διατυπωθοῦν κατὰ τρόπον ἀπόλυτον («...κανένα ἔχνος...»), ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δικαιολογεῖται. Τὰ εἰσαγωγικὰ ὅμως τοῦ Γ.Ι. γιὰ τὸ «...*Ἑλληνικὸ θαῦμα*»; Τέλος σχολίου].

Ἐπανερχόμενοι στὴν σύντομη παράθεσι τῶν ἱστορικῶν στοιχείων εὐρίσκουμε ὅτι κατὰ τὸν 13ο αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος μοναχοῦ καὶ λογίου Μαξίμου Πλανοῦδη, μελετητοῦ τοῦ Πτολεμαίου, τὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμῆσεως, τὸ λανθασμένως ὀνομαζόμενο ἀπὸ ἐμᾶς «*Ἀραβικοὶ Ἀριθμοί*», ἐγινε γνωστὸ στὴν Κωνσταντινούπολι διὰ τοῦ συγγράμματός του «*Ψηφοφορία κατ' Ἰνδὸν ἢ λεγομένη μεγάλη*» [3], τίτλος ὁ ὁποῖος ἀποκλείει τοὺς Ἀραβες, ὑποδεικνύει τοὺς Ἰνδοὺς καὶ παραπέμπει στὴν «*Μαθηματικὴν Σύνταξιν*» τοῦ Πτολεμαίου. Ὅμως παρὰ τὸ σημαντικὸ σύγγραμμα τοῦ Μαξίμου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐγινε γνωστὸ στοὺς ἐπιστήμονες τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ κακῶς, ἐπαναλαμβάνω, ὀνομαζόμενο «*Ἀραβικὸ Σύστημα*», οἱ Ἕλληνες δὲν τὸ υἱοθέτησαν καὶ ἐξακολούθησαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ πατρῷο ἀρχαιοελληνικὸ σύστημα τῶν 27 ἀριθμογραμμάτων.

Στὴν Δύσι τὰ νέα ἀριθμητικὰ σύμβολα, δηλαδὴ οἱ «*Ἀραβικοὶ Ἀριθμοί*» καὶ τὸ σύστημα ἀριθμῆσεως τὸ ὁποῖο ἀντιπροσωπεύουν, ἐγιναν γνωστὰ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ζερμπέρ (μετέπειτα πάπα Σιλδέστρου τοῦ II) περὶ τὸ 1000 μ.Χ. [4]. Δὲν υἱοθετήθησαν ὅμως οἱ ἀριθμοὶ καὶ κατ' ἐπέκτασιν καὶ τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύουν, καὶ ἐξακολούθησαν οἱ Δυτικοὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὴν Ρωμαϊκὴ ἀρίθμησι μὲ τοὺς γνωστοὺς σὲ ὅλους μας Ρωμαϊκοὺς ἀριθμοὺς (I, II, III, IV, V κ.λπ.).

Διακόσια χρόνια ἀργότερα ὁ ἐκ Πίζης τῆς Ἰταλίας Φιμπονάτσι διὰ τοῦ συγγράμματός του «*Il Liber Abbaci di Leonardo Pissano*», Tipografia delle Scienze Matematiche e Fisiche, via Latanum 211, Roma, MDCCCLVII [5] ἐπανάφερε τὸ θέμα

1	𐤀	Α
2	𐤁	Β
3	𐤂	Γ
4	𐤃	Δ
5	𐤄	Ε
6	𐤅	Ϝ
7	𐤆	Ζ
8	𐤇	Θ
9	𐤈	Ϡ
0	𐤉	0

Ἀριστερά: Οἱ 10 «Ἀραβικοὶ ἀριθμοί», ὅπως γράφονται σήμερα. Στὸ κέντρο: Ἡ παλαιότερη γραφή τους. (Ἡ γραφή τοῦ 3 προῆλθε ἀπὸ τὸ 2 μὲ τὴν προσθήκη μιᾶς γραμμῆς στὴ βάση). Δεξιά: Τα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου (μορφές τους σὲ διάφορες ἀρχαίες περιόδους τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Γραφῆς), πὺν ἀντιστοιχοῦν στὶς μορφές γραφῆς τῶν 10 ἀριθμῶν.

τῶν «Ἀραβικῶν Ἀριθμῶν», δηλαδή τὰ σύμβολα καὶ τὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμῆσεως, ὁπότε τὸ νέο σύστημα καὶ τὰ σύμβολά του ἔγιναν εὐρύτερα γνωστὰ καὶ ἐν τέλει (μετὰ ἀπὸ περιπέτειες) [2] ἀποδεκτὰ ὑπὸ τῶν Δυτικῶν λόγῳ τῆς ἀπλότητός των, συγκρινόμενα μὲ τὴν ἐν χρήσει ὑπ' αὐτῶν Ρωμαϊκὴ ἀρίθμησι. Πάραυτα, ἐπειδὴ τὸ σύστημα καὶ τὰ σύμβολά του παρελήφθησαν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, ὠνομάσθησαν «Ἀραβικοὶ Ἀριθμοί».

3. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΘΕΣΙΑΚΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ

Τὸ σύγχρονο δεκαδικὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμῆσεως χρησιμοποιεῖ μόνο δέκα (10) σύμβολα, δηλαδή τοὺς ἐννέα γνωστοὺς ἀριθμοὺς ἀπὸ τὸ 1 ἕως καὶ τὸ 9, καθὼς καὶ τὸ σύμβολο 0 γιὰ τὸ μηδέν. Διὰ τῶν ἀριθμητικῶν αὐτῶν συμβόλων τὸν τυχόντα ἀριθμὸ ἐννοοῦμε ὅχι μόνον ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς ἀξίας τοῦ κάθε συμβόλου, τὸ ὁποῖο δὲν ὑπερβαίνει τὸ 9, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς θέσεως τὴν ὁποία κατέχει στὴν ὁργάνωσι τοῦ ἀριθμοῦ.

Ἐπὶ παραδείγματι τὸν ἀριθμὸ ὀκτακόσια τριάντα ἑπτὰ μόνο μὲ τὴν διάταξι 8/3/7 μποροῦμε νὰ τὸν παραστήσουμε θεσιακῶς, δηλαδή ὡς 837. Κάθε ἄλλη διάταξι, π.χ.

7/3/8 δίδει την παράστασι τοῦ ἀριθμοῦ (ἐπτακόσια τριάντα ὀκτώ) 738, δηλαδή ἐνὸς τελείως διαφορετικοῦ ἀριθμοῦ. Παρατηροῦμε δηλαδή ὅτι, ἐνῶ στὸν ἀριθμὸ 837 τὸ ἀριθμητικὸ σύμβολο 8 παριστᾷ τὸ ὀκτακόσια, στὸν ἀριθμὸ 738 παριστᾷ τὸ ὀκτώ. Τὸ ἴδιο σύμβολο λοιπόν, δηλαδή τὸ 8, ἀποδίδει τὸ 800 ἢ τὸ 8 ἀνάλογως τῆς θέσεώς του. Τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ ἐκ τῶν προτέρων ἔχει συμφωνηθῇ κατὰ τὸ δεκαδικὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμήσεως, πὼς σὲ κάθε ἀριθμὸ ποὺ θέλουμε νὰ παραστήσουμε καὶ νὰ ἐννοήσουμε, τὸ κάθε σύμβολο ἀπὸ τὸ 1 ἕως τὸ 9 ποὺ χρησιμοποιοῦμε θὰ παριστᾷ τὴν ἀριθμητικὴ ἀξία τῆς **κατεχομένης θέσεως**. Δηλαδή ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, καὶ κατὰ σειρᾶν, κάθε σύμβολο ἀριθμοῦ ἀπὸ τὸ 1 ἕως τὸ 9, ποὺ χρησιμοποιεῖται σὲ κάθε θέσι, ὑποδεικνύει τὸν ἀριθμὸ τῶν μονάδων, δεκάδων, ἑκατοντάδων, χιλιάδων, δεκάδων χιλιάδων κ.ο.κ. ἀντίστοιχα πρὸς τὴ θέσι αὐτή. Γενικῶς καὶ γιὰ κάθε θεσιακὸ σύστημα ἀριθμήσεως τυχαίας βάσεως B (στὸ δεκαδικὸ βάσις B εἶναι τὸ 10), γιὰ κάθε q_1 , ὅπου $1 \leq q_1 \leq B-1$, κάθε ἀριθμὸς ἀναλύεται καὶ κατανοεῖται ὡς $B^{n-1}q_1 + \dots B^3q_3 + \dots B^2q_2 + \dots B^0q_1$, γράφεται δὲ ὡς $q_1/\dots q_3/q_2/q_1$.

Ἐκ τῆς παραστάσεως κάθε θεσιακοῦ ἀριθμοῦ οἷασδήποτε βάσεως καθίσταται ἐπιτακτικὴ ἡ ἀνάγκη συμβολισμοῦ τοῦ μηδενός, διότι πρέπει νὰ δηλωθῇ, ἐφ' ὅσον ἀπαιτεῖται, ἂν σὲ μία συγκεκριμένη θέσι ἀπουσιάζουν οἱ ἀριθμοὶ τῆς θέσεως αὐτῆς, π.χ. $q_1/\dots q_1/0/q_1/q_1$ ἄλλως οἱ μετὰ τὸ μηδὲν ἀριθμοὶ θὰ ἀλλάξουν τάξι, μετακινούμενοι πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἡ παράστασι τοῦ ἀριθμοῦ δὲν θὰ εἶναι ἀκριβής, π.χ. ὁ ἀριθμὸς 10702 χωρὶς τὴν χρῆσι τοῦ μηδενός παρίσταται ὡς 172, δηλαδή ὡς τελείως διαφορετικὸς ἀριθμὸς. Ἦτοι τὸ ὁποιοδήποτε θεσιακὸ σύστημα εἶναι ἀτελὲς χωρὶς τὴν χρῆσι τοῦ μηδενός, ἀλλὰ καὶ ἀντιθέτως, ἀριθμητικὸ σύστημα τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖ τὸ μηδὲν στὴν παράστασι τῶν ἀριθμῶν, εἶναι ὁπωσδήποτε θεσιακὸ.

Ἐπὶ παραδείγματι καὶ ὅσον ἀφορᾷ στὰ σύμβολα $1/0$ μὲ τὸν ἀριθμὸ 10, ἥτοι «μονὰς/μηδὲν» παρίσταται ἡ βάσις B κάθε θεσιακοῦ συστήματος, ἀφοῦ κατὰ τὴν λειτουργία τῶν θεσιακῶν συστημάτων ἰσχύει $10 = \text{μηδὲν μονάδες} + (\xi\nu) \times B^{n-1} = 0 + (\xi\nu) \times B^{n-1} = 0 + 1 \times B^{n-1} = B^{n-1}$. καὶ ἐπειδὴ $n=2$, τότε $B^{n-1} = B^{2-1} = B^1 = B$, δηλαδή ἡ βάσις B τοῦ συστήματος. Ἦτοι μὲ τὸ σύμβολο 10 κατανοεῖται τὸ «δέκα» στὸ δεκαδικὸ σύστημα, ὅπου $B = \text{«δέκα»}$, τὸ «δεκαῆξι» στὸ δεκαεξαδικὸ, ὅπου $B = \text{«δεκαῆξι»}$, τὸ «ὀκτώ» στὸ ὀκταδικὸ, ὅπου $B = \text{«ὀκτώ»}$ κ.ο.κ. ἕως τὸ «δύο» στὸ ἀπλούστερο δυαδικὸ, ὅπου $B = \text{«δύο»}$.

Ἀναγκαία λοιπόν προϋπόθεσι λειτουργίας τῶν θεσιακῶν συστημάτων ἀποτελεῖ ἡ ἀποδοχὴ τριῶν κανόνων:

1ον: Ὁ συμβατικὸς καθορισμὸς τῆς βάσεως B τοῦ συστήματος. Ἄν δηλαδή εἶναι δεκαδικὸ, δεκαεξαδικὸ, ὀκταδικὸ, δυαδικὸ κ.ο.κ., δηλαδή ἂν $B=10, 16, 8, 2, \dots$ κ.ο.κ. ἀντιστοίχως.

2ον: Ἡ προσυνεννόησις (συμφωνία) ὅτι σὲ κάθε θέσι η τοῦ παρισταμένου ἀριθμοῦ, μετρονόμενη ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, ὁ κάθε μετέχων ἀριθμὸς q_1 , ὅπου $1 \leq q_1 \leq B-1$, ὑποδεικνύει τὸν ἀριθμὸ q_1 τῶν δυνάμεων B^{n-1} .

3ον: Ὁ ἀπαραίτητος συμβολισμὸς γιὰ τὸ μηδὲν καὶ ἡ χρῆσις του, ὥστε νὰ δηλοῦνται οἱ ἀπουσίαι τῶν B^{n-1} .

4. ΠΩΣ ΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΘΕΣΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΡΙΘΜΗΣΕΩΣ ΠΡΟΕΚΥΨΕ ΕΚ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ

Τὸ Ἀρχαιοελληνικὸ 27γράμματο σύστημα ἀριθμήσεως παρουσιάζεται στὸν κα-

τωτέρω πίνακα 1. Ἀποτελεῖται ὑπὸ τῶν γνωστῶν 24 γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου, στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προστεθοῦν τρία ἀκόμη, δηλαδή τὸ Q = 90 (κόππα), τὸ ζ = 6 (σίγμα) καὶ τὸ Ϟ = 900 (σαμπί).

ΠΙΝΑΞ 1									
27γράμματο ἀρχαιοελληνικὸ ἀριθμητικὸ σύστημα									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	Σύγχρονοι ἀριθμοὶ
A	B	Γ	Δ	E	Ϟ	Z	ϙ	Ϡ	Μονάδες
I	K	Λ	M	N	Ξ	O	Π	Q	Δεκάδες
P	Σ	T	Υ	Φ	X	Ψ	Ω	Ϟ	Ἑκατοντάδες

Τὸ 27γράμματο λοιπὸν σύστημα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑννέα (9) στήλες καὶ τρεῖς (3) σειρές, δηλαδή $3 \times 9 = 27$ ἀριθμογράμματα, διὰ τῆς χρήσεως τῶν ὁποίων μποροῦμε μὲ μικροσυμπληρώσεις (τόνους, ὑπογεγραμμένα ἢ ὑπεργεγραμμένα σύμβολα) νὰ παραστήσουμε κάθε ἀριθμὸ. Παραδείγματος χάριν ὁ σύγχρονος ἀριθμὸς 837 παρίσταται ὡς ΩΛΖ, ἀφοῦ Ω = 800, Λ = 30, Ζ = 7. Ἐχοντες κατὰ νοῦν τὴν προηγούμενη ἀνάπτυξι περὶ τῶν θεσιακῶν συστημάτων καὶ τὸν πίνακα 1, ἃς παρακολουθήσουμε τώρα, πῶς ἐκ τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ 27γραμμάτου συστήματος προκύπτει τὸ σύγχρονο θεσιακὸ («Ἀραβικόν»).

Γιὰ τὸν ἀριθμὸ ΩΛΖ ἰσχύει: $\Omega\Lambda Z = \Omega + \Lambda + Z = 800 + 30 + 7 = 8 \times 100 + 3 \times 10 + 7$. Ἐπειδὴ 8 = Η, 3 = Γ, 7 = Ζ, ἀντικαθισταμένων τῶν 8/3/7 ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχα Η/Γ/Ζ, γράφεται ὡς Η·100+Γ·10+Ζ. Δηλαδή $\Omega\Lambda Z = \text{Η} \cdot 100 + \text{Γ} \cdot 10 + \text{Ζ}$. Δηλαδή ὁ ἀριθμὸς ἐγγράφη μὲ τὴν χρησιμοποίησι μόνον τῶν γραμμάτων Η, Γ, Ζ τῆς πρώτης σειρᾶς τοῦ πίνακος 1 καὶ τῶν συμβόλων 10 καὶ 100. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι τὰ ἀριθμογράμματα Ω καὶ Λ ἐτοποθετήθησαν στὶς στήλες τῶν Η καὶ Γ, ἐπειδὴ εἶναι τὰ ἀκέραια πολλαπλάσια τῶν Η καὶ Γ. Ἐπαναλαμβάνομε λοιπὸν χάριν ἐποπτείας: $\Omega\Lambda Z = \text{Η} \cdot 100 + \text{Γ} \cdot 10 + \text{Ζ}$.

Ὅμως, ἐπειδὴ συμφωνήσαμε νὰ ἀριθμοῦμε ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ (ὅπως τώρα παρίστανται οἱ ἀριθμοὶ) καὶ ὅτι στὴν πρώτη θέσι θὰ παριστῶνται οἱ μονάδες, στὴν δευτέρα οἱ δεκάδες, στὴν τρίτη οἱ ἑκατοντάδες, μετὰ οἱ χιλιάδες κ.ο.κ., γι' αὐτὸ ὁ ἀριθμὸς ΩΛΖ = Η·100+Γ·10+Ζ μπορεῖ νὰ γραφῇ ὡς ΗΓΖ, μὴ γραφομένων τῶν 100 καὶ 10, τὰ ὁποῖα προφανῶς ἐννοοῦνται. Τελικῶς τὸν τυχαῖο ἀριθμὸ ΩΛΖ παραστήσαμε ὡς ΗΓΖ, δηλαδή μόνον μὲ γράμματα ἀπὸ τὰ ἑννέα τῆς πρώτης σειρᾶς.

Δηλαδή ἐκ νέου ὑπογραμμίζομεν, ὅτι ὁ κάθε ἀριθμὸς μπορεῖ νὰ γραφῇ καὶ νὰ καταννηθῇ μόνον μὲ τὴν χρῆσι τῶν ἑννέα πρώτων γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου. Καὶ τοῦτο συμβαίνει, διότι τὰ ὑπόλοιπα γράμματα προβάλλονται ἐπὶ τῶν πρώτων ἑννέα τοιούτων, ἐφ' ὅσον ἀποτελοῦν τὰ ἀκέραια πολλαπλάσια ἐπὶ δέκα καὶ ἑκατὸ αὐτῶν. Ἔτσι γιὰ τὴν παράστασι τοῦ τυχόντος ἀριθμοῦ ἐπαρκοῦν τὰ πρῶτα ἑννέα ἀριθμογράμματα ἀπὸ τὸ Α ἕως τὸ Θ, ἀριθμητικῶν ἀξιῶν 1 ἕως 9, ἀντιστοίχως, τῶν ὑπολοίπων ἀριθμογραμμάτων ἀπορριπτομένων.

Παρατηροῦμε λοιπὸν ὅτι τὸ 27γράμματο Ἑλληνικὸ σύστημα ἀριθμήσεως καταλήγει ἀμέσως καὶ φυσιολογικῶς στὸ σύγχρονο θεσιακὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴν προτελευταία βαθμίδα ἐξελίξεώς του ἢ μὲ ἄλλη διατύπωσι ἀποτελεῖ τὸ ἀπαραίτητο στάδιο γιὰ

τὴν νοητικὴ σύλληψι καὶ ὑλοποίησι τοῦ θεσιακοῦ συστήματος ἀριθμήσεως.

Συμπέρασμα:

α. Τὸ 27γράμματο ἀρχαιοελληνικὸ σύστημα ἀριθμήσεως ἦταν αὐτοδυνάμως ἐξε-
λίξιμο πρὸς τὸ σύγχρονο θεσιακὸ καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάση τῆς νοητικῆς συλλήψεώς του.

β. Λόγω τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς γιὰ τὴν παράστασι κάθε ἀριθμοῦ ἀπαιτοῦνται **μόνο**
τὰ ἑννέα πρῶτα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, τὰ ὁποῖα, ὡς κατωτέρω ἐξη-
γεῖται, ἀπετέλεσαν τὴν βάση τῆς μορφῆς τῶν συγχρόνων ἀριθμῶν.

5. Η ΟΜΟΙΟΤΗΣ ΤΩΝ ΕΝΝΕΑ ΠΡΩΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΛΦΑΒΗΤΟΥ ΜΕ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ, ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΙΝΔΙΚΑ ΑΡΙΘΜΗΤΙΚΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ ΚΑΙ ΤΙΣ ΠΡΩΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΩΝ ΘΕΣΙΑΚΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

Ἄν λοιπὸν ἔτσι ἔγινε, δηλαδὴ κάποιος παρετήρησε ὅτι οἱ ἀριθμοὶ μποροῦν νὰ
παρασταθοῦν διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μόνο τῶν ἑννέα πρῶτων γραμμάτων ἐκ τῶν
27, καὶ ἂν πράγματι τὰ πρῶτα ἑννέα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου ἐχρη-
σιμοποιήθησαν γιὰ τὴν παράστασι τῶν ἀριθμῶν, τότε πιθανῶς οἱ σύγχρονοι ἀριθ-
μοὶ νὰ θυμίζουν αὐτὰ τὰ πρῶτα ἑννέα γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου. Τοῦτο ὅχι μόνο συμ-
βαίνει, ἀλλὰ μερικοὶ σύγχρονοι ἀριθμοὶ εἶναι τὰ γράμματα καθ' ἑαυτά. Ἀκόμη δέ,
ὡς κατωτέρω ἀναφέρεται, ἡ ὁμοιότης εἶναι ἰσχυρότερη στὶς ἀρχαιότερές των μορ-
φές.

Στὸν ἀκολουθοῦντα πίνακα 2 ἐμφανίζονται κατὰ σειρὰν οἱ σύγχρονοι ἀριθμοί, τὰ
ἑννέα πρῶτα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, οἱ μορφές τῶν ἀρχαίων Ἰνδικῶν
ἀριθμῶν γιὰ τὶς μονάδες [2] καὶ οἱ ἀρχαῖες μορφές τῶν θεσιακῶν ἀριθμῶν (τῶν κακῶς
ὀνομαζομένων Ἀραβικῶν) τῶν χαλίφηδων τῆς Βαγδάτης τοῦ 4ου αἰῶνος μ.Χ. [2],
ὅπου φαίνεται καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἰνδικοὶ καὶ θεσιακοὶ ἀριθμοὶ προ-
έρχονται ἀπ' εὐθείας ἐκ τῶν πρῶτων ἑννέα γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου.

ΠΙΝΑΞ 2

Σύγχρονοι ἀριθμοί:	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ἑλληνικὰ ἀριθμογράμματα:	Α	Β	Γ	Δ	Ε	Ϛ	Ζ	Η	Θ
Ἀρχαῖοι Ἰνδικοὶ ἀριθμοί:	ॐ	॑	॒	ॕ	ॖ	ॗ	क़	ख़	ग़
Ἀριθμοὶ Χαλίφηδων 4 ^{ου} αἰ.:	١	٢	٣	٤	٥	٦	٧	٨	٩

Ἐπεξηγήσεις τῶν σχέσεων μορφῆς τῶν γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου με-
τὰ τὶς ἀρχαιότερες Ἰνδικές, τῶν χαλίφηδων καὶ τὶς σύγχρονες μορφές τῶν θεσιακῶν
ἀριθμῶν:

5.1: Τὸ ॐ (παριστᾷ τὸ 1) προέρχεται, ὡς φαίνεται, ἐκ τοῦ Α. Σὲ κάθε ἐποχὴ καὶ σὲ
κάθε λαὸ ἡ μονάδα παρίσταται μετὰ τὸ ἀπλούστερο σύμβολο, δηλαδὴ τὴν κάθετη ἢ ὀρι-
ζόντια γραμμὴ ἢ τὴν τελεία ἢ τὸν μικρὸ κύκλο. Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται μία κεκλιμένη
γραμμὴ μετὰ καμπύλο ἄγκιστρο στὸ ἄνω ἄκρο ἀντὶ μιᾶς ἀπλῆς γραμμῆς. Εἶναι ἐμφανὲς
ὅτι ἡ παράστασι αὕτη ἀποτελεῖ τὸ κατ'ἀλοιπο τοῦ Α ὡς ἀκολουθοῦς: Α → ॐ .

5.2: Τὸ ॑ (παριστᾷ τὸ 2) προέρχεται προφανῶς ἀπὸ τὸ Β, τὸ ὁποῖο στὸ Ἑλληνικὸ
σύστημα ἀριθμήσεως ἔχει ἀριθμητικὴ ἀξία δύο, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔχει καταργηθῇ ἡ
κάθετη γραμμὴ. Ἔτσι ἀπλοποιεῖται τὸ ἀριθμητικὸ Β καὶ ἐπιπλέον ὁπτικῶς δεικνύ-
ει τὸν ἀριθμὸν δύο, ὡς ἀποτελούμενο ἐκ δύο ἐπαλλήλων καμπυλῶν. Τὸ σύγχρονο 2

ὁμως μπορεί νὰ αἰτιολογηθῇ καὶ διαφορετικά, δηλαδή κατὰ τρόπον ἀκροφωνικό, ἐκ τοῦ γράμματος Z, ὡς ἀρχικοῦ τῆς λέξεως Z-εὕγος. Ἰσως, ἂν τὸ Z ἐπελέγη ὡς ἀκροφωνικό τῆς λ. Z-εὕγος γιὰ τὴν παράστασι τοῦ 2, νὰ προκαλέσει τὴν ἀποβολὴ τῆς δάσεως ἀπὸ τὸ γράμμα Z, τὸ ὁποῖο παρίστανε τὸ ἐπτὰ, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ προέκυψε τὸ σύγχρονο, ὥστε νὰ μὴν δημιουργηθῇ σύγχυσις: $B \rightsquigarrow \mathfrak{B}$ ἢ $Z \rightsquigarrow \mathfrak{Z}$.

5.3: Τὸ $\mathfrak{B}$ (παριστᾷ τὸ 3) ἔχει στὸ κάτω μέρος μία πρόσθετη τρίτη καμπύλη καὶ περιέχει ὀπτικῶς καὶ αὐτὸ τὴν ἔννοια τοῦ ἀριθμητικοῦ τρία. Ἡ μορφή τοῦ ἀριθμητικοῦ $\mathfrak{B}$ δεικνύει ὅτι ὡς ἰδέα προέρχεται ἐκ τοῦ «δύο» ($\mathfrak{A}$), τὸ ὁποῖο προέρχεται ἐκ τοῦ γράματος B: $B \rightsquigarrow \mathfrak{A} \rightsquigarrow \mathfrak{B}$.

5.4: Τὸ $\mathfrak{D}$ (παριστᾷ τὸ 4) εἶναι ἡ καλλιτεχνικὴ παράστασι τοῦ γράμματος Δ, τὸ ὁποῖον ἔχει καὶ αὐτὸ ἀριθμητικὴ ἀξία 4. Ἀλλὰ καὶ τὸ σύγχρονο 4 εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ Δ, ἂν προεκταθοῦν ἐλαφρῶς οἱ πλευρές του κατὰ τὴν δεξιὰ κορυφὴ τῆς δάσεώς του:

$\Delta \rightsquigarrow \mathfrak{A} \rightsquigarrow \mathfrak{A}$ ἢ $\Delta \rightsquigarrow \mathfrak{D} \rightsquigarrow \mathfrak{D}$.

5.5: Τὰ $\mathfrak{F}$, $\mathfrak{E}$ παριστοῦν τὸ 5. Μὲ τὴν συμπλήρωσι τῆς γραμμῆς δάσεως τὸ $\mathfrak{F}$ μετατρέπεται σὲ E, τὸ δὲ $\mathfrak{E}$ μὲ τὴν ἀποβολὴ τῆς καθέτου μεταπίπτει καὶ αὐτὸ στὸ ἑλληνικὸ γράμμα E, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀριθμητικὴ ἀξία 5. Ἐπὶ πλέον τὸ σύγχρονο 5 εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ γράμμα E, ὅπου ἡ πρώτη κάθετος γραμμὴ (μεταξὺ τῶν δύο ὀριζοντίων) ἔχει μετατεθῇ ἀκριδῶς ἀπέναντι: $E \rightsquigarrow \mathfrak{F}$. Ἀξίον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι τὸ ἀριθμητικὸ 5 καὶ τὸ γράμμα E ἀποτελοῦνται ἀπὸ πέντε μικρὲς γραμμές, τρεῖς ὀριζόντιες καὶ δύο κατακόρυφες. Ἐμπεριέχει δηλαδή τὸ γράμμα E, καὶ τὸ σύγχρονο ἀριθμητικὸ στὰ μέρη του, τὴν ἔννοια τοῦ ἀριθμοῦ πέντε. Ἐπὶ πλέον τὸ σύγχρονο ἀριθμητικὸ 5 (καὶ τοῦτο σημειώνεται, γιὰ νὰ τονισθῇ, ὅτι οἱ ἀρχαῖες καὶ νέες μορφές προέρχονται ἀλλὰ καὶ ἐντάσσονται στὸ ἴδιο αἰσθητικὸ περιβάλλον) ἀποτελεῖ τὸ κατοπτρικὸ τοῦ στίγμα $\mathfrak{E} \equiv \mathfrak{F}$, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς παράστασιν τοῦ ἑξι. Ἰσχύει λοιπὸν γιὰ τὸ πέντε $\mathfrak{F} \rightsquigarrow \mathfrak{E} \rightsquigarrow E$, $\mathfrak{E} \rightsquigarrow \mathfrak{F}$, $E \rightsquigarrow \mathfrak{F} \rightsquigarrow \mathfrak{E}$ (στίγμα) $\mathfrak{E} \rightsquigarrow \mathfrak{F}$.

5.6: Τὸ $\mathfrak{G}$ (παριστᾷ τὸ 6) προέρχεται προφανῶς ἀπὸ τὸ στίγμα, $\mathfrak{E}$, τὸ ὁποῖο ἐδήλωνε στὸ ἑλληνικὸ σύστημα ἀριθμῆσεως τὸ 6. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι τὸ Ἰνδικὸ ἀριθμητικὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ γράμμα $\mathfrak{E}$, ὅταν τοῦτο γραφῇ ἀπλοποιητικῶς μὲ μαλακὴ γραφίδα, ὡς ἀκολούθως: $\mathfrak{E} \rightsquigarrow \mathfrak{G} \rightsquigarrow \mathfrak{G}$. Ἐδῶ σημειώνεται ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ὅπως τὰ γνωρίζουμε οἱ περισσότεροι, ἔχουν διασωθῇ χαραγμένα στὴν πέτρα μὲ τὴν βοήθεια μεταλλικοῦ ἐργαλείου καὶ φυσιολογικὰ ἀποκοτῶν γωνιώδη μορφή, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν στρογγύλη μορφή τὴν ὁποίαν ἀποκοτῶν, ὅταν γραφοῦν μὲ μαλακὴ γραφίδα, π.χ. μὲ πινέλλο καὶ μελάνι σουπιᾶς. Συνεχίζοντας τὴν αἰτιολόγησιν τῆς μορφῆς τοῦ «Ἰνδικοῦ» ἀριθμητικοῦ $\mathfrak{G}$, παρατηροῦμε ὅτι ὁ μικρὸς ἐσωτερικὸς κύκλος δημιουργεῖται φυσιολογικῶς ἀπὸ τὴν κίνησιν τῆς γραφίδος (πινέλλο). Ἀκολούθως ἡ ἀπόρριψις τῆς πλαγίας καὶ πρὸς τὰ κάτω διευθυνομένης ἀριστερᾶς κεραίας ὠδήγησε στὴν σύγχρονη παράστασι τοῦ ἀριθμητικοῦ 6, μὲ τὸν διευρυμένο ἐσωτερικὸ κύκλο καὶ τὴν πρὸς τὰ ἄνω διευθυνομένην κεραία: $\mathfrak{E} \rightsquigarrow \mathfrak{G} \rightsquigarrow \mathfrak{G} \rightsquigarrow \mathfrak{G}$.

5.7: Τὸ $\mathfrak{Z}$ (παριστᾷ τὸ 7) προέρχεται ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ γράμμα Z, τὸ ὁποῖο στὸ ἑλληνικὸ σύστημα ἀριθμῆσεως παριστᾷ τὸ 7 καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει ἀφαιρεθῇ ἡ μικρὴ ὀριζόντια γραμμὴ τῆς δάσεώς του. Ἡ διαφορὰ τῆς σύγχρονης μορφῆς τοῦ 7 καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γράμματος Z ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἰνδικὴ παράστασι ἐντοπίζεται

κυρίως στην καμπύλωσι τῆς γωνίας τοῦ ἄνω δεξιοῦ ἄκρου τῆς Ἰνδικῆς μορφῆς, ὀφειλομένη στην χρῆσι ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν ἢ χαλίφηδων μαλακῆς γραφίδος γιὰ τὴν γραφὴ τοῦ ἀριθμητικοῦ. Εἶναι ἐμφανὲς ὅτι ἰσχύει $\mathbf{Z} \rightsquigarrow \mathbf{Z} \rightsquigarrow \mathbf{7}$ ἢ $\mathbf{7}$.

5.8: Τὸ $\mathbf{5}$ (παριστᾷ τὸ 8), ὅπως μπορεῖ νὰ παρατηρηθῇ, εἶναι τὸ μισὸ τοῦ σύγχρονου 8, $\mathbf{5} \rightsquigarrow \mathbf{Z}$. Τὸ σύγχρονο ὁμῶς 8 προέρχεται ἀπὸ τὸ γράμμα ἦτα, τὸ ὁποῖο εἶχε ἀριθμητικὴ ἀξία 8. Τὸ ἦτα ($\mathbf{H}$) δὲν ἐγράφετο μόνο ὅπως τὸ γνωρίζουμε ἐμεῖς, δηλαδὴ ὡς H, ἀλλὰ καὶ ὡς $\mathbf{H}$. Προφανῶς τὸ σύγχρονον 8 προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο $\mathbf{H}$, τὸ ὁποῖον ἀποκοτούσε τὴν γωνιώδη αὐτὴ μορφή, ὅταν ἐγράφετο στὴν πέτρα, ὅπου τὰ γράμματα γράφονταν εὐκολώτερα μὲ γωνίες. Τὸ σύγχρονον 8 εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀρχαῖο $\mathbf{H}$, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀριθμητικὴ ἀξία ὁκτώ, ὅταν τὸ τελευταῖο γραφῇ συνεχῶς (μονοκονδυλιά) μὲ μαλακὴ γραφίδα: $\mathbf{H} \rightsquigarrow \mathbf{5}$. Ἀξίζει νὰ ἀναφερθῇ ὅτι τὸ σύγχρονο 8 ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἐπαλλήλων ο/ὀμικρον. Τὸ ἀριθμητικὸν ὁκτώ, γραφόμενο σωστότερα ὡς ὁκτόο, ἀφοῦ τὸ ω ἐγράφετο μὲ δύο ὀμικρον [oo], περιέχει σὺν φωνῇ μόνον τὸ γράμμα ο. Ἡ παράστασι λοιπὸν τοῦ 8 μὲ δύο ἐπάλληλα ο ταυτίζεται πλήρως μὲ τὴν φωνητικὴν του καὶ τὴν ὀρθογραφία του.

Σημειώνεται, ὅτι κατὰ τὴν γωνιώδη παράστασι τοῦ γράμματος ἦτα, $\mathbf{H}$, τὸ γράμμα $\mathbf{H}$ παρίσταται ἀπὸ δύο ἐπάλληλα τετράγωνα, τὰ ὁποῖα ἀριθμοῦν ὁκτώ πλευρές: $\mathbf{H} \rightsquigarrow \mathbf{H}$. Θὰ ἦτο δὲ παράλειψις νὰ μὴν ἀναφερθῇ, ὅτι τὸ σύγχρονον ἀριθμητικὸ 8 ἢ τὸ γράμμα $\mathbf{H}$, ἂν ἐγράφετο μὲ μαλακὴ γραφίδα ὡς 8, κατὰ τὸ σχῆμα ταυτίζεται πλήρως μὲ τὸ συλλαβόγραμμα 8 τῆς Ἀρχαδοκυπριακῆς συλλαβικῆς γραφῆς, φωνητικῆς ἀξίας e [9]. Τοῦτο ἀναφέρεται, γιὰ νὰ τονισθῇ πάλι τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ σύγχρονα ἀριθμητικὰ ἐντάσσονται πλήρως στὸ Ἑλληνικὸ διαχρονικὸ αἰσθητικὸ περιβάλλον. Εἶναι ἐντυπωσιακὴ ἡ σχέσις λοιπὸν τοῦ ἀριθμητικοῦ 8 μὲ τὸ γράμμα $\mathbf{H}$, ὅσον ἀφορᾷ στὸ σχῆμα, στὴν φωνητικὴ ἀξία καὶ στὸν ἀριθμὸ τῶν ὁκτώ περιεχομένων μερῶν. Εἶναι πασιφανὲς ὅτι ἰσχύει: $\mathbf{H} \rightsquigarrow \mathbf{H} \rightsquigarrow \mathbf{5}$ ἢ $\mathbf{H} \rightsquigarrow \mathbf{H}$.

5.9: Τὸ $\mathbf{9}$ (παριστᾷ τὸ 9) προέρχεται ἀπὸ τὸ Θ, τὸ ὁποῖο παρίστανε τὸ 9. Προφανῶς τὸ 9 εἶναι ἓνα ἀνοικτὸ Θ, ὡς ἀκολούθως: $\Theta \rightsquigarrow \mathbf{9}$. Σημειώνεται, ὅτι ἡ μικρογράμματη παράστασι $\mathbf{9}$ τοῦ Θ εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἐννέα, ἂν ἀποκοπῇ τὸ κάτω ἀριστερὸ «καλλιτεχνικὸ» ἄγκιστρο. Ἡ καταγωγὴ τοῦ «9» ἐξ ἐνὸς ἀνοικτοῦ Θ εἶναι προφανής. Συνοψίζομεν: $\Theta \rightsquigarrow \mathbf{9} \rightsquigarrow \mathbf{9}$ ἢ $\mathbf{9} \rightsquigarrow \mathbf{9}$.

5.10: Γιὰ τὸ τελευταῖο σύμβολο, δηλαδὴ τὸ μηδὲν {0}, εἶναι γνωστὸ καὶ ἱστορικῶς δεδαιωμένο ὅτι καθιερώθη μὲ τὴν μορφή αὐτὴ καὶ ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀστρονόμου καὶ μαθηματικοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου (100-178 μ.Χ.), ὁ ὁποῖος στὸ ἔργο του «*Μαθηματικὴ Σύνταξις*» [6] γιὰ τὴν παράστασι τοῦ μηδενὸς ἢ οὐδενὸς ἐχρησιμοποίησε ἀκροφωνικῶς τὸ γράμμα Ο (ὀμικρον), ἀρχικὸ γράμμα τῆς λέξεως Ο-ὐδὲν.

Συμπέρασμα παραγράφου 5:

Ἡ ἀνάλυσις τῶν μορφῶν τῶν ἀριθμητικῶν, ἀφ' ἐνὸς μὲν τῶν παλαιῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν συγχρόνων καὶ ἡ ἄμεση ταύτισις των μὲ τὰ ἐννέα πρῶτα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου κατ' ἀπόλυτον ἀντιστοιχίαν, τόσον ὅσον ἀφορᾷ στὴν θέσιν των στὸ ἀλφάβητον ὅσον καὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν των ἀξίαν, μειώνει στὸ ἐλάχιστον δυνατὸν τὴν πιθανότητα ἢ ἀνωτέρω ὁμοιότης νὰ εἶναι τυχαία καὶ οὐσιαστικῶς ἀποδεικνύει ὅτι τὰ σύμβολα τῶν σύγχρονων ἀριθμῶν εἶναι ἐν πολλοῖς αὐτὰ ταῦτα τὰ ἐννέα πρῶτα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου.

6. ΗΤΟ ΓΝΩΣΤΟ ΤΟ ΘΕΣΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ;

Στήν προηγούμενη παράγραφο 4 έπαρκως έδειχθη, ότι τό θεσιακό σύστημα άριθμήσεως προκύπτει φυσιολογικώς άπό τό 27γραμμάτο. Τό αυθόρμητο έρώτημα είναι τό έξης: Ήτο δυνατόν κάποιος χρήστης τοϋ 27γραμμάτου δεκαδικού συστήματος νά καταλήξει τελικώς στο δεκαδικό θεσιακό ήδη άπό την άρχαία έποχή; Ήν δέ σημειωθεί έδω ότι ή όνομασία στήν Έλληνική γλώσσα τών άριθμητικών δίδεται υπό θεσιακή μορφήν, ως έχει ήδη παρατηρηθή («...οί Έλληνες μέ τά γραμμάτα τοϋ άλφαθήτου έγραφον ήδη πολϋ παλαιά κατά τό άριθμητικόν σύστημα θέσεως, όπως γραφονται ήδη οί άριθμοί. Ο άριθμός 124 π.χ. γραφεται υπό τών Έλλήνων ρκδ΄: G.R. Kaye, "Indian Mathematics", Calcutta and Simla· και "Influence Grecque dans le developement des Mathematiques Hindoues", Schientia 25, Bologna 1919, No 81,1)»: άπόσπασμα άπό τό βιβλίο «Ίστορία τών Έλληνικών Μαθηματικών» τοϋ Εϋαγγέλου Σταμάτη, σελίς 55) [7], τά πράγματα γιά την «ανάκάλυψη» τοϋ θεσιακοϋ συστήματος είναι περισσότερο εύκολα.

Ή άπάντησις στο άνώτερω έρώτημα είναι καταφατική. Ναι. Τό θεσιακό σύστημα ήτο ήδη γνωστό άπό την άρχαιότητα. Πιστοποιεί λοιπόν ό Εϋάγγελος Σταμάτης στο άνωτέρω βιβλίο του, σελίς 97, ότι κατά τόν Ίάμβλιχο οί Πυθαγόρειοι την δεκάδα, έκατοντάδα, χιλιάδα κ.ο.κ. ώνόμαζαν κατ' αντιστοιχίαν «μονάδα διωδουμένην», «τριωδουμένην», «τετρωδουμένην» κ.ο.κ., δηλαδή μονάδα άκολουθουμένη άπό ένα, δύο, τρία μηδενικά κ.ο.κ.

Οί άνωτέρω όνομασίες τής δεκάδος, έκατοντάδος, χιλιάδος κ.ο.κ. μέ την χρήσι μόνο τής μονάδος και τοϋ μηδενός είναι δυνατόν νά υπάρξουν **μόνον**, έφ' όσον υπάρχει έν χρήσει θεσιακό σύστημα άριθμήσεως και σέ **καμμία** άλλη περίπτωση. Έξ άντιθέτου οί όνομασίες αυτές μέ την χρήσι τοϋ μηδενός άποδεικνύουν πλήρως και καθιστούν δέδαιο πέρα πάσης άμφιβολίας, ότι ήτο έν χρήσει ήδη υπό τών Πυθαγορείων τό θεσιακό σύστημα άριθμήσεως και μάλιστα μέ δάσι τό δέκα. Ειρήσθω δέ έν παρόδω τό άναφερόμενον εις τούς Πυθαγορείους: «Πάντα μέν τόν άριθμόν οί Πυθαγορικοί εις δεκάδα άνήγαγον, έπειδή υπέρ δεκάδα οϋδείς έστιν άριθμός, έν τη αύξήσει πάλιν ήμων υποστρεφόντων επί μονάδα και δνάδα και τούς έξης». Δυστυχώς ό Ε. Σταμάτης δέν συνέδεσε τίς άνωτέρω όνομασίες τής μονάδος μέ την χρήσι τοϋ θεσιακοϋ συστήματος άριθμήσεως ήδη άπό την άρχαιότητα, πράγμα τό όποϊον έπραγματοποίησε ό κ. Σαράντος Πάν στήν έρευνά του «Ίστορία τών Έλληνικών Μαθηματικών», «Δαυλός», τεϋχος 162 [1].

Έδω δημιουργείται τό ακόλουθο έρώτημα. Ήτο μέν έν χρήσει υπό τών Πυθαγορείων τό θεσιακό σύστημα, αλλά άπό ποϋ άποδεικνύεται ότι ήτο βασισμένο στο Έλληνικό Άλφάβητο; Τό έρώτημα αυτό δέν έχει άμεση άπάντησι. Ήν όμως ληφθοϋν υπ' όψιν άφ' ενός μέν ή χρήσις τών γραμμάτων τοϋ άλφαθήτου κατά τη δημιουργία τών λεξαρίθμων υπό τών Πυθαγορείων, άφ' έτέρου δέ τό γεγονός ότι τό θεσιακό σύστημα άποτελεί την τελική και φυσιολογική κατάληξι αλλά και εξέλιξι τοϋ 27γραμμάτου άρχαιοελληνικοϋ συστήματος άριθμήσεως, τότε είναι μάλλον βέβαιον ότι τό θεσιακό σύστημα τών Πυθαγορείων έλκει την καταγωγή έκ τοϋ Έλληνικοϋ Άλφάβητου.

Συμπέρασμα:

α. Ή όνομασία υπό τών Πυθαγορείων τής δεκάδος ως «μονάδος διωδουμένης», δη-

λαδή μονάδος ακολουθουμένης υπό ενός μηδενικοῦ, τῆς ἑκατοντάδος ὡς «μονάδος τριψοδουμένης», δηλαδή μονάδος ακολουθουμένης υπό δύο μηδενικῶν κ.ο.κ., ἀποδεικνύει μὲ τὸν καλῦτερο τρόπο ὅτι **τὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμήσεως ἦτο ἤδη γνωστὸ καὶ ἐν χρήσει στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Πυθαγορείων.**

β. Τὸ μηδὲν ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τότε γιὰ τὴν παράστασι τῶν ἀριθμῶν.

γ. Ἡ λεξαριθμικὴ χρῆσι τοῦ ἀλφαριθμοῦ ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων ἰσχυροποιεῖ τὴν ἀποψιν ὅτι τὸ Πυθαγορικὸ θεσιακὸ σύστημα ἦτο βασισμένο στὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο.

7. ΓΙΑΤΙ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΩΝ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΣΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΑΡΙΘΜΗΣΕΩΣ ΑΝΕΥΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΙΝΔΙΑ;

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἀνάπτυξι δημιουργεῖται ἓνα μικρὸ ἐρώτημα. Γιατί ἀριθμοὶ καὶ τὸ θεσιακὸ σύστημα ἀνευρίσκονται στὴν Ἰνδία; Ἡ ἀπάντησις ὑπάρχει καὶ ἀναφέρεται κατωτέρω.

Ὁ Δημήτριος Κ. Βελισσαρόπουλος στὸ διβλίο του «*Ἱστορία τῆς Ἰνδικῆς Φιλοσοφίας*» ἀναφέρει σχετικῶς: «*Ἐπὶ χίλια χρόνια – ἀπὸ τὸν δὲν αἰῶνα π.Χ. ὡς τὸν 5ον αἰῶνα μ.Χ. – ὑπῆρχαν Ἑλληνες στὴν Ἰνδία... ὁ κατάλογος τῶν Ἑλλήνων βασιλέων καὶ βασιλισσῶν, ποὺ βασίλευσαν στὴν Ἰνδία καὶ τὰ σύνορά της, εἶναι τόσο μακρὺς, ὅσον ἐκεῖνος ὅλων τῶν βασιλέων καὶ βασιλισσῶν ποὺ κυδέρνησαν τὴν Ἀγγλία ἀπὸ τὴν Νορμανδικὴν κατάκτηση καὶ πέρα... Μέχρις ὅτου φθάσουν οἱ Βρεταννοί, καμμία ἄλλη εὐρωπαϊκὴ φυλὴ δὲν περιώδενσε καὶ ἐξερεύνησε τόσο ὀλοκληρωτικὰ τὴν Ἰνδία...*» κ.λπ. [8]. Ὁ τελευταῖος Ἑλλην βασιλεὺς τῆς Β.Α. Ἰνδίας ἦτο ὁ Ἑρμαῖος (21-50 μ.Χ.), ἐνῶ ὁ Δημήτριος (197-165 π.Χ.) ἀναφέρεται σὲ Ἰνδικὰς πηγὰς ὡς Datamitra καὶ ὁ Μένανδρος (115-90 π.Χ.) εἶναι γνωστὸς ἀπὸ τοὺς διαλόγους τοῦ μὲ τὸν βουδδιστὴ μοναχὸ Nagasena [8].

Ἐπὶ πλέον εἶναι διαπιστωμένο ὅτι οἱ Ἰνδοὶ μετὰ τὸ 200 καὶ τοῦ 600 μ.Χ., χρονικὸ διάστημα κατὰ τὸ ὁποῖον ὑποτίθεται ὅτι στὴν Ἰνδίαν ἐπενοήθη τὸ θεσιακὸ σύστημα, ἐσπούδαζαν ἐντατικὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἀστρονομία καθὼς καὶ τὰ ἔργα τοῦ Ἀρχιμήδους. Ἀπαντῶνται ἀρκετὰς Ἑλληνικὰς λέξεις στὰ ἔργα τῶν (τῶν Ἰνδῶν), ἢ δὲ παράστασις τῶν κλασμάτων ὑπ' αὐτῶν εἶναι ἢ αὐτὴ μὲ τοὺς Ἑλληνες [7]. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ 600 μ.Χ. ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος ὑπῆρξε συνεχὴς, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν Ἑλληνες σοφοὶ νὰ ἐγκαθίστανται καὶ νὰ διδάσκουν στὴν Περσία καὶ τὴν Ἀραβία, οἱ δὲ χαλίφες νὰ ζητοῦν γιὰ τὴν σύναψιν εἰρήνης μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τὴν ἀπόδοσι τῶν αἰχμαλώτων τὴν παράδοσι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων σ' αὐτοὺς χειρογράφων ἢ ἀντιγράφων ἐπιστημονικῶν ἔργων [7]. Ἐξ ἄλλου εἶναι δεδομένον ὅτι ἡ μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων προϋποθέτει τὴν υἱοθέτησι καὶ ἐκμάθησι καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ τρόπου ἀριθμήσεως. Ἐὰν λοιπὸν τὸ θεσιακὸ σύστημα ἦτο ἐν χρήσει ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων, εἶναι πιθανόν τόσον ὅτι τὸ ἐγνώριζε ὁ Πτολεμαῖος (βλέπε ἀνωτέρω περὶ τοῦ μηδενός), ὅσον ὅτι τὸ θεσιακὸ σύστημα εἶχε μέσω τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων καὶ τῶν Ἑλλήνων φθάσει καὶ στὴν Ἰνδία.

Στὴν προηγούμενη παράγραφο 5/Ε, ὅπου ἀνελύθησαν οἱ μορφές τῶν ἀρχαίων Ἰνδικῶν ἀριθμῶν, ἀπεδείχθη ἐπαρκῶς ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιβεβαιώνει τὰ προαναφερθέντα περὶ τῆς μελέτης τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν Ἰνδῶν. Ἐπομένως εἶναι λογικὸ νὰ ἀνευρέθησαν στοὺς Ἰνδοὺς, ἢ σωστότερα νὰ διετηρήθησαν ἀπὸ ἐκείνους, τὰ σύμβολα τῶν

συγχρόνων αριθμών και τὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμῆσεως.

Γιὰ τὸ πόσο πιθανόν εἶναι ἡ ἐπινόησις τοῦ θεσιακοῦ συστήματος καὶ τὰ σύμβολά του νὰ ὀφείλωνται στοὺς Ἰνδοὺς μεταφέρομε ἐδῶ τὴν σχετικὴ γνώμη τοῦ Ε. Σταμάτη ἀπὸ τὸ προαναφερθέν βιβλίο του [7], σελὶς 55: «...ὅτι ἡ ἐπινόησις τῶν ἀριθμητικῶν συμβόλων ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἰνδοὺς... τὸ ζήτημα... παραμένει σκοτεινόν. Ὁ C. R. Kaye ἀποκλείει ὅτι ἡ ἐπινόησις τῶν ἀριθμητικῶν συμβόλων ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἰνδοὺς διὰ τοὺς ἑξῆς λόγους:...». Ἀλλωστε ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἰνδοὶ ἐχρησιμοποιοῦσαν κατὰ τρόπον ἀπλοῖκό τελεῖες ἢ παῦλες γιὰ τὴν παράστασι τῶν πρώτων ἑννέα ἀριθμητικῶν, π.χ. ἑννέα τελεῖες γιὰ τὸ ἀριθμητικὸ ἑννέα κ.ο.κ. καὶ μετὰ ἀποτόμως ἐχρησιμοποίησαν τοὺς προαναφερθέντες ἀρχαίους «Ἰνδικοὺς» ἀριθμούς [2].

Μὲ τὴν συνεκτίμησι ὅλων τῶν προηγούμενων ἀποδεικνύεται πέρα πάσης ἀμφιβολίας ὅτι οἱ ἀνωτέρω ἀναφερθέντες ἀρχαῖοι Ἰνδικοὶ ἀριθμοί, ἀμέσως προερχόμενοι ἐκ τῶν ἑννέα πρώτων γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, ἐμφανιζόμενοι ἀποτόμως, χωρὶς διαγιγνωσκόμενα ἐξελικτικὰ δῆματα, εἶναι ἐμβόλιμοι στὴν Ἰνδικὴ ἀριθμητικὴ γραμματεία.

Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐπιδίωξι στὴν Ἰνδία τοῦ μεταφερθέντος ἐκεῖ θεσιακοῦ Πυθαγορικοῦ συστήματος, ἡ μόνη δυνατὴ ἀντίρρησης ἐδῶ εἶναι ἡ ἑξῆς: Ἀφοῦ οἱ Ἰνδοὶ ἐμελετοῦσαν ἐντατικῶς τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία καὶ Ἐπιστήμη, θὰ ἐδιδάχθησαν καὶ τοὺς δύο τρόπους ἀριθμῆσεως, δηλαδὴ καὶ τὸν 27γράμματο ἀλφαριθμητικὸ, ὡς ἔχει ἀποδειχθῇ, ἀλλὰ πιθανῶς καὶ τὸν θεσιακό. Γιατί λοιπὸν δὲν ἐσυνέχισαν τὴν παράδοσι τῆς 27γραμμάτου ἀριθμῆσεως, ὑπὸ τὴν ὁποία εἶναι γνωστὴ τοῦλάχιστον σ' ἐμᾶς ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Μαθηματικὴ Γραμματεία, ἀλλὰ ἐπροτίμησαν τὴν θεσιακὴν; Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι δύσκολη: διότι ὡς νεοφῶτιστοι δὲν ἐδεσμεύοντο νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν θεσιακό, τὸν ὁποῖο τελικῶς ἐπροτίμησαν εἰς δάρος τοῦ 27γραμμάτου. Διδακτικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τῶν «Βυζαντινῶν» λογίων, οἱ ὁποῖοι γιὰ λόγους παραδόσεως συμπεριφέρθησαν ὅλως ἀντιθέτως, ὅταν μαθαίνοντας ἀπὸ τὸν Πλανούδη περὶ τοῦ «Ἰνδικοῦ θεσιακοῦ συστήματος» τὸ ἀπέρριψαν καὶ ὑπὸ τὸ δάρος τῆς πολύχρονης παραδόσεως τῆς 27γραμμάτου ἀλφαριθμητικῆς ἀριθμῆσεως δὲν τὸ ἐδέχθησαν, ἀλλὰ ἐξακολούθησαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ πατρῷον 27γράμματο.

Ἑπομένως:

Ἡ σημαντικὴ Ἑλληνικὴ παρουσία στὴν περιοχὴ τῆς Ἰνδίας, ἡ μελέτη τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων καὶ ἡ συνεχὴς ἐπιρροὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης ἐπὶ τῶν Ἰνδῶν ἀποτελοῦν τὴν καλύτερον ἐξήγησι τῆς ἐπιδίωξεως τοῦ Πυθαγορικοῦ θεσιακοῦ συστήματος στὴν Ἰνδία. Ἀκόμη δὲ καὶ στὴν περίπτωσι, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ δημιουργοὶ τοῦ θεσιακοῦ συστήματος ἦσαν Ἰνδοί, τοῦτο ἐγένετο ὑπὸ τὴν βεβαίαν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος καί, ὡς ἀποδεικνύει ἡ μορφή τῶν πρώτων θεσιακῶν συμβόλων, ἡ δάσις ἦτο τὸ Ἑλληνικόν Ἀλφάβητο.

8. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στὴν ἀνωτέρω ἀνάπτυξι ἐγιναν φανερά τὰ ἑξῆς:

1. Τὸ θεσιακὸ σύστημα ἀριθμῆσεως προκύπτει ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ 27γράμματο Ἑλληνικὸ δι' ἐπιλογῆς τῶν ἑννέα πρώτων γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, τῶν ὑπολοίπων ἀποδαλλομένων ὡς ἀχρήστων.

2. Ἡ ἀνωτέρω ἐξέλιξις καὶ χρήσις μόνο τῶν ἐννέα πρώτων γραμμάτων γιὰ τὴν παράστασι τῶν ἀριθμῶν ἀπαιτεῖ τὴν χρήσι τοῦ μηδενός, τὴν σημερινή μορφή τοῦ ὁποίου ἔδωσε ὁ Ἑλλην μαθηματικὸς καὶ ἀστρονόμος Κλαύδιος Πτολεμαῖος τὸν 2ο αἰῶνα μ.Χ.

3. Ἡ ἀναφορὰ ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι παρίσταναν τὴν δεκάδα, τὴν ἑκατοντάδα κ.λπ. χρησιμοποιοῦντες τὴν μονάδα καὶ τὸ μηδὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὸ θεσιακὸ σύστημα ἦτο γνωστὸ στὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Πυθαγορείων [1], εἶναι δὲ πιθανώτατον ὅτι τὸ σύστημα αὐτὸ ἦτο δασισμένο στὸ Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο.

4. Ἡ πασιφανὴς ὁμοιότης τῆς μορφῆς καὶ ἡ ἀντιστοιχία τῆς ἀριθμητικῆς ἀξίας τῶν συμβόλων τῶν ἐννέα συγχρόνων ἀριθμῶν, καθὼς καὶ τῶν πρώτων μορφῶν των, μὲ τὰ ἐννέα πρώτα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου μεγιστοποιεῖ τὴν βεβαιότητα καὶ ἀποδεικνύει ὅτι τὰ 9 σύγχρονα ἀριθμητικὰ σύμβολα ἀποτελοῦν ἐξέλιξι τῶν ἐννέα πρώτων γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου.

5. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἕως τὴν περιοχὴ τῆς Ἰνδίας καὶ ἡ συνεχὴς πνευματικὴ αἰμοληψία τῆς τελευταίας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα παραλλήλως μὲ τὴν κατάρρευσι τοῦ ἀρχαίου κόσμου στὴν περιοχὴ τῆς Μεσογείου αἰτιολογεῖ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ θεσιακοῦ συστήματος στὴν περιοχὴ τῆς Ἰνδίας.

6. Ἀκόμη καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἡ νοητικὴ σύλληψις τοῦ θεσιακοῦ συστήματος ὀφείλεται στοὺς Ἰνδοὺς, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐδασίσθη ἐπὶ καὶ ἐπραγματοποιήθη μέσῳ τοῦ 27γράμματος Ἑλληνικοῦ ἀλφαβητικοῦ συστήματος.

Ἐπομένως:

α. Εἶναι σχεδὸν βέβαιον, ὅτι οἱ «Ἀραβικοὶ Ἀριθμοὶ» καὶ τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύουν κατάγονται ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, τοῦ ὁποίου καὶ ἀποτελοῦν ἐξέλιξι.

β. Τὸ θεσιακὸ σύστημα ἐχρησιμοποιεῖτο στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ὑπὸ τῶν Πυθαγορείων [1].

γ. Τὰ χρησιμοποιούμενα δέκα σύμβολα τῶν ἀριθμῶν εἶναι τὰ πρώτα ἐννέα γράμματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου μετὰ τοῦ γράμματος Ο (ὄμικρον) γιὰ τὸ μηδέν.

Βιβλιογραφία

1. Σαράντος Πάν, ἄρθρο «*Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Μαθηματικῶν*», περιοδικὸ «*Δαυλός*», τ. 162.
2. Γεώργιος Ἰφραχ (George Ifrah), «*Παγκόσμια ἱστορία τῶν ἀριθμῶν*», ἐκδόσεις Σμυρνωτάκης.
3. Μάξιμος Μοναχὸς ὁ Πλανούδης, «*Ψηφοφορία κατ' Ἰνδὸν ἢ λεγομένη μεγάλη*»: Das Rechenbuch des Maximus Planudes aus dem Griechischen übersetzt von Dr. Hermann Waschke, Druck und Verlag von H. Wschmidt, Halle, 1878.
4. Ἰσαὰκ Ἀσίμωφ, «*Πῶς δρῆκαμε τοὺς ἀριθμούς*».
5. Φιμπονάτσι, «*Il liber abbaci di Leonardo Pisano*», Tipografia delle Scienze Matematiche e Fisiche, via Latanum 211, Roma, MDCCCLVIII.
6. Βαγγέλης Σπανδάγος - Ρούλα Σπανδάγου - Δέσποινα Τραυλοῦ, «*Οἱ ἀστρονόμοι τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας*», ἐκδόσεις Αἶθρα.
7. Εὐάγγελος Σταμάτης, «*Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Μαθηματικῶν*», ἐν Ἀθήναις 1980.
8. Δημήτριος Κ. Βελισσαρόπουλος, «*Ἱστορία τῆς Ἰνδικῆς Φιλοσοφίας*», τρίτη ἐκδοσις: «*Ἀπὸ τὴν Βεδική ὡς τὴν Σύγχρονη Ἐποχή*», ἐκδόσεις «*Δωδώνη*».
9. Ἰωάννης Τσάντγουικ (John Chadwic), «*Γραμμικὴ Β καὶ Συγγενικὲς Γραφές*», ἐκδόσεις Παπαδήμα 1992.
10. «*Δαυλός*», τεύχη 93, 95, 106, 110.

Ἀρχιμήδης παλίμψηστος

Μᾶς ζαλίσανε αὐτοὶ οἱ ἑλληνιστὲς μὲ τὸ παλίμψηστο τοῦ Ἀρχιμήδους, πὺν ἔδημο-
πρατήθη στὸ τέλος Ὁκτωβρίου. Ἐπειδὴ κάποιος καλόγερος ἔσθησε τὶς ἐπιστημο-
νικὲς παρατηρήσεις καὶ συνέγραψε εὐχολόγια. Συνήθης ἡ πρακτικὴ μας αὐτή. Ἔτσι
κάναμε πάντα. Ὅσο γιὰ τὸ ὅτι ἐπουλήθηκε τὸ χειρόγραφο σὲ Γάλλο συλλέκτη τὴν
δεκατία τοῦ '20, οὐδεὶς ψόγος. Τί σημασία ἔχει, ὅτι ἦταν 10ετία αἵματος γιὰ τὸν ἑλλη-
νισμό; Ἐμεῖς τὰ δικά μας συμφέροντα ὑπηρετοῦμε. Γιατὶ καὶ ἀπὸ ἓνα ἄθλιο ἑλληνικὸ
ἐπιστημονικὸ σύγγραμμα ἀπηλλάγημεν καὶ κάποιος ἀπὸ τὸν αὐλόγυρο τοῦ Φαναρί-
ου τὰ οἰκονόμησε.

A.K.**Τρ-ελλάδα (I)**

Ζοῦν κάτι ἄνθρωποι πὺν εἶναι παιδιὰ τῆς Τρ-ελλάδας. Λίγοι. Ἄλλοι φαίνονται κι
ἄλλοι ὄχι. Ἄλλοι τρελλοὶ κι ἄλλοι ἀποτρελλαμένοι. Μερικοὶ προσπαθοῦν νὰ κόψουν
κι ἄλλα κλαδιὰ γύρω ἀπὸ τὶς παλιὲς τρύπες τοῦ ἀρχαίου δένδρου, γιὰ νὰ μπῇ περισ-
σότερο φῶς. Ἄλλοι ξεριζώνουν τὶς ῥίζες τοῦ δένδρου. Κι οὔτε ἡ τρύπα μεγαλώνει
οὔτε τὸ δένδρο μαραίνεται. Καὶ μερικὲς φορὲς ἀπὸ τὰ κομμένα κλαδιὰ ξεφυτρώνουν
νέα βλαστάρια, ὅπως στὸ κλάδεμα· καὶ μερικὲς φορὲς ἀπὸ τὸ σκάψιμο γιὰ τὸ κόψιμο
τῶν ῥιζῶν δυναμώνουν κάποιες ῥίζες ὅπως στὸ ὄργωμα. Κι ὅμως αὐτοὶ συνεχίζουν νὰ
κόβουν κλαδιὰ· συνεχίζουν νὰ κόβουν ῥίζες. Κι ἡ τρ-ελλάδα τους δὲν ἔχει τελειωμό.

Κι ὅταν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τοὺς ρώτησαν γιατί πολεμοῦν ἀνέλπιδα, γιατί μοχθοῦν
ἄκαρπα, γιατί τρανώνουν τὴν τρ-ελλάδα τους, τότε αὐτοὶ τοὺς ἀπάντησαν: Γιὰ νὰ μὴ
χάσουμε τὸν ἔρωτα τῶν Μουσῶν. Γιατὶ ἂν χάσουν οἱ Μοῦσες καὶ μᾶς, τότε θὰ μείνουν
ἀνέραστες. Γιατὶ ἡ μεγαλύτερη ἁμαρτία τῶν ἀνθρώπων στὸν κόσμον εἶναι νὰ μείνουν
ἀνέραστες οἱ Μοῦσες.

Σ.Β.**Τρ-ελλάδα (II)**

Εἶναι μεγάλη ἡ Ἀρχαιότης, γιὰ νὰ τὴν ἀφήνωμε στοὺς παλαβοὺς. Σήμερα, πὺν οἱ
σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἔχουν παραγκωνισθῇ ἀπὸ τὴν οἰκονομία καὶ πὺν ἀντίστροφα
ἡ οἰκονομία τοὺς δίνει τὴ δυνατότητα νὰ «ἀγοράζουν», ἔχει χαθῇ ἐκεῖνο τὸ κοινωνικὸ
φίλτρο τῆς «καζούρας» γιὰ αὐτοὺς πὺν «ἔχουν πρόβλημα» καὶ τὸ συγκαλύπτουν ἢ τὸ
«ἀφήνουν ἀμολητό». Παλιὰ ἀπὸ τὸ παιδικὸ παιχνίδι μέχρι τὴν παρέα, τότε πὺν λει-
τουργοῦσε ἡ ἀγορὰ καὶ τὸ χωρατό, καθάριζε τὸ στάρι ἀπ' τὸ κριθάρι. Λίγο σκληρό,
μὰ μήπως δὲν εἶναι σκληρότερο οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ, ἀσύδοτοι, νὰ ἀλωνίζουν;

Τὰ διάφορα λοιπὸν «ψώνια» πὺν κυκλοφοροῦν ἀνάμεσα στὸ κοινὸ, ἔχουν ἐκδηλώ-
σει τελενταῖα ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν... Ἀρχαιότητα. Ἄλλος λέει, ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι ἔλλη-
νες ἦρθαν ἀπὸ τὸ... διάστημα, ἄλλος τοὺς μπερδεύει μὲ τὰ UFO (παράξενα οὐράνια
ἀντικείμενα τῆς φαντασίας). Ἀστρολόγοι, παραθηροσκεντικοί, μανιακοί, ἰδεοληπτι-
κοὶ καὶ ὅλο τὸ φαυδρὸ σὲ εὐρύτητα σκέψης κοινὸ μηχανορραφοῦν πάνω στὴ γιγα-
ντωσύνη τῆς Ἀρχαιότητος, προκειμένου νὰ τὴν μετατρέψουν στὸ δικό τους φριχτὸ κα-
λούπι καὶ νὰ... «συνέλθουν».

Ἐκείνη ἡμέρα ἡμεῖς ὁ τόπος ἀπὸ παραθηρησεντικὲς ὁργανώσεις ἢ καὶ φανατικὸν πιστοῦς.

Π.Γ.

Καλημέρα σας!

Ἡ ἐφημερίδα «Ἐξουσία» στὸ φύλλο τῆς 16/7/1998 μὲ πρωτοσέλιδο δημοσίευμα καὶ ὁλοσέλιδο ρεπορτάζ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἀναφερόταν στὶς πυραμίδες τῆς Ἀργολίδος μὲ σοβαρὰ καὶ ἐμπεριστατωμένα ἱστορικὰ καὶ χρονολογικὰ στοιχεῖα, ἐνῶ ὁ συντάκτης τοῦ ἀρθροῦ κ. Γ. Κεραμιτζόγλου ἔκανε ἐξαντλητικὴ ἀναφορὰ καὶ στὴ μέθοδο τῆς ὀπτικῆς θερμοφωταύγειας. Ὁ γενικὸς τίτλος τοῦ δημοσιεύματος εἶναι «**Πιὸ παλιὲς ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου οἱ πυραμίδες τῆς Ἀργολίδας**».

Ὑπενθυμίζουμε πρὸς ὅλους τοὺς «μετὰ Χριστὸν προφήτας» ὅτι ὁ «Δαυλὸς» ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1994 εἶχε ἐξαντλήσει τὸ συγκεκριμένο θέμα (λοιδορούμενος δέδια, σαρκασζόμενος καὶ ὑδριζόμενος ἀπὸ τὸ κατεστημένο τοῦ Ρωμαϊκοῦ κρατιδίου). Ἀποκορύφωμα δὲ τῆς ἀνικανότητος καὶ προδοτικότητος τοῦ ἐπισήμου κράτους ἦταν ἡ ὑπουργικὴ ἀπόφασις γιὰ ἀπαγόρευσις χρονολογήσεως τῶν προϊστορικῶν μνημείων. Εἶναι ἀσφαλῶς θετικὸ τὸ ὅτι τὸ θέμα τῶν Ἑλληνικῶν Πυραμίδων ἐπανέρχεται κατὰ καιροῦς στὸ προσκήνιο, ἀλλὰ ἂς ἀποφεύγωνται τοὐλάχιστον τὰ «μνημόσυνα μὲ ξένα κόλλυθα».

Μ.Μ.

Ἡ ἐκδίκηση τῶν συμπτώσεων

Τὸν περασμένο Ἰούλιο καὶ συγκεκριμένα στὶς 10 τοῦ μηνὸς ἐξεργάγη ὕποπτη πυρκαϊὰ στὸν πενκόφυτο χώρο τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ παρακάτω σκηνὴ εἶναι προῖον αὐτηκοῖας καὶ αὐτοψίας. Ἐνῶ ἐμáινετο ἡ φωτιά, Βρεταννοί, Γάλλοι, καὶ Ἱταλοὶ τουρίστες ἔσπευδαν σὲ δόθηια τῶν πυροσβεστῶν μαζὺ μὲ λίγους κατοίκους τῆς περιοχῆς. Τὴν ἴδια στιγμή ἀρκετοὶ νεοέλληνες ἐπιναν τὸν «φραππέ» τοὺς καθήμενοι στὰ παρακείμενα καφενεῖα, κάνοντας διάφορα εἰρωνικά σχόλια γιὰ τὸ συμβάν, ἐνῶ ἀπὸ κάποιο παράθυρο ἀκουγόταν στὴ διαπασῶν τὸ τραγοῦδι τοῦ γνωστοῦ ροκ συγκροτήματος «Τρῦπες» «Ἕλληνα, Ἕλληνα εἶσαι σκουλήκι, ἢ Ἀκρόπολις δὲν σοῦ ἀνήκει». Καὶ οἱ συμπτώσεις καμμιὰ φορὰ ἐκδικοῦνται.

Μ.Μ.

Οἱ πατοῦσες καὶ ὁ Homo Sapiens

Ἀμὰν πατούσα, πὺν ἐπάτησε τὸ κεφάλι τοῦ κ. Ντούμα· πατούσα 46.000 ἐτῶν, πὺν εὐρέθηκε σὲ σπηλιὰ στὸ δρᾶχο τῆς Θεόπετρας στὰ Μετέωρα. Ἐγνώριζαν πολὺ καλὰ οἱ χριστιανοί, πὺν νὰ κτίσουν. Ἀλλὰ ἂς τὰ δάλουμε στὴν σειρὰ: Σπήλαιο Πετραλῶνων, Σπήλαιο Θεόπετρας, Σπήλαιο Φράχθι, Σπήλαιο Κλεισούρας, περιοχὴ Πηνειοῦ, Δισπηλίου – καὶ πόσα θὰ δεθεοῦν ἀκόμη. Πατοῦσες πὺν λυώνουν ὅσους πιστεύουν, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι γηγενεῖς καὶ ἦρθαν εἴτε ἀπὸ τὸν Βορρᾶ εἴτε ἀπὸ τὴν Ἀνατολή. Ἐδῶ ὑπάρχει συνέχεια ζωῆς καὶ πολιτισμοῦ. Ἀποκαλύψει... Εὐτυχῶς πὺν μὲ τὴν ἀπαγόρευσιν ὄλων τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἀπὸ τὸν κύριο Βενιζέλο οἱ ἀποκαλύψεις ἀνεστάλησαν. Εἶδες ὁ homo sapiens!

Α.Κ.

Καυτά προβλήματα της Ἐκκλησίας πὺν δὲν ἔθιξε ἡ πρόσφατη Σύνοδος

Στὴν πρόσφατη Σύνοδο τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος συζητήθηκαν ὠρισμένα προβλήματα τῆς καὶ ἐλήφθησαν κάποιες ἀποφάσεις. Ὅμως ἄλλα σημαντικώτατα παρέμειναν ἐκτὸς ἡμερησίας διατάξεως καὶ δὲν ἐθίγησαν στὶς πολυήμερες συνεδριάσεις. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ προπαντὸς ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τώρα πότε γιὰ λόγους πολιτικούς, πότε γιὰ λόγους γενικοῦ συμφέροντος, πότε ὑπὸ τὸν φόβο διχασμοῦ ἢ σχίσματος ἀφήνει νὰ διαωνίζονται ὠρισμένα καυτά προβλήματα τῆς. Ἴδου μερικά ἀπὸ αὐτά.

Ι. Η ΑΓΑΜΙΑ ΣΤΟΝ ΚΛΗΡΟ

Ἀπὸ τὰ ἔγκατα τῶν αἰώνων ὁ ἀπόστολος Παῦλος βοᾷ καὶ κραυγάζει: «*Πρέπει ὁ ἐπίσκοπος νὰ εἶναι σύζυγος μιᾶς γυναίκας, νὰ κυβερνᾷ καλὰ τὸ σπίτι του, γιατί ἂν δὲν ξέρῃ νὰ διευθύνῃ τὸ σπιτικό του, πῶς θὰ μπορῇ νὰ φροντίξῃ τὴν ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ; Μὰ καὶ οἱ διάκονοι πρέπει νὰ εἶναι μιᾶς γυναικὸς ἄνδρες*» («*Α' Τιμόθεον*» 3, 1-12). Βλέπουμε λοιπὸν πῶς ἡ Ἐκκλησία τῶν ἀποστολικῶν κι ὄχι τῶν αὐτοκρατορικῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων δὲν «χρησιμοποιεῖ» ἄγαμα στελέχη, ἐκλέγει ἔγγραμμα καὶ νοικοκυρεμένα. Δὲν μέμφομαι τὸ μοναχισμό καὶ οὔτε βέβαια τὸν μοναχό, δική του ἐκλογὴ εἶναι ἡ ἀγάμία, μὰ καὶ δική του ἐκλογὴ εἶναι τὸ μοναστήρι: νὰ συνηθίσῃ λοιπὸν νὰ παραμένῃ σ' αὐτὸ κι ὄχι νὰ διοικῇ ἐνορίες καὶ μητροπόλεις καὶ νὰ διεκδικῇ τιμὲς κοσμικῆς. Οἱ ἐπι-

Τὸ ράσο καὶ ἡ ἱστορία του

Τὸ ράσο εἶναι ἓνα ἔνδυμα πὺν διαμορφώθηκε σὰν κοσμικὸ ἔνδυμα στὸ Βυζάντιο ἀπὸ τὸν 6ο αἰῶνα. Προέρχεται ἀπὸ τὸ βυζαντινὸ *κολόδιον* ἢ *καθβάδιον*. Ἡ λέξη *ράσο* προέρχεται ἀπὸ τὸ λατινικὸ *rasum*, πὺν σημαίνει ἔνδυμα μὴ χνουδωτὸ, τὸ λεῖο· καὶ τέτοια ἔνδυματα ἦσαν τὰ μεταξωτά. Πρόκειται ὁμολογουμένως περὶ ἐπιβλητικοῦ καὶ θεαματικοῦ ἐνδύματος, πὺν παραδόξως προτιμήθηκε ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, παρὰ τὸ ἰδεῶδες τῆς ταπεινώσεώς τους.

Τὸ ἔνδυμα αὐτὸ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν πρώτη Χριστιανικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Χριστός, οἱ ἀπόστολοι καὶ γενικὰ οἱ κληρικοὶ μέχρι τὸν 4ο αἰῶνα φοροῦσαν τὰ ἴδια ἐνδύματα μὲ τοὺς λαϊκοὺς, χωρὶς καμμιά διάκριση. Ἀπὸ τὸν 4ο αἰῶνα μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ Μοναχισμοῦ στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀρχίζει ἡ διάκριση τῆς ἐνδυμασίας τῶν κληρικῶν, πὺν συνίστατο στὸ μαῦρο χρῶμα, δηλ. οἱ κληρικοὶ φοροῦσαν τὰ ἴδια ἐνδύματα μὲ τοὺς λαϊκοὺς, πὺν διέφεραν μόνο ὡς πρὸς τὸν χρωματισμό. Καὶ αὐτὸ πάλι δὲν ἦταν ἀπόλυτο, γιατί ἔχουμε μαρτυρίες, πῶς οἱ κληρικοὶ φοροῦσαν καὶ λευκὰ ἢ φαιὰ ἐνδύματα. Οἱ ἱστορικοὶ καὶ λαογράφοι Βερναρδάκης καὶ Κουνουλῆς μᾶς δίνουν πολλὲς τέτοιες πληροφορίες.

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῆς μέταξας δημιουργοῦνται πολυτελῆ καὶ παράξενα ἐνδύματα, τὰ ὁποῖα Οἰκουμενικὲς καὶ Τοπικὲς Σύνοδοι τὰ ἀπαγόρευσαν γιὰ τοὺς κληρικοὺς, τοὺς ὁποίους περὶ ὁρίσαν νὰ φοροῦν τὰ ἴδια ἐνδύματα μὲ τοὺς λαϊκοὺς, ἀλλὰ μὲ ἀπλὴ καὶ σεμνὴ ἐμφάνιση. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ 27ου Κανόνα τῆς Πεν-

σκοπές κι οί ένορίες είναι μόνο για τούς έγγάμους κληρικούς και τὰ μοναστήρια για τούς καλόγηρους.

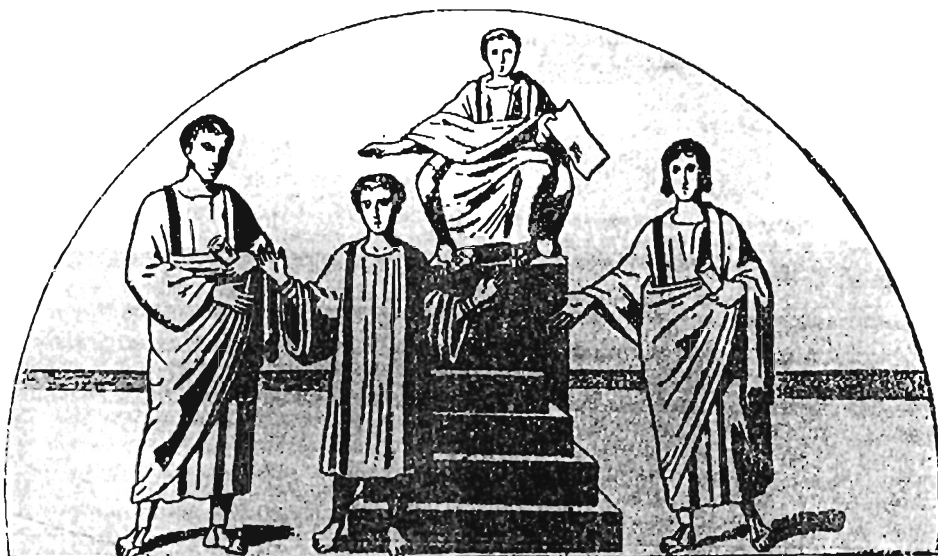
2. ΤΟ ΕΠΙΣΚΟΠΙΚΟ ΑΞΙΩΜΑ

‘Ο έπίσκοπος σήμερα είναι περισσότερο γνωστός ως *δεσπότης* παρά ως *έπίσκοπος*. ‘Ο άπόστολος Παύλος φωνάζει: «*‘Ο έπίσκοπος πρέπει νά είναι άκατηγόρητος, προσεκτικός, σεμνός, φιλόξενος, διδασκτικός, νά μήν είναι μέθυσος, νά μή θιασπραγή, νά μή δέρονη, νά μήν έπιζητᾷ κέρδη, νά είναι έπεικής, ξένος στίς λογομαχίες, νά ἔχη τήν έξωθεν καλή φήμη και νά μήν είναι ύπερήφανος*» («Α’ Τιμόθεον» 3, 1-7). ‘Ομως, ό σημερινός κολακεύεται, όταν στο ναό άκούη νά του ψάλλουν: «*Τόν δεσπότην και άρχιερέα ήμῶν*». ‘Αλλά κι αυτό τό ίδιο τό έπισκοπικό άξίωμα είναι καρπός «ξενοκονίας» για τήν ίδια τήν ‘Εκκλησία κι άποκύημα «έξωμήτριο». ‘Οταν ή Καινή Διαθήκη άναφέρει τόν όρο «*έπίσκοπος*», έννοει τόν «πρεσβύτερο». ‘Ο Παύλος βρίσκεται στη Μίλητο και στέλνει ειδοποίηση νά έρθουν νά τόν συναντήσουν οί πρεσβύτεροι τής έκκλησίας. Στη σύναξη λοιπόν έκείνη, άφοϋ τούς μίλησε άρκετά περί του σχεδίου του Θεοϋ, κατέληξε ως έξης: «*Νά προσέχετε τόν έαντό σας και τό ποιμνιο, για τό όποιο τό άγιο Πνεϋμα σᾶς τοποθέτησε, για νά ποιμαίνετε τήν έκκλησία του Θεοϋ*» («Πράξεις» 20, 17-29). Στο πνεϋμα λοιπόν τής Καινής Διαθήκης και στην πράξη τών άποστολικών χρόνων ό έπίσκοπος είναι ό έπιβλέπων, ό έπιτηρῶν, ό ποιμαίνων, ό έπισκοπῶν τών συνάξεων πρεσβύτερος. ‘Ωστε ή Καινή Διαθήκη γνωρίζει δύο βαθμούς, δύο άξιώματα, δύο διακονήματα στην ύπηρεσία τής ‘Εκκλησίας, αυτό του πρεσβυτέρου

θέκτης Συνόδοι και του Ιδου τής ‘Εβδόμης Οίκουμενικῆς Συνόδου. Είναι άξιο πολλῆς άπορίας, ότι οί ύπέρμαχοι του ράσο θέλουν νά στηρίξουν τήν παρουσία του σ’ αυτούς τούς κανόνες, οί όποιοι οὐδόλως όμιλοϋν περί έπιδεικτικῶν πολυτελῶν ένδυνμάτων, τὰ όποια πάλι μπήκαν στη λειτουργική ζωή τής ‘Εκκλησίας ως ιερά άμφια.

‘Αν όμως τό ράσο, προερχόμενο από τό βυζαντινό καθβάδιο, με πλατειές χειρίδες, δηλ. με φαρδιά μανίκια, προτιμήθηκε από τούς μοναχούς, οί κοσμικοί κληρικοί, δηλ. οί έγγαμοί έφημέριοι, εξακολουθοϋσαν νά φοροϋν τὰ κοινά ένδύματα τής εποχῆς τους με τήν άπλούστερη μορφή τους. Το Εϋχολόγιο του Γοαρ μᾶς δίνει τήν πληροφορία, ότι οί έγγαμοί κληρικοί μετά τή λειτουργία απέβαλλαν τό ιερατικό άμφιο και ντύνονταν «*communibus vestibus*», δηλ. με κοινά ένδύματα. ‘Αξιο προσοχῆς είναι τό γεγονός, ότι στη Γαλατία τόν 5ο αιώνα οί έπίσκοποι φόρεσαν διακριτικό ένδυμα («*vétement distinctif*»), για τό όποιο ό πάπας Καίλεστίνος τούς κατηγόρησε και τόνισε ότι, έάν χρειάζεται νά διακρίνονται οί έπίσκοποι, ή διάκριση νά είναι στη διδασκαλία και όχι στην ένδυμασία.

‘Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και κατά τήν εποχή τής Τουρκοκρατίας. Τα πολυτελή βυζαντινά ένδύματα, όπως και τό καθβάδιο ή καφτάνιο, τό παρέλαβαν και οί έπίσημοι Τουρκοί. Το ράσο και τό έσώρasso παρέμειναν βασική καλογερική ένδυμασία. Δημοσιεύουμε από τό βιβλίο μας «*Η ‘Ιστορική ‘Εξέλιξη τής Ένδυμασίας τών ‘Ορθοδόξων Έλλήνων Κληρικών*» εικόνες άρχοντος ‘Αθηναίου, ντυμένου άπαράλλάκτως ως οί σημερινοί ιερείς και έπίσης εικόνα Τουρκων δικαστῶν. Βέβαια ό χώρος δέν μᾶς επιτρέπει νά δημοσιεύσουμε και άλλες πειστικές εικόνες. ‘Από τόν ΙΗ’ αιώνα και μάλιστα από τής συνθήκης

Κληρική άμφίεση του 3ου αιώνα.

του Κιοντσούν Καϊναρτζή (1774) με την ανάδειξη των ήγεμόνων της Μολδοβλαχίας αναζητή και η λαμπρότητα της βυζαντινής αύλης. "Ετσι πολλοί κληρικοί, ιδίως άρχιερείς, φοροῦν διάφορα πολύτιμα και βαρύτιμα ένδύματα με κεντητά και διάφορα χρυσά κοσμήματα και άλυσίδες.

Ως αντίδραση σ' αυτή την κατάσταση παρουσιάσθηκε ή κίνηση του Νεοφύτου Δούκα, ό όποιος πρὸς τὸν τότε οίκουμενικό πατριάρχη Κύριλλο Στ' συνιστοῦσε τὴν ἐπιβολή τοῦ ράσου γιὰ ὅλους τοὺς "Ελληνες ὀρθοδόξους κληρικούς.

Ο Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας τὸ 1815, κληρικός «**διαπρεπέστατος καὶ ἔλλογιμώτατος**», ἀντέδρασε σ' αὐτὴ τὴν πρόταση τοῦ Νεοφύτου Δούκα, καὶ θεωρεῖ τὴν εἰσαγωγή τοῦ ράσου ὡς μεταρρύθμιση. Ομιλεῖ δὲ περὶ «**ἐθνικῆς ένδυμασίας**», τὴν ὁποία φοροῦσαν κατὰ τόπους οἱ κληρικοί. Ποιὰ ἦταν αὐτὴ ἡ ἐθνικὴ ένδυμασία, γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο ὁ Ἰγνάτιος; Εἶναι ἡ θράκα, ἡ φουστανέλλα καὶ τὸ φέσι, χαρακτηρισθέντα ὡς ἐθνικά, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ στενά φραγκικὰ ένδύματα. Πολεμιστὲς τοῦ 1912 μᾶς πληροφόρησαν ὅτι στὴ Δ. Μακεδονία φοροῦσαν οἱ ἱερεῖς σιγγούνια, κοντογούνια. Καὶ ἐγὼ ένθυμοῦμαι ἀπὸ τὴν παιδική μου ἡλικία ἱερεῖς τῆς Δ. Μακεδονίας μὲ σιγγούνια. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐγκύκλιος τοῦ μητροπολίτη Κοζάνης Φωτίου πρὸς τοὺς ἱερεῖς τῆς ἐπαρχίας του τὸ 1915, στὴν ὁποία συνιστᾶ «**οἱ εὐλαδέστατοι ἱερεῖς νὰ μὴ κατέρχωνται εἰς τὰς πόλεις μὲ τὸ ένδυμα τῆς καθημερινῆς ἐργασίας**». Οἱ μοναχοὶ ὅμως εἶχαν ὁμοιόμορφη ένδυμασία, ἥτοι τὴ ρασοφορία. Οἱ ἔγγαμοι ὅμως κληρικοὶ δὲν εἶχαν ἐξ ἀρχῆς τέτοια παράδοση.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ γραμματισμένοι κληρικοὶ τότε προέρχονταν ἀπὸ τὸ μοναχικὸ κόσμο, ἡ

ρου κι αυτό τοῦ διακόνου. Αὐτό τὸ διευκρινίζει πιὸ καλὰ ὁ Παῦλος στὸν Τιμόθεο. Ἀφοῦ πρῶτα τοῦ λέγει πῶς ὁ ἐπίσκοπος πρέπει νὰ εἶναι ἔγγαμος καὶ ἡθικώτατος, στὴ συνέχεια τοῦ λέγει πῶς κι οἱ διάκονοι πρέπει νὰ εἶναι ἔγγαμοι καὶ ἡθικοὶ («Α' Τιμόθεον» 3, 1-23).

Μὲ τὴ λογικὴ τὴ σημερινή ὁ Παῦλος μετὰ τὰ ἡθικὰ προσόντα τοῦ ἐπισκόπου θὰ ἔπρεπε εὐθύς ἀμέσως ν' ἀναφερθῇ στὰ ἡθικὰ προσόντα τοῦ πρεσβυτέρου, ὅμως ἀμέσως ἀναφέρθηκε σ' αὐτὰ τοῦ διακόνου, γιατί ἀπλῶς ἐπίσκοπος καὶ πρεσβύτερος εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ διακόνημα, ἀξίωμα, λειτούργημα, γιὰ τὸ ὁποῖο πιὸ πάνω μίλησε. Ὅμως σήμερα ὁ τότε «πρεσβύτερος» - «ἐπίσκοπος» εἶναι ὁ ὑποκείμενος τοῦ σημερινοῦ «ἐπισκόπου» - δεσπότη. Τὸ σημερινὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα ἐμφανίζεται ὡς τρίτο καὶ ὑπατο, δεσποτικὸ μὰ τὴν ἀλήθεια, ἓνας πάπας σὲ κάθε μητροπολιτικὴ περιφέρεια, ὁ ὁποῖος τὸ φέρει καὶ ποὺ ὅλοι οἱ ἄλλοι, οἱ λεγόμενοι ἐξωδεσμικῶς «πρεσβύτεροι» καὶ βέβαια κι οἱ διάκονοι, εἶναι «εὐπρεπὲς» νὰ τοῦ ὑποβάλλουν μετάνοιαν (ὑποτέλειαν). Ποιὸς θὰ τολμήσῃ ἄραγε κάποτε ν' ἀγγίξῃ τοῦτο τὸ θέμα; Ἴδου λοιπὸν ἐφαλτήριο γιὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπο ποὺ τόσο μιᾶς γιὰ τὴν ἀνακαίνιση τὴν Ἐκκλησίᾳ.

3. Η ΕΚΛΟΓΗ ΤΩΝ ΚΛΗΡΙΚΩΝ

Ὅταν μιᾶς λόγου χάριν περὶ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐννοοῦμε τὸ σύνολο τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἐντὸς τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου. Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, ποὺ κάθε πόλη ἦταν ξεχωριστὴ πολιτειακὴ δημοκρατία, τὸ σύνολο λόγου χάριν τῶν πολιτῶν τῆς Ἀθῆνας ἀποφάσιζε περὶ πάντων ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐκλογὴ τῶν ἀρχόντων. Σήμερα, ποὺ τὸ σύνολο τῶν κατοίκων τῶν πόλεων ἀποτελοῦν τὸ ἐνιαῖο Ἑλληνικὸ Κράτος, εἶναι ἀδύνα-

ἐνδυμασία καὶ τὸ πνεῦμα τῶν καλογήρων ἐπεβλήθηκε σ' ὁλόκληρη τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ἡ τότε Ἱερὰ Σύνοδος μὲ τὴν ὑπ' ἀρ. 4821/28 Μαΐου 1855 ἐγκύκλιό της ἐπέβαλε χάριν ὁμοιομορφίας πρὸς τοὺς καλογήρους τὴ σημερινὴ ἐνδυμασία γιὰ ὅλους τοὺς κληρικούς. Ἴδου τί λέει ἡ ἐγκύκλιος:

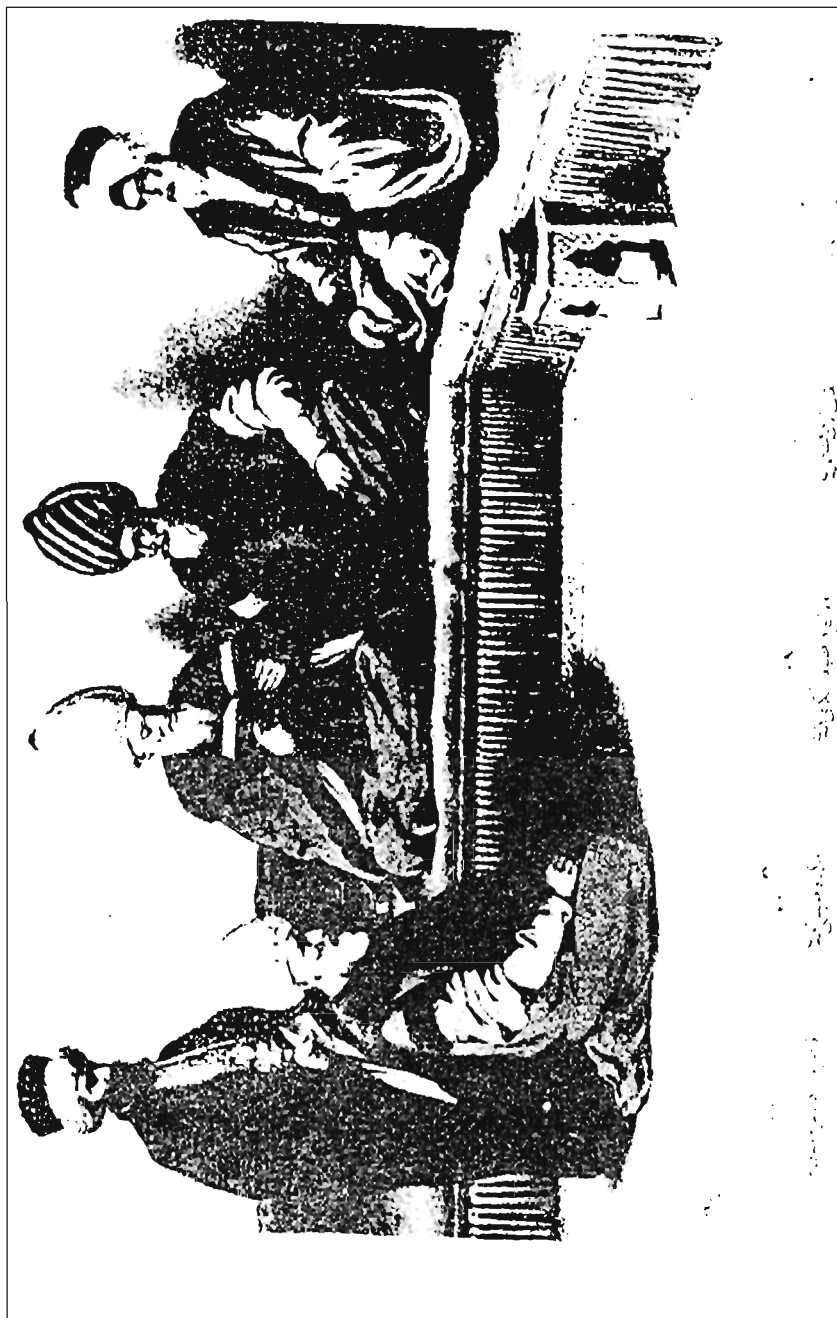
«α) Οὐδεὶς ἐκ τοῦ Κλήρου, πρεσβύτερος ἢ ἱερομόναχος ἢ διάκονος ἢ μοναχὸς ἢ δόκιμος, δὲν συγχωρεῖται κατ' οὐδένα τρόπον εἴτ' ἐν πόλεσιν ἢ χωρίοις ὁ πρεσβύτερος, εἴτ' ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν μοναστηρίων ὁ μοναχός, νὰ φορῇ οὔτε ἐπίδεμα λευκὸν (μπόλιαν) εἰς τὴν κεφαλὴν οὔτε ἐπενδύτην ἢ ἐπανωφόριον λευκὸν (γιούρδαν ἢ συγγούναν) οὔτε ὑποδύτην λευκὸν (καμιζόλαν ἄσπρην) οὔτε ζώνην λευκὴν οὔτε λευκὰς περικνημίδας (τουζλοῦκια ἢ κάλτσες)· ταῦτα δὲ πάντα θέλουσι φορεῖ τοῦ λοιποῦ ἐκ μέλανος (μαύρου) ἢ ἄλλου σεμνοῦ καὶ βαθυχρόου χρώματος.

»β) Δὲν συγχωρεῖται εἰς οὐδένα κληρικὸν νὰ φορῇ χιτῶνα πολύπτυχον (φουστάνέλλαν) [σαφὲς μαρτυρία τῆς χρῆσεως] οὔτε νὰ ζωνύηται στρατιωτικὸν ζωστήρα (σιλάχι) οὔτε νὰ φέρῃ εἰς τὴν ζώνην ξιφίδιον (μαχαιρίδιον) ἢ καλαμάριον μετὰ κρεμαστῶν ἀλύσεων ἢ καὶ ἄλλο ἀνοικεῖον καὶ ἀναξιοπρεποῦς στολισμοῦ ἐπιδεικτικόν».

Βέβαια, ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἀοίδιμος Περιστερίου Ἀλέξανδρος, ἡ Σύνοδος δὲν κάνει οὔτε νύξη γιὰ ράσα καὶ ἀντεριά, «**παρεκτὸς τοῦ νὰ φοροῦν τοῦ λοιποῦ ἐνδύματα ἐκ μέλανος ἢ ἄλλου σεμνοῦ καὶ βαθυχρόου χρώματος**». Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ σημερινὴ ἐνδυμασία τῶν κληρικῶν ἔχει ἱστορία μὲν 143 ἐτῶν!

Ἀντὶ γιὰ δικές μας κρίσεις ἀναφέρουμε τὴν ἀπόφαση τοῦ Πανορθοδόξου Συνεδρίου

Τούρκοι δικαστές φορούντες καλπάκι και σφαιροειδή πύλο. (Από το σπουδαστήριο του καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Ν. Πανταζοπούλου). Άλλη ένδειξη, ότι τα καλύμματα της κεφαλής των Βυζαντινών χρησιμοποιήθηκαν από τους Τούρκους.

το να συγκεντρώνεται το σύνολο αυτό σ' ένα ώρισμένο χώρο για τη λήψη αποφάσεων, γι' αυτό όλος ο λαός εκλέγει δια της ψήφου του τους αντιπροσώπους του.

Το ίδιο ακριβώς συνέβαινε κατά τους 'Αποστολικούς χρόνους, πού το σύνολο των βαπτισμένων χριστιανών αποτελούσε την χριστιανική εκκλησία. Αυτό το σύνολο ως εκκλησία αποφάσιζε και για την εκλογή των αποστόλων. Τα εκατόν είκοσι τότε μέλη αποφάσισαν για την εκλογή του Ματθία στο αποστολικό αξίωμα («Πράξεις» Ι, 15-26). 'Αργότερα τα πάνω από τρείς χιλιάδες μέλη της τότε 'Εκκλησίας εξέλεξαν τους επτά διακόνους («Πράξεις» 6, 1-7).

'Αφού λοιπόν ή τότε νεοσύστατη χριστιανική εκκλησία έπαιρνε ως πρότυπο το δημοκρατικό σύστημα των αρχαίων 'Αθηνών, γιατί δεν το διατήρησε μέχρι σήμερα κι αφού είναι αδύνατο λόγω εκατομμυρίων ψυχών, γιατί να μην εκλέγονται, όπως εκλέγουμε σήμερα τους πολιτικούς μας ταγούς; Ποιός θα έκδημοκρατίση την 'Εκκλησία λοιπόν σήμερα; Με ποιά λογική ή αγαμία ν' αποτελῇ προσόν για τον επσκοπικό θώκο; Γιατί οί κληρικοί να μην εκλέγονται από τους πιστούς; Γιατί μία κάστα έβδομήντα αγάμων να αυτοιτηφίζονται και να αυτοδιορίζονται επίσκοποι της 'Εκκλησίας; Κι αφού δεν τους εξέλεξε ο λαός κι ούτε τουλάχιστον το σύνολο των κληρικών, με ποιο δικαίωμα αυτοκαλούνται εκπρόσωποι της 'Εκκλησίας; Γιατί οί σημερινοί πρεσβύτεροι και διάκονοι να αποτελούν το «προλεταριάτο» της 'Εκκλησίας, κατά το πλείστον ξεπίτρηδες ολιγογράμματο; Γιατί ό επίσκοπος να μην είναι ένας εκ των πρεσβυτέρων σε κάθε Μητροπολιτική περιφέρεια, εκλεγμένος ανά τετραετία, προεδρεύοντας, έχοντας μόνο τη δική του ψήφο. Ποιός λοιπόν θα βγάλη τα κάστανα από τη φωτιά;

Κωνσταντινουπόλεως (Μάιος - 'Ιούνιος 1923): «Η έξωτερική περιβολή του κλήρου, ως έχει σήμερα, ουδέν έχει το κοινόν ούτε προς την ουσίαν της ιερωσύνης ούτε προς την αρχαίαν πράξιν της 'Εκκλησίας, αλλά είναι αποτέλεσμα μακράς εξέλιξεως και ποικίλων παραγόντων. Το κοινόν επί αιώνας, ανοίκειον τῷ κλήρῳ, εισήχθη ὁμως και έπεκράτησεν εν τῇ 'Εκκλησίᾳ σὺν τῷ χρόνῳ».

Καμμιά σχέση δεν έχει το ράσο και το έσώρασό με την πίστη ούτε με τη σωστά νοουμένη παράδοση. 'Ο αοίδιμος Περιστερίων 'Αλέξανδρος στόν επίλογο τοῦ διβλίου του «Η 'Εξωτερική Περιβολή του 'Ορθοδόξου Κληρικού» γράφει: «'Ο έγγαμος έφημεριακός κληρικός να μην έμποδίζεται να κάνη ελεύθερη χρήση ράσου και κοστούμιού εκτός ιερατικών καθηκόντων. Μιά τέτοια λύση είναι επιβεβλημένη. Έτσι και τα παράπονα της καταπίεσης και οί αιτίες και προφάσεις εκείνων πού θέλουν να ιερωθοῦν θά λείψουν χωρίς την υποχρέωση της ρασοφορίας παντοῦ και πάντοτε, κάτι πού δύσκολα συμβιβάζεται με τόν οικογενειάρχη - έφημέριο. Η μελέτη τούτη δίνει την άφορμή και την εύκαιρία για διάλογο. Ας διατυπώσουν τις αντίρρήσεις τους οί μη συμφωνούντες κι ας τις στηρίξουν σε ιστορικά και πραγματικά τεκμήρια για ένα γόνιμο διάλογο. Η ας μᾶς πούν, γιατί πρέπει να διαιωνίζεται κάτι έξω από την ιστορία και την εκκλησιαστική μας παράδοση». Και ό αοίδιμος μητροπολίτης Σιατίστης Πολύκαρπος τό 1968 εισηγήθηκε την τροποποίηση της σημερινής άμφιεσεως των κληρικών.

'Εμείς στη μελέτη μας «Η ιστορική εξέλιξη της ένδυμασίας των 'Ορθοδόξων 'Ελλήνων Κληρικών», 'Αθήναι 1971, ή όποία έτυχε μεταξύ πολλών άλλων θερμών επαινών και τοῦ

*Ἀθηναῖος ἄρχοντας κατὰ τὴν Β' περίοδο τῆς
Τουρκοκρατίας, ντυμένος ἀπαράλλακτα ὅπως οἱ
σημερινοὶ ἱερεῖς (Δ. Καμπούρογλου, «Ἱστορία τῶν
Ἀθηναίων»).*

4. Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΓΑΜΟΣ

‘Ο τραγέλαφος της υπόθεσης έδω εΐναι, ότι οί άγαμοι νομοθετοϋν και άποφασΐζουν περι γάμου τών άλλων. Μυστήριό, λένε, ό γάμος και έγκειται στ’ ότι κατά μυστικό τρόπο θείας βουλής ό κάθε άνθρωπος, άρσεν ή θήλυ, έλευθέρως όλοκληρώνεται ψυχασωματικά με τό έτερό του φύλο. ‘Η έλξη αυτή τών δύο φύλων άποτελεί ψυχασωματική αλλά και παγκόσμια συμπαντική ίσορροπία. ‘Η ίσορροπία τοϋ πυρήνα τοϋ άτόμου της ύλης στη φύση έγκειται στην έλξη τών έτερονύμως ήλεκτρικώς φορτισμένων νετρονίων - πρωτονίων. ‘Η παγκόσμια αΐωνία τούτη έλξη άποτελεί και την ώραΐότητα τοϋ Σύμπαντος, πού ώνομάσθη *Κόσμος*, στόν όποίο διάχυτη εΐναι ή σοφία τοϋ Θεοϋ. “Αν αυτή λοιπόν ή όμορφη ψυχασωματική ίσορροπία και όλοκληρωση εΐναι θεΐκή καταβολάδα στόν άνθρωπο, ποιός θα ξεριζώση αυτή την καταβολάδα: Κι έννωΐ την άπαγόρευση στόν έν χηρεία ιερέα νά τελέση δεύτερο γάμο.

‘Ω άγαμοι κληρικοί, βρεθήκατε ποτέ στη θέση ενός τέτοιου ιερέως έχοντας άνήλικα τέκνα, έχοντας την φροντίδα τοϋ φαγητοϋ των, τοϋ λερώματός των, της καθαριότητός των, της άσθενείας των, της άνησυχίας των, της ξαγρυπνίας των, της διαπαιδαγώγησώς των; Πιστεύω, όχι. Τό μυαλό σας άμέσως ξεχνά όλ’ αυτά και μεταφέρεται άμέσως στη γενετήσια όρμή, λές και γάμος εΐναι μόνον αυτό. Κι άμέσως αναφέρεστε στην Καινή Διαθήκη, πού λέγει: «Δεΐ τόν επίσκοπον μΐας γυναικός άνδρα», πού σπεύδει νά τό έρμηνεύση ό άείμνηστος Τρεμπέλας: «Πρέπει ό επίσκοπος νά εΐναι σύζυγος μΐας μόνης γυναικός και νά μήν έχη έλθει σέ δεύτερο γάμο». Σέβομαι τόν καθηγητή Τρεμπέλα, μά εΐναι μία έρμηνεία αυθαΐρετη. ‘Ο άπόστολος Παϋλος δέν έρμη-

επαΐνου τοϋ τότε οΐκουμενικοϋ πατριάρχου ‘Αθναγόρα, διατυπώνουμε τη θέση ότι ή κατάργηση της σημερινής άμφιέσεως τών κληρικών δέν εΐναι εύκολό νά γίνη άπότομα. Χρειάζεται σοδαρή διαφώτιση τοϋ έλληνικοϋ λαοϋ. Θα μπορούμε όμως με μΐα σαφή αντίληψη τοϋ θέματος από την ‘Ι. Σύνοδο νά μείνη τό ράσο ως έπίσημο ένδυμα τών κληρικών στις μεγάλες γιορτές και σέ επίσημες εμφανΐσεις. Τό σημερινό άντερί, τροποποιούμενο, νά μείνη καθημερινό ένδυμα, τουλάχιστον για τούς έγγαμους έφημέριους. Οί ιερομόναχοι άς τό διατηρήσουν τό ράσο. “Αλλωστε άποκλειστικά δικό τους εΐναι, άφοϋ άπ’ αυτούς προήλθε. “Ετσι θα σταματήσει και ή έπιμονή ώρισμένων μητροπολιτών νά φοροϋν οί έφημέριοι παντοϋ και πάντοτε και με καύσωνα 40° τό ράσο, έπιμονή πού προκαλεί την ίλαρότητα τοϋ λαοϋ και άφορμή δυσμενών σχολίων.

Κι άς έλθουμε στο κάλυμμα της κεφαλής. Στούς πρώτους χριστιανικούς αΐώνες οί κληρικοί φοροϋσαν χωρίς καμμία διάκριση ένα από τά καπέλλα της εποχής ή άφηναν την κεφαλή τους άκάλυπτη, όπως δείχνουν τά αρχαΐα μνημεία. Οί μοναχοί φοροϋσαν τό **κουκούλιον**. ‘Από τό συνδυασμό της άσιατικής **φακεωλίδος** και τοϋ κουκουλίου προήλθε τό **επανωκαλύμμαυχον** ή **επιρριπτάριον** τών αγάμων κληρικών.

Στούς βυζαντινούς χρόνους οί κληρικοί φοροϋσαν αδιάφορα ένα από τά καπέλλα της εποχής και ιδιαίτερα οί άνώτεροι προτιμοϋσαν τόν **πέτασσον** ή **σκιάδιον**, πού ήταν κάλυμμα της κεφαλής και τών κοσμικών αρχόντων. Παράλληλα ύπήρχε και ό κυλινδροειδής και ό σφαιροειδής πΐλος. ‘Ο Σίλβεστρος Συρόπουλος στην Ιστορία του για τή Σύνοδο της

νεύεται αποσπασματικά, γιατί πρέπει να τον συνδυάσουμε και με εκείνο το «πρὸς ἀποφυγὴν τῆς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχτω» («Α' Κορινθίους» 7, 2). Στὴν ἐποχὴ τοῦ Παύλου ἡ πορνεία ὠργίαζε κι ἕνας τρόπος ὑπῆρχε σὰν λύση γιὰ τὸν κάθε χριστιανὸ γιὰ νὰ μὴν πορνεύεται, νὰ νυμφεύεται γιὰ νὰ ἔχη δικιὰ του γυναῖκα. Γι' αὐτὸ κι ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὸν Παῦλο πρέπει νὰ εἶναι ἀνεπίληπτος (ἀκατηγόρητος) καὶ μετὰ, λέγει, νὰ εἶναι μᾶς γυναικὸς ἄνδρας, δηλαδὴ νὰ μὴν τοῦ τὰ «σέρνουν ἀπὸ πίσω του» γιὰ ἐξωσυζυγικὲς ἐπιδόσεις. Ἐν ὅμως στὴν ἀπαγόρευση τοῦ δευτέρου γάμου στοὺς ἐν χρεῖα κληρικούς τὸ ἄγαμον ἱερατεῖο ἐρμηνεύη τὸν Παῦλο ὡς ὁ Τρεμπέλας, τότε ἄς ἐπικαλεστοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους κι ἐκεῖνο τοῦ Παύλου, ποὺ θέλει ἔγγαμο τὸν ἐπίσκοπο. Παρ' ὅλον ὅτι ὑπάρχει ἀπόφαση πανορθόδοξης διασκέψεως τοῦ 1923 στὴν Κωνσταντινούπολη, ποὺ ἐπιτρέπει τὸν δεῦτερο γάμο στοὺς κληρικούς, ἐν τούτοις στὸν εἰκοστὸ πρῶτο αἰῶνα τὸ ἐκκλησιαστικὸ κατεστημένο τὸν ἀπαγορεύει ρητῶς καὶ κατηγορηματικῶς.

5. Η ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

Ὁ Παῦλος δὲν θεωρεῖ ἄνδρες ἐκείνους ποὺ τρέφουν μακριὰν κόμη («Α' Κορινθίους» 11, 14). Τὸ ράσο ὡς ποδηγες καὶ μαῦρο ἦταν ἔνδυμα ποὺ μόνο οἱ μοναχοὶ τὸ ἐπινόησαν ὡς χρῶμα τὸν τέταρτο πιά αἰῶνα, ποὺ γιὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους λόγους ἔπese ἡ ἐπιδημία τοῦ ἀναχωρητισμοῦ. Ἀργότερα, ὅταν διείσδυσαν στὶς πόλεις - ἐνορίες, δὲν ἀπέβαλαν τὸ μελανόχρωμο ἔνδυμά τους κι ἔκτοτε ἔμεινε. Βλέπετε, ὅπως ἡ ἀγαμία ἔτσι καὶ τὸ ράσο εἶναι ξένο πρὸς τὴν εἰς τὰς πόλεις δρῶσαν Ἐκκλησία. Οἱ πρεσβύτεροι κι οἱ διάκονοι μὰ καὶ πλὸ μπροστὰ οἱ ἀπόστολοι ντύνονταν ὅπως ντύνονταν ὅλοι οἱ

Φλωρεντίας ἀναφέρει ὅτι οἱ ἀνατολικοὶ κληρικοὶ φοροῦσαν σκιάδια, ὅπως καὶ ὁ αὐτοκράτορας. Ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ φοροῦσε σκιάδιο. Ἡ σκιαδοφορία τῶν ἀνατολικῶν κληρικῶν μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ ἀνάγλυφα τοῦ Ἀγ. Πέτρου.

Οἱ πατριάρχες κατὰ τὴν Τουρκοκρατία ἐξακολουθοῦσαν νὰ σκιαδοφοροῦν μέχρι τὸ 1669. Ὁ Μωάμεθ Β' ὁ Κατακτητὴς στὸ Γεννάδιο Σχολάριο, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γ. Φραντζῆς, μετὰ τῶν δώρων, ποὺ τοῦ ἔδωσε, ἦταν καὶ τὸ σκιάδιο. Τὸ 1669 ὁ σουλτάνος στὸν πατριάρχη Μεθόδιο, ἀντὶ νὰ δώσῃ σκιάδιο, γιὰ νὰ τὸν ταπεινώσῃ, τοῦ ἔδωσε κόκκινο καλπάκι. Τὴν πληροφορία αὐτὴ μᾶς δίνει ὁ Μελέτιος Πηγᾶς στὴν «Ἐκκλησιαστικὴ» του «Ἱστορία» καὶ ὁ Δοσίθεος στὴ «Δωδεκάβιβλό» του. Ἀπὸ τότε σταμάτησαν οἱ κληρικοὶ νὰ σκιαδοφοροῦν καὶ τὸ σκιάδιο ἐξακολούθησε νὰ χρησιμοποιεῖται στὰ Ἐπτάνησα, τὰ ὁποῖα δὲν βρέθηκαν κάτω ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κυριαρχία. Ὁ σουλτάνος ἤθελε νὰ μεγεθύνῃ τὸ χάσμα μετὰ τὴν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ μὲ τὴν ἀμφίεση τῶν κληρικῶν.

Ἀπὸ τὸν 18ο αἰῶνα οἱ ἐπίσκοποι προτιμοῦν τὸ σφαιροειδὲς κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, τὸ ὁποῖο φοροῦσαν ἰδιαίτερα οἱ ἡγεμόνες τῆς Μολδοβλαχίας. Ὁ Νεόφυτος Δούκας τοὺς κατηγορεῖ ὡς «**τιαρροφόρους Μήδους**». Αὐτὸ τὸ σφαιροειδὲς κάλυμμα ἀργότερα ἀποτελέσε τὸ γεῖσο τοῦ σημερινοῦ καλυμμαυχίου. Ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τὸ κάλυμμα αὐτὸ τῆς κεφαλῆς μετεδόθη σ' ὅλους τοὺς ἱερεῖς καὶ στοὺς ἑγγαμους. Ἐτσι ἔχουμε πληροφορίες ὅτι ἑγγαμοὶ κληρικοὶ φοροῦσαν φουστάνελλα ἢ βράκα καὶ στὸ κεφάλι καλυμμαύχι. Φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ ἑγγαμοὶ κληρικοὶ εὐκόλα δὲν τὸ δέχθηκαν αὐτὸ τὸ παράξενο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς

ἄνθρωποι τῆς ἐκάστοτε ἐποχῆς. Ἀργότερα, ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὁ σουλτᾶνος, γιὰ νὰ ἐλέγχει τίς κινήσεις τοῦ κλήρου, τὸ ἐπέβαλε μαζὺ πιά μὲ τὸ καλυμμαύχι. Παρ' ὅλ' αὐτὰ συναντοῦμε κληρικούς μέχρι τὸ ἔτος 1930 σὲ διάφορες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴν φορᾶνε ράσο, ἀλλὰ τὴν κοινὴ γιὰ ὅλους τοῦ τόπου των στολή.

Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ ἱστορικότητα τοῦ ράσου. Γιὰ νὰ παρατηρηταί μάλιστα τρανταχτὴ ἀνισότητα μεταξὺ τοῦ ἐν Ἑλλάδι ὀρθόδοξου κληρικοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ στὴν Εὐρώπῃ πάλι ὑπηρετοῦντος ὀρθόδοξου κληρικοῦ. Τρανταχτὴ γελοιογραφία τῆς δημοκρατικότητος τῆς Ἐκκλησίας. Δέκα ἑκατομμύρια οἱ χριστιανοὶ καὶ γι' αὐτοὺς ν' ἀποφασίζουν μόλις ἑβδομήντα κληρικοὶ ἄγαμοι· καὶ ὀκτὼ χιλιάδες πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι νὰ μὴν ἔχουν λόγο γιὰ τὸν ἑαυτό τους, παρὰ ν' ἀποφασίζουν γι' αὐτοὺς περὶ πάντων, ὡς πληθείων, ἑβδομήντα μόλις καλόγηροι. Μετά, λένε, πρέπει νὰ φέρομε κοντὰ στὴν Ἐκκλησίαν τοὺς νέους. Οἱ νέοι σήμερα, παρὰ τὴν ὑποδαθμισμένη κρατικὴ παιδεία ποὺ λαμβάνουν, ἔχουν ὀξύτερη κρίση τῶν γονέων καὶ διδασκάλων των καὶ ποιμένων των.

Ξέρετε καλὰ τί εἶπε ὁ Χριστός: «Ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν» («Ματθαῖον» 6, 33). Καταργήσατε τὴν ἀγαμία, ἐκδημοκρατίσατε τὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, καταργήσατε τὸν δεσποτισμὸ, ἐπιτρέψατε τὸ δεύτερο γάμο στοὺς κληρικούς, καταργήσατε τὸ ἀνιστόρητο ράσο, ἀναθεωρήσατε τὴν ἐκκλησιαστικὴ δικαιοσύνη, φτιάξατε δημοκρατικὸ κα nonισμὸ τῶν ἐφημεριῶν μὲ συμμετοχὴ τῶν ἰδίων, ἀποφασίσατε νὰ μὴν κρατᾶτε γέροντες πρεσβυτέρους μέχρι τὰ ἑβδομήντα τοὺς στὴν ἐνορία.

Κληρικός

καὶ μερικοὶ ἐπίσκοποι ἔφτασαν μέχρις ἀφορισμοῦ, γιὰ νὰ τοὺς πείσουν.

Τὸ καλυμμαύχι ὁμολογουμένως καὶ ἀντιαισθητικὸ εἶναι καὶ πρακτικὰ ἄχρηστο. Ὁ Κων. Καλλίνικος γράφει ὅτι «ἀποπνέει γενιτσαρικὴν ἀναισθησίαν». Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος γράφει: «Εἰσέρχεται ὁ κληρικός εἰς τὸν ναὸν χωρὶς νὰ ἀποκαλυφθῇ, ἀσπάζεται τὰς εἰκόνας, θυμᾷ, εὐλογεῖ, λέγει πολλάκις τὸ Εὐαγγέλιον ἢ ἀκροᾶται αὐτοῦ ἔχων εἰς τὴν κεφαλὴν καρφωμένον τὸ παράδοξον κάλυμμα (τὸ καλυμμαύχιον), ὅπερ οἱ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη δεκαετηρίδων πατέρες ἡμῶν ἠγνόουν» (Χρυσόστομον Παπαδόπουλον, «Ἐκατονταετηρίς», «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ», ἔτος Ε', Λάρινα 1915, σελ. 294). Ἀναμφισβήτητα τὸ σκιάδιο εἶναι ὁ θυζαντινὸς πῖλος, ποὺ ἐχρησιμοποιεῖτο ἀπὸ τοὺς κληρικούς μέχρι τὸ 1669. Συνεπῶς, γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε στὴν ἀρχαία θυζαντινὴ παράδοση, οἱ σημερινοὶ κληρικοὶ θὰ μπορούσαν νὰ φοροῦν ἓνα καπέλλο ποὺ νὰ μοιάζει μὲ τὸ σκιάδιο, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ ρεπούμπλικα.

Κλείνουμε τὸ παρὸν ἄρθρο μὲ τὴν παρατήρηση τοῦ μεγάλου θυζαντινολόγου Γ. Σωτηρίου: «Καὶ ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται πλέον ἢ τοιαύτη μεταβολή, ἥτις μεγάλως θέλει συμβάλλει εἰς τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκπλήρωσιν τῆς μεγάλης ἀποστολῆς τοῦ κλήρου» («Γρηγ. Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη, 1919, σελ. 551).

Τὸν τελευταῖο καὶ βαρυσήμαντο λόγο ἔχει ἡ Ἱερὰ Σύνοδος μὲ τοὺς λογίους καὶ ἐπιστήμονες ἀρχιερεῖς τῆς.

Εὐάγγελος Σκορδάς

Πρωτοπρεσβύτερος, τ. Λυκείαρχης

Τὸ μυστήριο μιᾶς χαμένης ψήφου

Τὸ ἐνύπνιον ἦταν συγκλονιστικό. Ὁμιχλώδης ἀνθρώπινη μορφή φέρουσα χαρακτηριστικά ἀγχωτικοῦ οἰκογενειάρχου, ἀπελπισμένου ἀνέργου, ἐξαθλιωμένου συνταξιούχου καὶ γενικῶς προδομένου πολίτη στάθηκε πάνω ἀπὸ τὸ προσκέφαλό μου καὶ μοῦ ἀπευθύνθηκε μὲ λόγια σημαδιακά. «Ἐγέρθητι· ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ κυρίαρχος λαός». Ξύπνησα ἀμέσως. Δὲν ἦταν οὔτε πέντε τὸ πρωί. Οὔτε ὁ ἀλέκτωρ εἶχε λαλήσει. (Αὐτὸ βέβαια εἶναι σχῆμα λόγου, καθὼς κατὰ πρῶτον ἀπαγορεύονται τὰ ζωντανὰ πουλερικά στὶς πολυκατοικίες καὶ κατὰ δεύτερον διότι ὁ τελευταῖος ἀλέκτωρ ποὺ θυμᾶμαι στὴν περιοχή κατέληξε πρὶν ἀπὸ καμμία εἰκοσαριὰ χρόνια στὴν κατσαρόλα, σθησιμένος μὲ «μπωζολέ», παίρνοντας μαζί του καὶ τὴν εἰκόνα μιᾶς παλιᾶς γειτονιάς, μιᾶς ἀσθεσιμένης αὐλῆς, ἐνὸς γιασεμιοῦ στὴ μάνδρα καὶ μιᾶς ἀλάνας γεμάτης μὲ χαρταετούς, πεντώβολα καὶ ξυλίκι, ποὺ τώρα ἔχει δώσει τὴ θέση της σ' ἕναν συρφετὸ τοιμεντένιων τεράτων, μέσα στὰ ὁποῖα ζοῦν ἄνθρωποι «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» τῶν οἰκιῶν τους).

Τοιμεντένιος ἔνιωθα καὶ ἐγὼ ἐκεῖνο τὸ πρωινό, καθὼς ἡ νωθρότητα τοῦ ὀλιγόωρου ὕπνου δὲν ἔφευγε εὐκόλα. Ἐπρεπε ὅμως νὰ ἐτοιμασθῶ γρήγορα, ἀφοῦ οἱ ὑποχρεώσεις στὴν ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ δὲν ἦταν ἐπιδεκτικὲς καθυστέρησης. Σὲ λίγο θὰ ἐχάραζε ἡ ἡμέρα τῶν Δημοτικῶν καὶ Νομαρχιακῶν ἐκλογῶν.

Ἀργότερα στὸ ἐκλογικὸ τμῆμα, καθὼς εἶχαμε τακτοποιήσει τὰ ἀπαραίτητα, οἱ πόρτες ἀνοιξαν γιὰ τὸν κυρίαρχο λαό. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἔδειχνε ἰδιαίτερη σπουδὴ γιὰ νὰ προσέλθῃ. Μόνο ἕνας ἱερέας καὶ μετ' οὐ πολὺ ἄλλος ἕνας ἔκαναν τὴν ἀρχὴ «πουρνό-πουρνό μὲ τὸν Αὐγερινό». Δικαιολογημένη ἡ τόσο πρωινὴ παρουσία τους, καθὼς θὰ ἔπρεπε μετὰ νὰ ξεκινήσουν τοὺς ναοὺς τους τὴν πρωινὴ λειτουργία, ἐνῶ ἡ ἀτζέντα περιελάμβανε κατόπιν μνημόσυνα, βαπτίσεις (ὄχι μόνο νηπίων ἀλλὰ καὶ Ἀλβανῶν σὲ «Βορειοηπειρώτες»), ἐξομολογήσεις κ.τ.τ. Μὲ τέτοιο φόρτο ἄντε νὰ μείνῃ καιρὸς γιὰ ψῆφο. Βγαίνοντας ἀπὸ τὸ τμῆμα ὁ δεύτερος ἐκ τῶν κληρικῶν ἐδέχθη ἕνα χειροφίλημα ἀπὸ ὑποψήφιο δημοτικὸ σύμβουλο, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶπε μεταξὺ σοβαροῦ καὶ ἀστείου: «Κάντε καὶ μία δέηση γιὰ μένα!» Ὑστερα ἀπ' αὐτὸ τὸ μόνο ποὺ μοῦ ἔμενε νὰ δῶ ἦταν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Γιαχβὲ στὶς στήλες τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων.

Ὅσο ἡ ὥρα περνοῦσε, οἱ νυσταλέοι ψηφοφόροι ὅλο καὶ πλήθαιναν· μαζί μ' αὐτοὺς καὶ τὰ πηγαδάκια στὸ προαύλιο. Βγαίνοντας γιὰ λίγο, γιὰ νὰ καπνίσω, πέρασα κοντὰ ἀπὸ δυὸ ἄνδρες ποὺ συζητοῦσαν. Τὸ αὐτί μου ἔπιασε μιὰ χαρακτηριστικὴ τῆς νεοελληνικῆς νοοτροπίας χαμηλόφωνη στιχομυθία. «Γιὰτί νὰ τὸν ψηφίσω τὸν τρίχα; Ὑποσχέθηκε νὰ δάλῃ τὸ γιό μου στὰ γραφεῖα τοῦ δήμου καὶ τελικὰ τὸν ἔκανε σκουπιδιάρη, ἐπιστήμονα ἄνθρωπο», εἶπε ὁ ἕνας. «Πάλι καλὰ», ἀπήντησε ὁ ἄλλος, «ὁ δικός μου ἀκόμα περιμένει».

Ὁ παραπάνω διάλογος θὰ μπορούσε νὰ ἀντικατοπτρίξῃ τὴν πεμπτοσύνη τῆς πολιτικῆς σκέψης καὶ τακτικῆς στὴ χώρα μας: τὸ δόλεμα, ἡ θεσοῦλα, ὁ μισθονάχος καὶ οἱ λοιπὲς μικροαστικὲς φιλοδοξίες ἀποτελοῦσαν καὶ ἀποτελοῦν

τὰ κίνητρα γιὰ τὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων τοῦ πολίτη. Ἡ ὀρθὴ καὶ ἀντικειμενικὴ κρίση, ἡ ἀξιοκρατία καὶ τὸ ἥθος ἔχουν καταντήσει ἀφρηρημένες ἐννοιες χωρὶς πρακτικὴ σημασία καὶ περιεχόμενο. Λίγο παραπέρα μιὰ ἄλλη φράση τράβηξε τὴν προσοχή μου: «Ἐλα τώρα καημένε! Τάτσοι-μήτσοι-κῶτσοι τὰ ἔχουν κάνει. Τὴν ἐργολαβία γιὰ τὰ παγκάκια τὴν ἔδωσαν στὸν μπατζανάκη του (Τάδε)».

«ὦπα, νὰ καὶ τὰ διαπλεκόμενα», σκέφτηκα. «Γιὰ νὰ συμβαίνουν αὐτὰ σὲ δημοτικὸ ἐπίπεδο, φαντάσου τί γίνεται σὲ ἐθνικὸ ἐπίπεδο. Τελικὰ σ' αὐτὸν τὸν τόπο πρέπει νὰ ᾿σαι τελειῶς σάπιος, γιὰ νὰ πᾶς μπροστὰ».

Ἐπέστρεψα στὴν αἴθουσα, ὅπου ὅλα ἔβαιναν ὁμαλά. Τὸ πιὸ ἀξιοσημείωτο ἦταν ἓνα συμβάν, ποὺ μοῦ ἔφερε στὸ μυαλὸ τὸν θαναμάσιο πίνακα τῆς «Ἀποκαθλώσης» τοῦ Ἐλ Γκρέκο. Ἐνας ὑπερεκατονταετῆς παπποῦς, ἔτοιμος νὰ μεταβῇ στὶς «Νήσους τῶν Μακάρων» κι ἀκόμη παραπέρα, ἐρχόταν ὑποδοσταζόμενος ἀπὸ τοὺς κατιόντες συγγενεῖς του νὰ ψηφίσῃ. Ἀπὸ τὸ ὕψος του κατάλαβα ὅτι μᾶλλον μὲ τὸ ζόρι τὸν ἔφεραν. Ὅταν τελείωσε κι ἔφυγε, ἓνα ἀχνὸ μείδισμα ἐμφανίστηκε στὰ πρόσωπά μας. Πανάθεμά με κι ἂν ἤξερε ὁ ἄνθρωπος, ποιόὺς ψήφισε καὶ γιατί.

«Ἐσεῖς ποῦ ψηφίζετε;», μὲ ρώτησε ἓνας συνάδελφος.

«Ἐδῶ», ἀπήντησα.

«Καὶ τότε γιατί δὲν τὸ κάνετε νὰ ξεμπερδεύετε;», μὲ ξαναρώτησε.

«Σκέπτομαι γιὰ προσωπικοὺς λόγους νὰ μὴν ἐξασκήσω τὸ ἐκλογικὸ μου δικαίωμα», ἀνταπήντησα.

«Μὰ εἶναι ὑποχρεωτικὸ», ἐπανήλθε ἐκεῖνος, «ἂν δὲν τὸ κάνετε, θὰ ἔχετε πρόβλημα».

«Ἀπὸ πότε τὸ “δικαίωμα” ἐγινε “ὑποχρεωτικὸ”, ἀγαπητέ;», τὸν ρώτησα, χωρὶς νὰ λάβω ἀπάντηση, καθὼς λογικὴ ἀπάντηση δὲν ὑπῆρχε. Ὁ ἐγκλωβισμὸς ὅλων μας μέσα στὴ φανλότητα καὶ ὁ καταναγκασμὸς μας νὰ τὴν ὑπηρετοῦμε καὶ νὰ τὴ διαιωνίζουμε μὲ τὴ δῆθεν ἐλεύθερη ψήφο μας ἦταν κάτι ποὺ μὲ ἔκανε νὰ ἀγανακτῶ. Ἀκόμα καὶ ὁ ἐμπαιγμὸς ἔχει τὰ ὅριά του. Καὶ ἡ ὑπομονὴ ἐπίσης.

Βράδυνασε κι ἄρχισε ἡ καταμέτρηση. Ἡ κάλπη ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σύνηθες περιεχόμενό της μᾶς ἐπεφύλασσε κι ἄλλες ἀπίθανες ἐκπλήξεις. Μαζὺ μὲ τὰ ἔγκυρα ἢ ἄκυρα ἢ λευκὰ ψηφοδέλτια ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ τοὺς φακέλλους, δγάλαμε ἐπίσης ἓνα κατοστάρικο, ἓνα λεπτὸ κοντι σπίρτα, ἓνα ἀσυμπλήρωτο δελτίο ΠΡΟΠΟ, ἓνα καθ' ὅλα ἄψογο ψηφοδέλτιο μ' ἓνα χάπι τυλιγμένο μέσα του (προφανῶς τοῦ παπποῦ), ἓνα χαρτί μὲ τὴ φράση «Ἄντε νὰ χαθῇτε, βρὲ ζῶα» καὶ ἓνα διαφημιστικὸ ἐντυπο τῆς ψησταριάς «Ὁ Λευτέρης». Καιρὸς ἦταν, γιατί εἶχε ἀρχίσει νὰ μᾶς κόβῃ ἡ λόρδα. Ὁ κυρίαρχος λαὸς πάντως, διαπλεκόμενος ἢ μὴ, εἶχε δγάλει τὴν ἐτυμηγορία του.

Ἐπέστρεψα στὸ σπíti μετὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ κυριολεκτικὰ σωριάστηκα στὸ κρεβάτι. Δὲν θυμᾶμαι καλά, ἀλλὰ μοῦ φάνηκε πὼς ἡ μορφὴ τῆς περασμένης νύχτας ἦλθε καὶ πάλι στὸν ὕπνο μου. Αὐτὴ τὴ φορὰ ὅμως, ἀντὶ νὰ μιλήσῃ, μοῦ προέτεινε κατὰ πρόσωπο τίς δύο παλάμες της. Ὁρθάνοιχτες.

Μάριος Μαμανέας

22 ΑΡΧΑΙΑ ΛΑΪΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΑΙ ΣΗΜΕΡΑ ΣΕ ΝΕΟΥΣ

Τὸ Λαϊκὸ Σχολεῖο Παραδοσιακῆς Μουσικῆς
αὐτοσυντηρεῖται, καὶ περιφρονεῖται ἀπὸ τὸ κράτος

**ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ
ΤΟΥ ΙΔΡΥΤΗ ΤΟΥ
ΔΕΞΙΟΤΕΧΝΗ
ΟΡΓΑΝΟΠΑΙΚΤΗ
ΑΡΙΣΤΕΙΔΗ
ΜΟΣΧΟΥ**

Ἔχουμε πολλές φορές ἐπισημάνει μέσα ἀπὸ τὶς στήλες αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ, ὅτι κάθε ὑγιῆς πνευματικὴ, ἐπιστημονικὴ ἢ καλλιτεχνικὴ

Ὁ διάλογος γιὰ τὸ Ζεῦμπέκικο

ΑΝΤΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ «. ΣΤ. ΒΑΣΔΕΚΗΣ ΤΟΝ «. Κ. ΣΚΑΒΑΝΤΖΟ

Ὁ διάλογος ποὺ διεξάγεται κατὰ τὰ τελευταῖα τρία χρόνια μέσῳ τοῦ «Δανλοῦ» γιὰ τὴν θνζαντινὴ μουσικὴ καὶ τὸν Ζεῦμπέκικο ὄνθμὸ κατὰ τὴν γνώμη μου ὑπῆρξε χρήσιμος καὶ παρήγαγε τοῦλάχιστον ἓναν ἐξαίσιο καρπὸ: τὸ ἄρθρο-μελέτη τοῦ «. Γ. Παπακωνσταντίνου γιὰ τὸν Ζεῦμπέκικο χορὸ (τεῦχος Μαΐου 1998), στὸν ὁποῖο ἀπαντήθηκαν βασικά ἐρωτήματα καὶ παρουσιάστηκαν πρωτόκουστα δεδομένα ἐπὶ τοῦ θέματος.

Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, ἀκόμη κι ἂν δὲν ξεκαθαρίστηκαν ὠρισμένα ζητήματα, θεωρῶ ὅτι ἀναφέρθηκαν ἄρκετὰ στοιχεῖα χρήσιμα γιὰ τοὺς ἐνασχολούμενους μὲ τὰ μουσικά. Καὶ μᾶλλον γιὰ τὸ μὴ ξεκαθάρισμα αὐτὸ

προσπάθεια στην σημερινή Ἑλλάδα ὅχι μόνο δὲν ἐνθαρρύνεται ἀπ' τὸ Ἑλλαδικὸ κρατίδιο, ἀλλὰ ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ συχνὰ τὴν ὑπονόμευση. Τὴν ἴδια ἀντιμετώπιση φαίνεται νὰ ἔχῃ καὶ τὸ Λαϊκὸ Σχολεῖο Παραδοσιακῆς Μουσικῆς, ποὺ ἵδρυσε ὁ δεξιότηχνης καὶ δάσκαλος τοῦ σαντουριοῦ Ἀριστείδης Μόσχος μὲ τὶς δικές του οἰκονομίες καὶ τὸ ἀνεξάντλητο μεράκι του πρὶν ἀπὸ δεκατρία χρόνια. Τὸ ἐν λόγω σχολεῖο λειτουργεῖ σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα νεοκλασσικὰ οἰκήματα τῆς Ἀθήνας, προσφέροντας μουσικὴ παιδεία καὶ τεχνικὴ κατάρτιση γιὰ εἰκοσιδύο παραδοσιακὰ μουσικὰ ὄργανα (τὰ πλεῖστα ἔλκουν τὴν κατὰγωγὴν τους ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα) καὶ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ κινδυνεύουν πλέον νὰ ἐξαφανισθοῦν.

Ἐπισκεφθῆκαμε τὸ Λαϊκὸ Σχολεῖο Παραδοσιακῆς Μουσικῆς. Εἶδα-με ἀπὸ κοντὰ τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτελεῖται καὶ συζητήσαμε μὲ τὸν κ. Α. Μόσχο τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζει.

ΣΥΝΤ.: *Κύριε Μόσχο, εἶναι γνωστὸ ὅτι στὰ δεκατρία χρόνια λειτουργίας τοῦ Μουσικοῦ Σχολείου δὲν πήρατε καμμία οἰκονομικὴ ἐνίσχυση ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, τὴν στιγμὴ μάλιστα ποὺ ἐπιχο-*

εὐθύνεται ἡ ἐμπάθειά μου πρὸς τὴν βυζαντινὴ μουσικὴ, ὅπως ὀρθῶς παρατήρησε ὁ κ. Σκαδάντζος («Δαυλός», τεῦχος 200-1, Αὐγ. - Σεπτ. 1998).

Ἡ ἐμπάθεια μπορεῖ νὰ διακατέχῃ ἄτομα, ὅπως στὴν περίπτωσί μου, ἀλλὰ καὶ σύνολα ἀνθρώπων, ὅπως στὴν περίπτωσι τοῦ ὑπαρκτοῦ χριστιανισμοῦ, τοῦλάχιστον σ' ὅ,τι ἀφορᾷ στὰ μουσικὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ μὲν πρώτη περίπτωσις ἐλάχιστο ἐνδιαφέρον παρουσιάζει, ἐνῶ ἡ δεύτερη πασιφανῶς τεράστιο. Ἀρκοῦντα καὶ ἀδιάφρεστα στοιχεῖα ἀναφέρθηκαν μέσω τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλα σχετικὰ ἄρθρα τοῦ «Δαυλοῦ» γιὰ τὸν ἀνηλεῆ διωγμὸ, τὸν ὁποῖο ὑπέστη ἡ μουσικὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἱεραρχῶν τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας μέχρι καὶ μὲ ἀποφάσεις οἰκουμενικῶν συνόδων, οἱ ὁποῖες ἀφώριζαν τὸν χορὸ καὶ τὸ τραγούδι. Οὐδέποτε θεδαίως ἡ

Ἀερόφωνα

φλογέρα

σουραύλι

μαντούρα

τουμπιλέκι

ντέφι

τουμπί

νταούλι

ζουρνάς

κλαρίνο

ρηγοῦνται μὲ δεκάδες ἑκατομμύρια ἄλλα ἰδρύματα ἀμφιδόλου πολιτιστικῆς ἀξίας.

A.M.: Ὑποκριτικῶς εἶναι. Καὶ αὐτὴ τὴν στιγμήν βρισκόμαστε στὴν «τελευταία στροφή». Ἐννοῶ ὅτι, ἂν δὲν ἐνισχυθῇ οἰκονομικὰ τὸ Σχολεῖο, θὰ ἀναγκασθῇ νὰ κλείσῃ.

ΣΥΝΤ.: Πόσους μαθητὲς ἔχει σὲ ἐτήσια βάση τὸ Σχολεῖο;

A.M.: Γιὰ φέτος μέχρι τὴν στιγμήν αὐτὴ ἔχουν ἐγγραφῇ 70 μαθητές. Τὰ λειτουργικὰ μας ἔξοδα μαζί μὲ τὸ ἐνοίκιο τοῦ οἰκήματος πλησιάζουν τὸ ἐνάμισι ἑκατομμύριο μηνιαίως.

M. Μερκούρη: «X... τὴν ἔχω τὴν παράδοση»...

ΣΥΝΤ.: Δὲν ζητήσατε ἐνίσχυση ἀπὸ τὸ ἀρμόδιο ὑπουργεῖο;

A.M.: Πολλὲς φορὲς μέχρι τώρα, ἀλλὰ κανένας δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ βοηθήσῃ. Καὶ νὰ ξέρετε ὅτι ὅλοι οἱ πολιτικοὶ ἔχουν περάσει ἀπὸ δῶ. Ὅλοι τοὺς δήλωσαν ἐνθουσιασμένοι καὶ ὑποσχέθηκαν τὰ δέοντα.

ΣΥΝΤ.: Φαίνεται ὅτι κάτι τοὺς σταματᾷ.

A.M.: Τί νὰ σᾶς πῶ; Ἡ Μερκούρη ἦταν ὀκτὼ χρόνια ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ. Τῆς εἶχα κάνει καὶ τὸν πρῶτο της δίσκο μὲ τὸν Σταῦρο Ξαρ-

βυζαντινὴ μουσικὴ ἔτυχε ἀνάλογης μεταχειρίσεως. Ὁ Ἑλληνισμὸς ἐν γένει τυγχάνει ὑπὸ διωγμόν. Ὁ «Δαυλὸς» τὸ ἀπέδειξε μὲ τὸ παραπάνω. Ὁ πόλεμος εἶναι ἡ προστασία τῆς πόλεως τῶν Ἑλλήνων ἐν προκειμένῳ. Ὁ διωγμὸς συνεχίζεται, διότι οἱ πολεμιστὲς εἶναι ἐλάχιστοι καὶ δάλλονται μὲ τὰ ὑποβλάστα ὅπλα τῆς ἀδιαφορίας καὶ τοῦ χλευασμοῦ. Ἡ ἀδικαιολόγητη ἔπαρσις τῶν διωκτῶν διατείνεται: «Ἐσὺ ἀκόμη ἐκεῖ ἔμεινες;» Ἐνίοτε δὲ δάλλουν καὶ διὰ φαρμακερῶν βελῶν. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ οἱ «Ναι-μεν-ἀλλά-δες»· οἱ **Ναιαλλαῖες** κατὰ τὸν Ρένο Ἀποστολίδη. Ναι μὲν ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ ὑβρίζει τὸν Ἑλληνισμό, ἀλλὰ εἶναι ἑλληνικὴ μουσικὴ!! Ἐσεῖς ἀπὸ ποιά πλευρὰ εἶστε, κύριε; Μὰ κι ἀπὸ τίς δύο θεδαίως. Δηλαδή; Διότι ἡ χώρα δὲν σηκώνει ἄλλους διχασμούς. Ἐδῶ ὅμως εὐθέως ὁμολογεῖται, ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ πάσχει ἀπὸ διχασμό. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ πράξουμε, γιὰ νὰ τὸν ξεπεράσῃ-

Χορδόφωνα

ταμπουράς

λαγούτο

ούτι

μαντολίνο

σαντούρι

κανονάκι

κομαντζάς

κομπός

λύρα

βιολί

χάκο. Πρὶν γίνῃ ὑπουργός, μοῦ ζητοῦσε νὰ ὀργανώνω μουσικὲς βραδιές, γιὰ νὰ μιλήῃ ἔπειτα στὸν κόσμον ποὺ συγκεντρωνόταν. Καὶ ὅταν ἔκανα τὸ Σχολεῖο, δὲν ἤρθε κἂν νὰ τὸ δῇ. Μάλιστα, ὅταν ὁ κ. Κατσάνεβας τῆς εἶπε νὰ ἐπιχορηγήσουμε τὸν κ. Μόσχο, γιὰτὶ ἀναδεικνύει τὴν μουσικὴ παράδοση – ἦταν ὑπουργὸς πιά –, εἶπε: «χ... τὴν ἔχω τὴν παράδοση»! Ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς κ. Κακλαμάνης ἐπισκέφθηκε τὸ Σχολεῖο καὶ ἐνθουσιασμένος ἀπ' τὴν δουλειὰ ποὺ γίνεται μοῦ εἶπε: «Ἀναλαμβάνω, κ. Μόσχο, τὴν στήριξη τοῦ Σχολείου»· ἀλλὰ ὡς ἐκεῖ.

ΣΥΝΤ.: *Μὲ τὴν ἐμπειρία σας καὶ τὴν εὐστροφία ποὺ σᾶς διακρίνει, ποιά πιστεύετε ὅτι εἶναι θαυότερη αἰτία τῆς ἀρνήσεως αὐτῆς;*

Α.Μ.: Δὲν θέλω νὰ μιλήσω ἀκόμη, ἔχω ὅμως νὰ πῶ πολλά.

ΣΥΝΤ.: *Μπορεῖτε νὰ μιλήσετε ἐλεύθερα.*

Α.Μ.: Τὸ μόνο ποὺ θὰ σᾶς πῶ αὐτὴ τὴ στιγμή εἶναι, ὅτι κάθε ἐπιχορήγηση συνοδεύεται μὲ τὴν ἀνάλογη «μίζα». Ἐνα μέρος τοῦ ποσοῦ λαμβάνει ὁ ἐπιχορηγούμενος καὶ τὸ ὑπόλοιπο τὸ τρῶνε. Ἐγὼ ἀρνήθηκα νὰ μπῶ σ' αὐτὰ τὰ κυκλώματα καὶ πληρώνω τὸ τίμημα. Ἐπειτα ἄνθρωποι ποὺ ἔρχονται κοντὰ στὴ μουσικὴ μας παράδοση, γνωρίζουν

με; «Ναὶ μὲν ἀλλὰ» ἢ ἀπάντησις. Ὅ,τι δηλαδὴ ποτίζει καὶ λιπαίνει τὸν διχασμό. Γιὰ ὅποιον τὸ λησμόνησε, ὁ διχασμὸς αὐτὸς λέγεται Ἑλληνοχριστιανισμός.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ χάριν τοῦ θέματος θὰ ἀποτολμήσω νὰ ἀναφερθῶ στὴν περίπτωσί μου τῆς διδασκαλίας τῆς παραδοσιακῆς μας μουσικῆς καὶ στὶς ἐπιπτώσεις ἐπ' αὐτῆς τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ διχασμοῦ. Ἐδῶ καὶ μιὰ δεκαπενταετία διδάσκω σὲ παιδιὰ κυρίως τὰ περισσότερα ὄργανα τῆς παραδοσιακῆς μουσικῆς μέσα σὲ ὑπόγεια, χωρὶς νὰ ἔχω τύχει στὴν ὑπόθεσι αὐτὴ οὐδεμιᾶς συμπαράστασεως ὁποιουδήποτε εἶδους. Ἑκατοντάδες εἶναι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἄμεση γνῶσι τοῦ θέματος. Οἱ μουσικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐφοίτησαν καὶ φοιτοῦν στὰ κρυφὰ αὐτὰ σχολεῖα εἶναι τῆς τάξεως τῶν ἑκατοντάδων. Καὶ δίχως νὰ θέλω νὰ γενικεύσω, μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔπαθα καὶ τὸ ἐξῆς: σὲ χωρὶο τοῦ νο-

καλύτερα τὸν τόπο τους, τὴν ἱστορία τους, τὶς ἀξίες. Ἡ σωστή μουσική παιδεία πλάθει σωστὸ ἥθος. Καὶ αὐτὸ κανεῖς δὲν τὸ θέλει. Τοὺς «U2» καὶ τοὺς «Rolling Stones» τοὺς στηρίζουν, γιατί προβάλλουν τὴν «πρέζα» καὶ τὴν βαρβαρότητα ὡς πρότυπα γιὰ τοὺς νέους.

ΣΥΝΤ.: Πόσα ἔτη διαρκεῖ ἡ φοίτηση;

Α.Μ.: Ἡ φοίτηση εἶναι τετραετής. Βέβαια τὸ πότε θ' ἀρχίσης νὰ παίξης σωστὰ ἔνα παραδοσιακὸ μουσικὸ ὄργανο ἐξαρτᾶται καὶ ἀπ' τὸ ταλέντο τοῦ καθενός. Στὰ τέσσερα χρόνια δίνεται μία καλὴ μουσικὴ δάση. Ἡ μουσικὴ ὅμως δὲν ἔχει ὅρια, δὲν σταματᾷ πουθενά. Ὁ Παγκανίνι, ὁ μεγαλύτερος βιολιστής, ὅταν πέθαινε, εἶπε: «Θεέ μου, πεθαίνω τώρα πὺν ἄρχισα νὰ μαθαίνω λίγο βιολί».

ΣΥΝΤ.: Στὸ σαντούρι θὰ σᾶς διαδεχθοῦν κάποιοι;

Α.Μ.: Γύρω στὸ 1980 ἤμουν ὁ μόνος σαντουριτζής, τώρα μετὰ ἀπὸ μένα τὴν σκυτάλη θὰ τὴν πάρουν τρεῖς κοπέλλες, πὺν παίζουν πάρα πολὺ καλὸ σαντούρι.

ΣΥΝΤ.: Κύριε Μόσχο, ἐπιτρέψτε μου νὰ σᾶς πῶ ὅτι θὰ πρέπει νὰ νιώθετε ὑπερήφανος ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι χωρὶς τὴ στήριξη κανενὸς

μου Σερρῶν ἐπὶ διέτιαν ἐδίδαξα σὲ 40-50 μαθητές, τὴν τρίτη χρονιά ἔμεινα μὲ 10 ἄτομα. Τὴν χρονιά αὐτὴ ἐμφανίστηκε στὸ χωριὸ κατηχήτρια, ἡ ὁποία ἐξηγήσε στα παιδιά ὅτι ἡ μουσική, ὁ χορὸς καὶ ἡ ζωγραφικὴ – ἀκριβῶς αὐτὲς ἦταν καὶ οἱ κύριες δραστηριότητες τοῦ συλλόγου ὅπου ἐδίδασκα – εἶναι κακὰ πράγματα. Αὐτὸ βεβαίως δὲν ἔχει ἐκ πρώτης ὄψεως σχέσι μὲ τὰ ζητήματα τοῦ ἐὰν ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ ἔχῃ ῥυθμό, ἢ ἂν ὁ ζεῖμπέκικος ρυθμὸς εἶναι 9/8. Τὸ βέβαιο ὅμως εἶναι ὅτι ὁ ῥυθμὸς τῆς ψυχῆς τῆς ἐν λόγω κατηχήτριας τυγχάνει ἐλληνικῶς ἄρρυθμος. Ἡ λέξις ἐμπάθεια ἐδῶ δὲν ἀρκεῖ, γιὰ νὰ ἐκφράσῃ τὸ ποιὸν τῆς συμπεριφορᾶς αὐτῆς.

Τὸ πρόβλημα πηγάζει ἀπὸ τὴν νοοτροπία πὺν λέει ὅτι: κάθε τι τὸ ὁποῖο δὲν ἐλέγχεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ἐπικίνδυνον καὶ ὑποπτό. Ἀλλὰ κι ὅταν ἀκόμη οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ

τρίτου, με τις δικές σας δυνάμεις, επιτελείτε ένα τόσο σπουδαίο έργο δίδοντας μουσική εκπαίδευση στις νέες γενιές, που τόσο ανάγκη την έχουν.

Α.Μ.: Έγώ θα συνεχίσω να αγωνίζομαι με όλες μου τις δυνάμεις. Βέβαια δεν θα πουλήσω και το σπιτάκι μου, που το απέκτησα μετά από εξήντα χρόνια στο επάγγελμα. Και απ' τους κυρίους αυτούς δεν ζητάω τίποτα για τον εαυτό μου. Ζητώ να μην κλείση αυτό το ίδρυμα, που ήταν το όνειρο μας ζωής, να μην εξαφανιστούν αυτά τα είκοσι-δύο όργανα. Να μείνη κάτι ελληνικό, να θυμώμαστε και την Ελλάδα. Πολλές φορές κάθομαι και ακούω τα παιδιά που μαθαίνουν να παίζουν και δεν μπορώ να πιστέψω πως τά 'κανα εγώ αυτά. Η μελωδία τους με πάει στους καμηλιέρηδες του Αλέξανδρου.

Και γίνεσαι κακός, αν τα πής αυτά, αν μιλάς για την Ελλάδα.

ΣΥΝΤ.: Σας εύχαριστώ πολύ.

Οί νέοι μιλούν για αρχαία μουσικά όργανα

Κατόπιν της συζητήσεώς μας με τον κ. Μόσχο ζητήσαμε απ' τους μαθητές να μάς μιλήσουν για τον λόγο που αποφάσισαν να μαθητεύ-

δημοτικό τραγούδι, το κάνουν για να το εκφυλίσουν προς το βυζαντινό ύφος, διατεινόμενοι ότι όποιος αγνοεί την βυζαντινή μουσική δεν μπορεί να το τραγουδήση. Κάτι που δεν αληθεύει καθόλου, αφού χιλιάδες τραγουδιστές και οργανοπαίχτες του είδους αυτού αγνοούν παντελώς τα της βυζαντινής μουσικής. Η τελευταία αυτή δόλια τακτική ήδη έχει αποδώσει τους πρώτους καρπούς της, κι αν συνεχιστή, θα επιφέρει το σημαντικότερο πλήγμα στη μουσική αυτή, ή οποία μας συνδέει άμεσώτατα με τον ελληνικό χαρακτήρα. Πώς όμως να τα βάλει κανείς εύκολα με την Έκκλησία, όταν αυτή μισαλλοδοξή; Δημοσίως στον ήμερήσιο τύπο των Σεργών απεκάλεσα ασύστολα ψεύδη τα λεγόμενα του μητροπολίτη Σεργών Μάξιμου για τα Άναστενάρια, τα οποία τελούνται σε δύο χωριά του νομού αυτού. Δεν καταδέχθηκε να απαντήσει. Στα Άναστενάρια όμως παίζουν όργανα και χορεύουν.

σουν στο Λαϊκό Σχολείο Παραδοσιακής Μουσικής, σέ μία ἐποχή πού ἡ μοντέρνα-ξενόφερτη μουσική ἔχει κυριολεκτικά ἀλώσει τὸν χῶρο τῆς νεολαίας.

Ἡ δωδεκάχρονη Κατερίνα Ἀρβανίτη, πού μαθαίνει σαντούρι, μᾶς εἶπε: «Συνόδεψα τὴν μητέρα μου, πού ἤρθε ἐδῶ γιὰ νὰ μάθῃ τουμπελέκι. Τότε εἶδα γιὰ πρώτη φορὰ τὸ σαντούρι. Μοῦ φάνηκε παράξενο ὄργανο καὶ ὁ ἦχος του μοῦ ἄρεσε πάρα πολύ. Ἔτσι ξεκίνησα, καὶ τώρα εἶμαι στὸ δεύτερο χρόνο. Ἀκούω καὶ ξένη ροκ μουσική, ἀλλὰ τὸ σαντούρι μὲ μαγεύει».

Ὁ τριανταπεντάχρονος Γιώργος Βασιλάκης, πού μαθαίνει οὔτι, μᾶς εἶπε: «Παίζω κιθάρα καὶ ἀρμόνιο καὶ πιάνο. Ὅμως τὸ οὔτι εἶναι πολὺ πιὸ ἐκφραστικό, ἔχει περισσότερες δυνατότητες ἐκφρασης, ὅπως καὶ τὸ βιολί. Δὲν εἶναι δηλαδὴ τὰ παραδοσιακὰ ὄργανα εἶδος μουσειακό, ἀλλὰ ἀπὸ ἀποψη ποιότητας ἤχου εἶναι καλύτερα ἀπ' τὰ σύγχρονα ἠλεκτρονικά». Μαθαίνετε οὔτι γιὰ λόγους ἐπαγγελματικούς; Τὸν ρωτήσαμε. «Μαθαίνω, γιατί μοῦ ἀρέσει καὶ ὄχι ἔχοντας κάποιο ἐπαγγελματικὸ στόχο».

Παν. Κουβαλάκης

Καὶ γιὰ νὰ μὴν παρασυρθῶ καὶ ξαναπῶ πάλι τὰ ἴδια, θὰ παρακαλοῦσα τοὺς μετέχοντες τοῦ διαλόγου, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁποιοιοσδήποτε ἄλλους, νὰ μᾶς ἀναφέρουν τίς ἀπόψεις τους στὰ ἑξῆς ἐρωτήματα:

- Ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ ὡς σύνολο τί τὸ ἐλληνικὸ διαθέτει;
- Μὲ τὴν προϋπόθεσι ὅτι ἡ κάθε μουσικὴ παράγει χαρακτηῖρα, ἦθος καὶ συμπεριφορὰ, ἡ βυζαντινὴ πλὴν τοῦ φόβου Θεοῦ καὶ τοῦ ἀφορισμοῦ τῆς ἐλληνικῆς ψυχῆς τί ἦθος καὶ χαρακτηῖρα παράγει καὶ προάγει;
- Τὸ θέμα τῆς μουσικῆς παραδόσεως χρήζει «ξεβοτανίσματος» ἢ ὄχι;
- Τέλος καὶ πρὸ παντὸς γιατί ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἐλληνικῆς παραδοσιακῆς μουσικῆς ἀπέχουν ἀπὸ τὴν ἔμπρακτη ὑποστήριξί της καὶ ἀρκοῦνται στὰ παχιά λόγια;

Σταῦρος Βασδέκης

Ὁ Φουκογιάμα τῆς Ἑλλάδας

Ἀρσένης σημαίνει ἰσχυρὴ δόσις ἀρσενικοῦ γιὰ ὅλους τοὺς κονφιοκεφαλάκηδες, ποὺ θέλουν νὰ μάθουν καὶ τὸ ποιοί ἦταν, ποιά εἶναι ἡ ἱστορία τους. Φουκογιάμα καὶ ξερὸ ψωμί. Τὸ τέλος τῆς ἱστορίας ἔφτασε. Ἔτσι τὸ θέλησα. Ἀρσένης τὸ χρυσό μου νόμισμα μὲ τὶς δύο ὄψεις: καὶ Ὑμνια καὶ Παιδεία. Ὁχι, θὰ μοῦ γλύτωναν ἐμένα. Φτάνουν πιά τὰ πειράματα! Τὴν ἔπαθα μιὰ φορὰ μὲ ἐκείνον τὸν ἀπίθανο Τρίτση, ποὺ ἤθελε νὰ ξαναφέρει τὴν διδασκαλία τῶν Ἀρχαίων. Κόντεψε νὰ μοῦ τινάξῃ στὸν ἄερα τὸ δημιούργημα τοῦ λαθόντος καὶ τὴν εὐλογία τοῦ Μοῦν Γ. Ράλλη. Ἄσε ποὺ πῆγε νὰ δάλλῃ χέρι καὶ στὴν περιουσία τῶν ἐκλεκτῶν μου ἱεραρχῶν. Ἐδῶ οἱ ἴδιοι δὲν μποροῦν νὰ ὀρῶν ἄκρη καὶ ἐξέρχονται μὲ τὰ μισὰ γένια καὶ σκισμένα ράσα (ποὺ λέει ὁ λόγος) ἀπὸ κάθε συνεδρίασιν μὲ θέμα τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιουσία. Ἄ! ὅλα κι ὅλα... Ὁ Ἀρσένης μου σ' αὐτὰ εἶναι διακριτικώτατος. Αὐτὸς μόνον μὲ τὴν Παιδεία ἀσχολεῖται. Καὶ ἀγαπᾷ τὰ παιδιὰ. Αὐτὸ δείχνει ἡ κατάργησις τῆς ἱστορίας ἀπὸ τὴν Τεχνικὴ Ἑπαγγελματικὴ Ἐκπαίδευσι. Γιατί νὰ κουράζονται τὰ καημένα τὰ παιδιὰ μὲ ἄχρηστες γνώσεις; Ὑδραυλικοὶ καὶ τεχνικοὶ αὐτοκινήτων θὰ γίνουν. Τέχνη μαθαίνουν τὰ παιδιὰ. Ἀχρηστα γράμματα θὰ μαθαίνουν; Δὲν χρειάζεται νὰ ξέρουν τί σημαίνει ἀρωγὴ καὶ εὐδοκίμησις. Ἀχρηστες ἔννοιες θὰ εἶναι, ὅταν «ἐπιστημονικά» θὰ σφίγγουν τὸ παξιμάδι μὲ τὸ γερομανικὸ κλειδί. Ἀλλωστε δὲν ἐδῆλωσα ποτέ, ὅτι ἐνδιαφέρομαι νὰ δημιουργήσω ἀνθρώπους. Αὐτὸ ποὺ μ' ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ δημιουργήσω σκλάβους εἰδικευμένους τεχνίτες. Αὐτὸ ἔλειψε, νὰ τοὺς μαθαίνω ἱστορία. Νὰ μαθαίνουν γιὰ δημοκρατίες, γιὰ ἐπιστήμες, γιὰ ἀνθρωπισμούς. Ἀπεταξάμην τῆς Παιδείας· ἀπεταξάμην τῶν τῆς ἡμετέρας (α) παιδείας μετεχόντων. Γι' αὐτὸ κι ὁ καλὸς μου Ἀρσένης σιγὰ σιγὰ καταργεῖ καὶ τὰ ἐλάχιστα κλασσικὰ Λύκεια. Κι ἂς ὀλοφύρεται ὁ Στάθης. Ἐνας ἀπλὸς γελοιογράφος εἶναι κι ἂς δουλεύῃ στὸ ἀγαπημένο μου ἐκδοτικὸ συγκρότημα.

Ποίος τὸν παίρνει στὰ σοβαρά; Τὸ πολὺ πολὺ ἐκείνοι οἱ ἀνεπίδεκτοι ἐκπαιδευσεως τοῦ «Δανλοῦ». Ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν εἶναι ἐκσυγχρονιστές. Αὐτοὶ ἐπιμένουν νὰ μένουν προσκολλημένοι στὰ παλιά. Ἀς πάρουν καὶ τὸν Στάθη μαζί τους καὶ ἂς διαβάσουν ὅση θέλουν ἱστορία. Δὲν θὰ σταθοῦν αὐτοὶ ἐμπόδιο στὴν πρόοδο. Ὁ κόσμος προχωρεῖ. Ζήτω ὁ ἐκσυγχρονισμός. Κατάργηση τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Κατάργηση τῶν ἐλληνικῶν σχολείων γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν μεταναστῶν. Τί κρίμα, νὰ μοῦ ἔχουν προγκήξῃ τὸν καλὸν μου Ροζενστάιν καὶ νὰ μὴν μπορῶ νὰ τὸν τοποθετήσω ὑφυπουργὸ παρὰ τῷ Ἀρσένῃ, τώρα ποὺ τὸν ἔχει ἀνάγκη. Καὶ ὅπως ἔλεγε καὶ αὐτὸ τὸ καταργημένο κείμενο, «ὁ φίλος τὸν φίλον ἐν κινδύνους καὶ πόνοις οὐ λείπει». Καὶ γιὰ νὰ μὴν ξεχαστοῦμε... Κύριε Στάθη, αὐτὸν τὸν συνδικαλιστὴ, ποὺ σᾶς ἀπάντησε στὸ τηλέφωνο, ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἄχρηστο μάθημα γιὰ τὰ ἐπαγγελματικὰ Λύκεια, τὸν χρειάζομαι. Νὰ μοῦ δώσετε τ' ὄνομά του. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ τέτοιο ἄτομο στὴν ΟΛΜΕ χωρὶς ἀνταμοιβή. Μέχρι πρόεδρο τῆς ἐπιτροπῆς θὰ τὸν κάνω. Γιατί τέτοια στελέχη μοῦ χρειάζονται, γιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρῃ ὅλους μαζί τὸ

Σάροθρον

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΟΠΩΣ ΗΤΑΝ

Πιστὲς ἠλεκτρονικὲς ἀναπαραστάσεις ἀπὸ ἓνα Μουσεῖο τῆς Νέας Ὑόρκης

«Ἐδῶ, στὰ Προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως, ὁ νοῦς τοῦ ταξιδιώτη ἀπολαμβάνει μία μοναδικὴ εὐχαρίστηση... Φαίνεται ὅτι ἡ Πύλη διασώθηκε, γιὰ νὰ στέλνῃ μὲ τὴν φαντασία μας ὅλες τὶς δόξεις τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας νὰ παρελαύνουν μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν Ἀψίδα Θριάμβου. Ἀς ἀφήσουμε τὸ μυαλό μας νὰ δημιουργήσῃ καὶ πάλι μία ἀναπαράσταση τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπως τὸ περιγράφουν τὰ σφζόμενα ἐρεῖπια... Ἀς τὸ φαντασθοῦμε ἀναστηλωμένο στὴν πρωτόγονη ὁμορφιά του... Ἀς τὸ δοῦμε νὰ ὑψώνεται γιὰ μία ἀκόμη φορὰ στὴν πλήρη ἐπιβλητικότητα τῆς νεανικῆς του φύσης... Ἀς φαντασθοῦμε τὸν ἀρχιτεκτονικὸ διάκοσμό του ζωηρόχρωμο καὶ τέλειο... τὸ φάνωμα τῆς ἀψιδωτῆς εἰσόδου του στολισμένο μὲ ἀστέρια καὶ τὶς μαρμάρινες παραστάδες παισιωμένες μὲ φύλλα κισσοῦ... καὶ μὲ τὰ μάτια τῆς φαντασίας ἃς ἀνοίξουμε τὶς πέντε θύρες τῶν Προπυλαίων, γιὰ νὰ ἀπολαύσουμε τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀκροπόλεως...».

[Christopher Wordsworth, «Οἱ ἀρχαίότητες τῆς Ἀθήνας καὶ ἄλλα μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος», 1841.]

Ὁ σημερινὸς ἐπισκέπτης τῆς Ἀκροπόλεως δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὸν συμβολισμό τῶν ἀριστουργηματικῶν μνημείων της καὶ νὰ ἀνασυνθέσῃ μὲ τὴν φαντασία του τὴν ὄψη τους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἀνθρώπινη παρέμβαση (πόλεμοι, λεηλασίες, ἐλλιπὲς συντήρηση, μόλυνση τοῦ περιβάλλοντος) ἀλλὰ καὶ ἡ φυσικὴ ραγδαία φθορὰ προκάλεσαν ζημιές σ' ὅλα τὰ μνημεῖα τοῦ Ἱεροῦ Βράχου. Τμήματα τοῦ γλυπτοῦ διακόσμου καὶ ἀγάλματα ἔχουν μεταφερθῇ σὲ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Αὐτὸ ὅμως ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ ἡ φαντασία τοῦ σύγχρονου ἐπισκέπτη τοῦ Ἱεροῦ Βράχου τὸ «ἀπαθανάτιζει» ἡ τρισεπιδεσμένη ψηφιακὴ τεχνολογία μὲ τὶς ἀκριβεῖς ἀναπαραστάσεις τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως. Τὸ φιλόδοξο αὐτὸ ἐγχείρημα ξεκίνησε μὲ ἐπιτυχία τὸ «Μουσεῖο Ἀναπαραστάσεων» τῆς Νέας Ὑόρκης. Ὁ «Δαυλὸς» ἐπικοινωνῶν μὲ τὸν διευθυντὴ τοῦ πρωτοποριακοῦ αὐτοῦ Μουσείου, τὸν κ. David Johnson, ἐξασφάλισε τὶς πρῶτες ψηφιακὲς ἀπεικονίσεις τῶν Προπυλαίων καὶ συγκέντρωσε πληροφορίες γιὰ τὴν ἀναπαραστάση τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως. Ἴδου τί μᾶς εἶπε ὁ κ. Τζόνσον:

– **Τί εἶναι τὸ Μουσεῖο τῶν Ἀναπαραστάσεων καὶ ποιοὶ οἱ στόχοι του;**

– Πρόκειται γιὰ ἓνα ἠλεκτρονικὸ μουσεῖο, ποὺ «ἐκθέτει» ἀκριβεῖς προσομοιώσεις ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν χώρων. Οἱ ἐκθέσεις αὐτὲς ἐπιλύουν σημαντικὰ προβλήματα, ποὺ ἀφοροῦν στὴν μελέτη τῆς ἱστορίας, τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας. Οἱ πληροφορίες γιὰ τὰ εὐρήματα ποὺ φέρνει στὸ φῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη, συχνὰ δὲν εἶναι προσιτὲς στὸ εὐρὺ κοινό. Πολύτιμα γλυπτά καὶ ἄλλα ἀντικείμενα συλλέγονται ἀπὸ μουσεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ τὰ ἐκθέσουν. Ὁ ἐπισκέπτης ἑνὸς ἀρχαιολογικοῦ χώρου ἔχει στὴ διάθεσή του ἐλάχιστες πληροφορίες. Ἡ κατανόηση τοῦ γενικοῦ ἱστορικοῦ πλαισίου τῆς τοποθεσίας εἶναι καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῶν μνημείων καὶ τῶν εὐρημάτων. Τὸ Μουσεῖό μας ἀντιμετωπίζει αὐτὸ

ἀκριδῶς τὸ πρόβλημα: οἱ ἀναπαραστάσεις περιλαμβάνουν τρισδιάστατες ἀπεικονίσεις ὅλων τῶν εὐρημάτων καὶ τῶν μνημείων ἑνὸς ἀρχαιολογικοῦ χώρου καὶ συνοδεύονται ἀπὸ τὶς σχετικὲς μελέτες καὶ πληροφορίες πού ἔχουν δημοσιευθῇ.

– **Γιατί ξεκινήσατε μὲ τὴν ἀναπαράσταση τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως;**

– Ἡ Ἀκρόπολις εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἔργα ἀρχιτεκτονικῆς καὶ γλυπτικῆς στὸν κόσμον. Ἐκατομμύρια ἄνθρωποι ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον τὴν ἐπισκέπτονται κάθε χρόνο. Δυστυχῶς ἡ κατανόηση τῆς ἀξίας τῶν μνημείων τῆς δὲν εἶναι δυνατὴ μὲ τὴν ἀπλὴ ἐνατένιση τῶν σωζόμενων ἔρειπων. Τὸ ἔργο μας μὲ τίτλο «*Τέμενος: Ψηφιακὴ Ἀναπαράσταση τῆς Ἀθηναϊκῆς Ἀκρόπολεως*» προσφέρει ἑκατοντάδες ἀκριβεῖς φωτορεαλιστικὲς ἀπεικονίσεις, πού δείχνουν κάθε τμῆμα τῆς Ἀκροπόλεως σὲ διάφορες ἱστορικὲς περιόδους. Οἱ ἀπεικονίσεις αὐτὲς συνοδεύονται ἀπὸ ὅλα τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα, θεωρίες καὶ ἀνεπίλυτα ἀρχαιολογικὰ προβλήματα. Ἐπὶ πλεόν παρέχονται πληροφορίες γιὰ τὶς μεθόδους κατασκευῆς, γιὰ τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὶς τεχνικὲς σχεδίου πού χρησιμοποιήθηκαν στὴν Ἀκρόπολη καὶ στὰ λατομεῖα μαρμάρου στὸ Πεντελικὸν ὄρος.

– **Ποιά εἶναι ἡ μεθοδολογία πού ἀκολουθεῖτε κατὰ τὴν ἀναπαράσταση τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως;**

– Βασιζόμενοι σὲ πρότυπα (models) ἡλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ καὶ στὸ εἰδικὸ πρόγραμμα «*rendering*», πού προσδίδει φωτορεαλισμὸ στὴν ἀναπαραγόμενη ψηφιακὴ εἰκόνα, ἀνοικοδομοῦμε τὴν Ἀκρόπολη. Τὸ εἰδικευμένο προσωπικὸ τοῦ μουσείου, οἱ «προσομοιωτές» («*simulists*»), βασιζόμενοι σὲ ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια μὲ λεπτομερεῖς διαστάσεις, χρησιμοποιοῦν ἑκατομμύρια τρισδιάστατες συντεταγμένες γιὰ τὴ δημιουργία ἀκριδῶν προτύπων τῶν κτηρίων, γλυπτῶν καὶ εὐρημάτων. Αὐτὰ τὰ πρότυπα τῶν ἡλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν περιλαμβάνουν ἀπεικονίσεις ὅλων τῶν στοιχείων τῶν οἰκοδομημάτων: ἀπλᾶ δομικὰ στοιχεῖα, σύνθετα καλούπια καὶ γλυπτά. Τὸ λογισμικὸ τῶν ἡλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν βασίζεται στὶς θεμελιώδεις γεωμετρικὲς ἀρχὲς καὶ λειτουργίες τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μαθηματικῶν. Ἕνας «προσομοιωτής» γιὰ νὰ δημιουργήσῃ τὰ πρότυπα τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ, χρησιμοποιεῖ τὶς ἴδιες γεωμετρικὲς τεχνικὲς πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ λιθοξόοι, γιὰ νὰ λαξεύσουν μὲ ἀκρίβεια τὰ ἀρχιτεκτονικὰ στοιχεῖα. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν ἦταν ἡ πιὸ καλαίσθητη καὶ συγκεκριμένη ἔκφραση τῆς Ἑλληνικῆς μαθηματικῆς σκέψης. Μόνον ἡ ἡλεκτρονικὴ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς σκέψης δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴν συμβολικὴ ἀναστήλωση τῶν ἔρειπων.

– **Πόσο ἀκριδῆς εἶναι ἡ ἀναπαράσταση;**

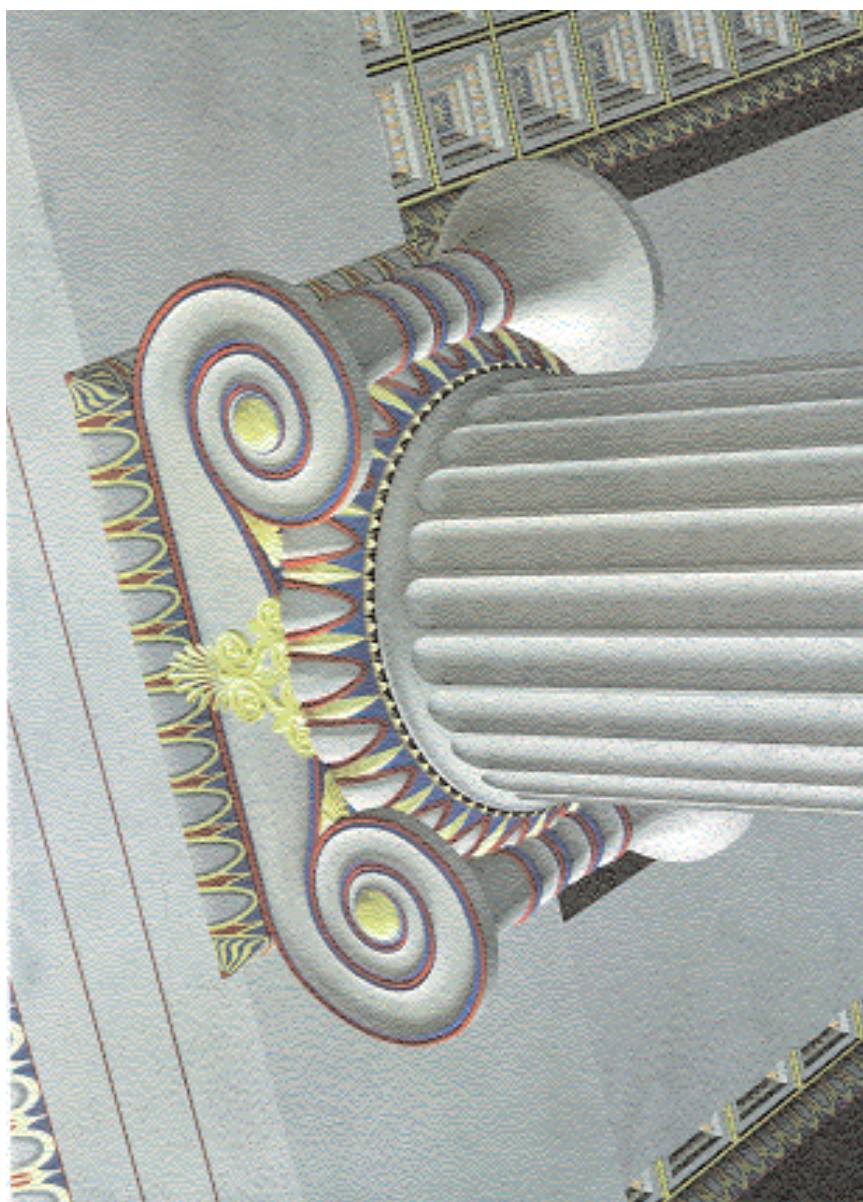
– Χρησιμοποιήσαμε πολλὰ σχέδια τοῦ 19ου αἰῶνα, τὰ ὁποῖα δὲν συμφωνοῦν πάντοτε μὲ τὰ σημερινὰ δεδομένα. Γιὰ πολλὲς περιοχὲς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου τῆς Ἀκροπόλεως οἱ ἀκριβεῖς διαστάσεις τῶν οἰκοδομημάτων δὲν εἶναι γνωστὲς. Σήμερα ὅμως διεξάγονται νέες ἐρευνες ἀπὸ ἀρχαιολόγους καὶ ἀρχιτέκτονες. Ἀνεκτίμητη εἶναι ἡ συνδρομὴ τῶν ἀρχαιολόγων τοῦ Πανεπιστημίου Princeton ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιτεκτόνων Μ. Κορρέ καὶ Τ. Τανούλα, ὑπευθύνων γιὰ τὶς ἀναστηλώσεις τῶν μνημείων τοῦ Παρθενῶνα καὶ τῶν Προπυλαίων. Τὰ ἡλε-

Μία από τις πρώτες φωτογραφίες των Προπυλαίων, που δείχνει την κατάσταση στην οποία εύρισκονταν στο 6^ο ήμισυ του 19ου αιώνα. Τήν φωτογραφία είχε λάβει ο W.I. Stillman τὸ 1869.

Ἡλεκτρονικὴ ἀναπαράσταση τῶν Προπυλαίων ἀπὸ τὸ «Μουσεῖο Ἀναπαράστασεων» τῆς Νέας Ὑόρκης. Ἀποψη ἀπὸ δυσμᾶς.

Ηλεκτρονική αναπαράσταση ιονικού κιονοκράνου των Προπυλαίων της Ακροπόλεως με χρωματισμό υποτιθέμενο από τον ἀρχιτέκτονα κ. Μ. Κορρέ.

Ήλεκτρονική αναπαράσταση τμήματος του έσωτερικού των Προπυλαίων από το Μουσείο Αναπαραστάσεων.

κτρονικά πρότυπά μας τροφοδοτούνται διαρκώς με νέες πληροφορίες και στοιχεία. Οί ανακρίβειες τους είναι σχετικά μικρές (μικρότερες του ενός εκατοστοῦ) και δὲν ἐπηρεάζουν τὴν ὀπτική ἀκρίβεια τῶν ἀναπαραστάσεων.

– Σέ τί στάδιο βρίσκονται οἱ ἐργασίες σας;

– Βρισκόμαστε στοῦ στάδιο τῆς ὁλοκλήρωσης τῶν ἀναπαραστάσεων τῶν Προπυλαίων τοῦ Μνησικλῆ, γιὰ τίς ὁποῖες ἀπαιτήθηκε ἐπίπονη ἐργασία δύο χρόνων. Σ' αὐτό τὸ στάδιο θὰ περιληφθῇ καὶ ἡ ἀναπαράσταση τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Θὰ ἀκολουθήσουν ἀναπαραστάσεις τοῦ Ἑκατομπέδου καὶ τοῦ Ἑρεχθείου. Σταδιακά οἱ ἀναπαραστάσεις αὐτές θὰ ἐκτεθοῦν σὲ ἐλεύθερο «web site» τοῦ Μουσείου στοῦ διαδίκτυο (Internet), τὸ ὁποῖο θὰ περιλαμβάνῃ εἰκόνες σὲ κίνηση. Στὴ συνέχεια θὰ ἐκδοθοῦν σὲ μορφή «CDrom», τὰ ὁποῖα πιστεύουμε ὅτι θὰ εἶναι χρήσιμα γιὰ φοιτητές καὶ ἐρευνητές. Ἐνα ἀπὸ τὰ μελλοντικά μας σχέδια ἀποτελεῖ ἡ σὲ πραγματικό χρόνο προσομοίωση (real-time simulation) τῶν προτύπων τῆς Ἀκροπόλεως, πού θὰ δίνουν τὴν ἐντύπωση στὸν ἐπισκέπτη ὅτι περπατᾷ ἀνάμεσα στὰ μνημεῖα τῆς.

Ὁ ἀρχιτέκτονας Μανώλης Κορρὲς καὶ ὁ J. J. Coulton, συγγραφέας τοῦ βιβλίου *«Ἀρχαῖοι Ἕλληνες Ἀρχιτέκτονες ἐπὶ τῷ ἔργῳ»*, συμφωνοῦν ὅτι *«οἱ ἀναπαραστάσεις εἶναι τέλειες καὶ ὅτι ἀποτελοῦν τὰ καλύτερα σχέδια πού ἔγιναν ποτὲ γιὰ τὴν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας»*. Ὁ Richard Anderson, ἀρχιτέκτονας στὶς ἀνασκαφές τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ *«ποιότητα καὶ ἡ χρησιμότητα αὐτῶν τῶν ἀναπαραστάσεων εἶναι ἀνεκτίμητες»* καὶ ἐκφράζοντας τὴν ἱκανοποίησή του ἐπισημαίνει χαρακτηριστικὰ ὅτι *«δὲν εἴμαστε συνηθισμένοι νὰ βρίσκουμε τὰ μέσα πού κάνουν τὰ ὄνειρά μας πραγματικότητα»*.

Πραγματικά σήμερα μόνο ἐλάχιστοι εἰδικοί εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἔχουν ὠλοκληρωμένη εἰκόνα γιὰ τὰ μνημεῖα τῆς Ἀκροπόλεως. Ἡ ψηφιακὴ τρισδιάστατη ἀναπαράστασή τους, ἀξιοποιώντας ὅλες τίς δυνατές γνώσεις γιὰ τὸν σπουδαῖο αὐτὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρο, προσφέρει μία πολύτιμη ἐκπαιδευτικὴ ὑπηρεσία. Χρησιμοποιώντας τὰ πρότυπα τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ, μπορούμε νὰ παραγάγουμε ἀπεριόριστο ἀριθμὸ ἀπεικονίσεων ἀναδείχνοντας τὰ οἰκοδομήματα τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ ὁποιαδήποτε ὀπτικὴ τους γωνία σὲ ὁποιαδήποτε περίοδο τῆς ἱστορίας μας.

Γιὰ ὅσους ἀπὸ ἐμᾶς δὲν προλάβουν νὰ δοῦν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἔργων ἀποκαταστάσεως τῶν μνημείων τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τὰ ἀρχιτεκτονήματά της ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τίς σκαλωσιές καὶ γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰ ξένα μουσεῖα πού φιλοξενοῦν τμήματα ἀπὸ τὸν πλούσιο διάκοσμό της, ἡ τεχνολογία προσφέρει μία διέξοδο στοῦ μεγαλεῖο τῆς χρυσῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους.

Τὸ Μουσεῖο Ἀναπαραστάσεων εἶναι μὴ κερδοσκοπικὸς ὀργανισμὸς, πού στηρίζεται στὶς συνδρομές τῶν μελῶν του καὶ τὴν ὑποστήριξη ἰδρυμάτων. Ἡ διεύθυνσή του εἶναι:

Museum of Reconstructions, Inc.
331 W. 57th St., Suite 172, NY, NY 10019
E-mail: davidj@web.escape.com

Νάνσυ Μπίσκα

«ΧΑΜΕΝΟ» ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑ ΣΤΗΝ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ

Ἡ Ἑθνικὴ Πινακοθήκη τῆς Βικτώριας (Μελβούρνης) ἐμπλουτίσθηκε μὲ ἓνα ἀρχαῖο ἐλληνικὸ ἄγαλμα, ποὺ ὁ αὐστραλιανὸς τύπος χαρακτήρισε ὡς «*χαμένο ἀριστούργημα*» (φωτογραφία). Τὸ ἀποκεφαλισμένο ἀλλὰ σὲ πολὺ καλὴ κατάσταση ἄγαλμα ἀπεικονίζει ἓναν ἀθλητὴ καὶ θεωρεῖται ἔργο τοῦ γλύπτη Πολύκλειτου. Σύμφωνα μὲ τὸν γενικὸ διευθυντὴ τῆς Πινακοθήκης δρ Τίμοθυ Πότς ἀγοράσθηκε ἀπὸ ἓναν συλλέκτη στὸ Λονδίνο καὶ εἶναι ἴσως «*τὸ καλύτερο παράδειγμα τῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς*». Ὁ δρ Πότς ἀνέφερε ὅτι τὸ ἄγαλμα τοῦ δισκοφόρου εἶναι ἔργο ποὺ δημιουργήθηκε πρὸς τὸ τέλος τῆς ἐλληνιστικῆς περιόδου, καὶ ἡ Αὐστραλία σήμερα ἔχει τὸ πιὸ λαμπρὸ δείγμα τέχνης τῆς συγκεκριμένης ἐποχῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ὁ ἴδιος ἀνέφερε ὅτι ὁ Πολύκλειτος ἦταν ὁ δεῦτερος πιὸ σημαντικὸς γλύπτης τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος μετὰ τὸν Φειδία, ποὺ φιλοτέχνησε τὰ ἔργα τῆς Ἀκρόπολης τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ δρ Πότς δὲν ἀνέφερε πόσο κόστισε ἡ ἀγορὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀριστουργήματος, οὔτε πῶς βρέθηκε στὴν κατοχὴ τοῦ συλλέκτη στὸ Λονδίνο. Ἡ ἀγορὰ του πάντως ἔγινε σημαντικὴ εἵδηση στὸν αὐστραλιανὸ τύπο, ποὺ ἐδημοσίευσε φωτογραφίες τοῦ ἀγάλματος καθὼς καὶ σχετικὸ ρεπορτάζ.

Δ. Θεοδορίδης

Μελβούρνη

Περὶ «ισότητος»: Ἐξ ἀφορμῆς μιᾶς ἐπετείου

Τὸν Νοέμβριο τοῦ 1917, μὲ τὸν νέο ἡμερολόγιον, ἐξεργάγη καὶ ἐπέτυχε ἡ κομμουνιστικὴ ἐπανάστασις στὴν Ρωσσία, ποὺ ἐσφράγισε τὶς ἐξελίξεις στὸν 20ὸν αἰῶνα· ἀκόμα καὶ μὲ τὴν πτώσιν τῶν κομμουνιστικῶν καθεστώτων, ποὺ ἐσηματοδότησε τὴν ἔναρξιν τῆς πλανηταρχίας τῶν ΗΠΑ. Σὲ ἀντίθεσιν μὲ τὴν προηγηθεῖσα ἀστικὴ ἐπανάστασιν στὴν Γαλλία, ποὺ σαφῶς εἶχε λαϊκὸ χαρακτήρα, ἡ κομμουνιστικὴ ἦταν μία καλοσχεδιασμένη κατάληψις τῆς ἐξουσίας ἀπὸ μία καλὰ ὀργανωμένη μειοψηφία. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸν στὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῶν ἐξελίξεων ἡ δικτατορία, ἐνῶ στὴν ρωσικὴ ἡ «δικτατορία τοῦ προλεταριάτου» ἦταν ὁ κινητήριος μοχλός. Ὅμως ἡ βασικὴ διαφορὰ τῶν δύο ἐπαναστάσεων εἶναι ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ αἰτήματος τῆς ισότητος. Εἶναι δὲ τὸ κυρίαρχο αἶτημα ποὺ προβάλλεται κατὰ κόρον ἀπὸ τοὺς ἐξουσιαστὲς γιὰ τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς ἐξουσίας τους.

Τὸ κίβδηλο αἶτημα τῆς ισότητος, ποὺ προβάλλεται σὰν πανάκεια σὲ κάθε πολιτικὸ καὶ πολιτειακὸ πρόβλημα, εἶναι ξένο πρὸς τὴν φύσιν καὶ κατ' ἐπέκτασιν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ὁ Δημ. Ι. Λάμπρου στὸ δοκίμιό του τῆς ἑλληνικῆς ιδεολογίας «Ἀναζήτηση» γράφει: *«Ἡ ἔννοια τῆς ισότητος εἶναι δημιούργημα τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πνεύματος. Ἐμφανίζεται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη, τελειοποιεῖται στὴν Καινὴ Διαθήκη – στὴν ὁποία ἐκτὸς τῆς ισότητος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἰσάγεται καὶ ἀναπτύσσεται ἡ ἔννοια τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ισότητος – καὶ γενικεύεται σ' ὁλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα κατὰ τὴ νεώτερη ἐποχὴ, ὁπότε ὁ σιωνισμὸς μέσῳ τῶν ἀστοκαπιταλιστικῶν (égalité) καὶ τῶν μαρξιστικῶν δογμάτων του τὴν ἐπέβαλε σὰν ἰδεολογικὸ θεμέλιο τοῦ ἐπικρατοῦντος σήμερα ἀνὰ τὸν Κόσμον λογοκρατικοῦ τρόπου πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς»* (κεφ. δ. – «Ὁ Προκρούστης καὶ ἡ θεὰ Δίκη», σελ. 32, ὑποσ.).

Ἄν γιὰ τὴν ρωσικὴ ἐπανάστασιν ἡ σχέσις σιωνισμοῦ - κομμουνισμοῦ εἶναι λίγο πολὺ αὐτοπόδεικτη (υἱὸς ραβδίνου ὁ Μάρξ, Ἑβραῖοι ἡ πλειονότης τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ ΚΚΣΕ καὶ σὲ ἡγετικὰς θέσεις οἱ πρωτεργάταις τῆς), γιὰ τὴν ἀστικὴ τὰ πράγματα εἶναι θολά. Βεβαίως οἱ ἰδεολογικὲς προσεγγίσεις τῆς εἶναι διδλικάς. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ισότητος τὸ δεύτερο αἶτημα τῆς ἐπαναστάσεως εἶναι ἡ «ἀδελφότης»· ὅλοι εἴμαστε ἀδελφοί, τέκνα τοῦ αὐτοῦ πατρὸς· τοῦ Θεοῦ, ὅμως δὲν ὑπάρχει μόνον ἰδεολογικὴ συγγένεια, ὑπάρχει καὶ πολιτικὴ. Ὁ Γιάννης Κορδάτος στὸ διβλίον «Ἱστορία τοῦ Ἀγροτικοῦ Κινήματος στὴν Ἑλλάδα» γράφει στὴν σελίδα 90: *«Κι ὅμως στὰ χρόνια ποὺ οἱ Γάλλοι καταλάβανε τὰ Ἑφτάνησα, οἱ χριστιανικὲς λαϊκὲς μᾶζες (μεσοαστοὶ καὶ ἀγρότες) συμφιλίωθηκαν μὲ τοὺς Ἑβραίους καὶ μαζὶ πανηγύριζαν τὸ ξεσκλάδωμά τους»*. Καὶ παραθέτει στὴν συνέχεια ἕνα τραγούδι τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μεταφέρουμε ὁκτὼ χαρακτηριστικoὺς στίχους.

«Οἱ κακόμοιροι οἱ Ἑβραῖοι
εἴμεθα σὰν Χριστιανοί,
εἴμεθα καὶ τσιταδῖνοι (= πολῖτες)

*τῆς Φραντζίας οἱ πλειὸ πιστοί.
 Νὰ μᾶς ζήσῃ ὁ Βοναπάρτες
 ποὺ τοὺς Ὀθραίους ἀγαπᾷ
 καὶ δὲν θέλουν νὰ μᾶς θρίζουν,
 νὰ μᾶς κράζοννε σκυλιά».*

Ὅμως ἡ λαϊκὴ ἐπανάστασις τοῦ 1789 δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ὑποταχθῇ. Ὁ Μάρξ ἐξετάζοντας τὶς αἰτίες «ἀποτυχίας» κατέληξε τελικὰ στὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας του προσεγγίζοντας περισσότερο τὰ κελεύσματα τῆς Π. Διαθήκης. Διεπίστωσε, ὅτι ἦταν λάθος ἡ ἄμεσος παραδοχὴ τῆς ἰσότητος, τῆς ἀδελφότητος, τῆς ἐλευθερίας. Διεπίστωσε ἀκόμη, ὅτι στὸν αἰῶνα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐκρήξεως καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου κάθε θεοκρατικὴ ἀντίληψις ἦταν καταδικασμένη. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ κατέδασε τὸν Θεὸ στὴν γῆ καὶ ἀντικατέστησε τὴν πίστιν πρὸς αὐτὸν μὲ τὴν πίστιν πρὸς τὸ σύστημα, καὶ τὸν οὐράνιο παράδεισο μὲ τὸν παράδεισο τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας, ὅπου οἱ πιστοὶ θὰ εὑρίσκαν δικαίωσιν. Ἡ ἰσότης ἀπέναντι στὸν Θεὸ παρέδωσε τὴν θέσιν τῆς στὴν ἰσότητά ἐντὸς τοῦ συστήματος· ἐνῶ ἡ ἀδελφότης ἀντικατεστάθηκε μὲ τὴν συντροφικότητα. Ἀπεκατέστησε τὸ ἱερατεῖο μὲ τὰ μέλη τοῦ κόμματος καὶ τὴν μοναδικότητά τους νὰ δίνουν αὐθεντικὲς ἐρμηνεῖες στὰ θολὰ μαρξιστικὰ κείμενα. Ὁ δὲ βασιλεὺς - γενικὸς γραμματεὺς ἦταν ὁ «χριστὸς» (κεχρισμένος) τοῦ ἱερατείου τῆς κεντρικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος. Σὲ τοῦτο διέφερε ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀστικὴ κοινωνία ἢ σοσιαλιστικὴ: δὲν ὑπῆρχε μεσαία τάξις. Ὑπῆρχαν μόνον δύο· ἡ ὀλιγομελὴς ἡγετικὴ ὁμάδα (οὐδέποτε τὰ μέλη ὑπερέβησαν τὸ 10% τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὶς δικές τους ὁμολογίες) καὶ ἡ ἰσοπεδωμένη καὶ ἐκδουλωμένη μᾶζα.

Ἀλλὰ τόσο ἀπὸ τὰ ἀστικά καθεστῶτα ὅσο καὶ ἀπὸ τὰ σοσιαλιστικὰ λάμπει διὰ τῆς ἀπουσίας τῆς ἢ ἔννοια τῆς δικαιοσύνης. Εἶναι ἀδύνατον νὰ συνυπάρξῃ ἐξουσία καὶ δικαιοσύνη. Διότι ἡ μὲν ἐξουσία διὰ τῆς ἰσότητος γεννᾷ ὑπηκόους, ἡ δὲ δικαιοσύνη πολῖτες. Ὁ Δημ. Ι. Λάμπρου καταλήγει στὴν προαναφερθεῖσα ὑποσημείωσιν τοῦ βιβλίου του: «Θεμελιώδης καὶ κυρίαρχη ἰδέα τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς σκέψεως καὶ πράξεως εἶναι ἡ ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, τὴν ὁποία οἱ Ἕλληνες εἶχαν θεοποιήσει ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς ἀπώτερης ἀρχαιότητος (θεὰ Δίκη)». Τόσο δὲ ἀνάγεται στὸ ἀπώτατο παρελθόν ἡ ἀπόκρουσις τοῦ κίβδηλου αἰτήματος τῆς ἰσότητος, ποὺ χάνεται στὰ χρόνια τοῦ Θησέως, ὅταν ἐφόνευσε τὸν ληστή Προκρούστη καὶ διέλυσε τὸ κρεββάτι του – μέτρο. Διότι ἡ ἀνισότης τοῦ μέτρου μὲ τὸν ἄνθρωπο καὶ ἡ προσπάθεια ἐξομοιώσεώς του ἀποφέρει ἀνάπηρες συνειδήσεις. Ὅτι ἀκριβῶς ἀπέφεραν τὰ σοσιαλιστικὰ καθεστῶτα ἀπέφεραν καὶ ἀποφέρουν τὰ ἀστικο-καπιταλιστικά. Ὁ φασισμὸς καὶ ὁ ὁρατισμὸς δικά τους δημιουργήματα εἶναι. Καὶ γιὰ νὰ τελειώνουμε μὲ τὴν «μεγάλῃ» σοσιαλιστικῇ ἐπανάστασιν, θὰ ὑπενθυμίσουμε, ὅτι ὅλες οἱ νεοναζιστικὲς βαρβαρότητες συνέβησαν σὲ πόλεις τῆς πρώην Ἀνατολικῆς Γερμανίας.

Ἄκσεῶς

κ. Πρόδικος

‘Ο Πρόδικος υπήρξε ξενοχός φυσικός φιλόσοφος και σοφιστής (Σουΐδας), όπως και σπουδαίος μετεωροσοφιστής (Αριστοφάνης). «Προδίκον δὲ τοῦνομα τοσοῦτον ἐπὶ σοφίαν ἐγένετο, ὥστε πάντας δούλεσθαι ἀκροᾶσθαι αὐτοῦ» (Φιλόστρατος). ‘Όλα μαρτυροῦν, ὅτι ὁ Πρόδικος – ὅπως κι ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι – εἶχε γενικὴν μόρφωσιν ἦταν παν-επιστήμων: «Πάσσοφος γάρ μοι δοκεῖ ἀνὴρ εἶναι καὶ θεῖος» (Πλάτων). Δίδασκε ἀδιακρίτως τόσο πρὸς ἀρχαρίους εἰς τὴν φιλοσοφίαν ὅσο καὶ πρὸς ἐπιστήμονες, λαμβάνοντας ὡς δίδακτρα ἀπὸ μὲν τοὺς πρῶτους μίαν δραχμὴν, ἀπὸ δὲ τοὺς δευτέρους πεντήκοντα. Μαθητὲς του υπήρξαν πλεῖστοι Ἀθηναῖοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Σωκράτης, ὁ Ἰσοκράτης, ὁ Θηραμένης, ὁ Καλλίας... ‘Ο πρῶτος μάλιστα, ἀδυνατώντας νὰ καταβάλῃ τὸ πεντηκοντάδραχμον, παρηκολούθει συχνὰ τὰ μαθήματα τῆς μιᾶς δραχμῆς («Κρατύλος»), στὰ ὁποῖα ὁ σοφιστὴς παρενέβαλλε καὶ κάτω ἀπὸ τὰ ἀνώτερα μαθήματα, ὁσάκις ἀντελαμβάνετο ὅτι οἱ ἀκροατὲς του ἔτειναν νὰ πλήξουν ἢ νὰ νυστάξουν.

‘Ο Πρόδικος ἦταν μύστης τῆς ἡρακλειτικῆς, τῆς ξενοφάνειας καὶ τῆς παρμενίδειας φιλοσοφίας. Ἀπὸ τὸν πρῶτο δανείστηκε τὸ «διαιεῖν», στὸ ὁποῖο προσέδωσε ἐντελῶς ξεχωριστὴν σημασίαν, ἔτσι ὥστε ὁ Σωκράτης νὰ τὸ θεωρῇ «θείαν δόσιν, ἣτις ἐρρίφθῃ ἐκ θεῶν εἰς ἀνθρώπους διὰ τινος Προμηθέως ἅμα φανοτάτῃ τινὶ πυρί» («Φίληδος»). Τὸ «διαιεῖν» ἕκαστον κατὰ φύσιν καὶ φράζειν ὅπως ἔχει» τοῦ Ἐφεσίου βρίσκει πλήρη ἐφαρμογὴν στὴν γλωσσολογίαν· καὶ ὁ Πρόδικος «δοκεῖ τῶν σοφιστῶν κάλλιστα τὰ τοιαῦτα ὀνόματα διαιεῖν» («Λάχης»). Οἱ ἀκριβολογικὲς διακρίσεις τῶν συνωνύμων καὶ συγγενικῶν λέξεων ἦσαν ἐξίσου ἀξιοθαύμαστες μὲ τὰ παριστωτικὰ σχήματα καὶ τὸ ἀντιθετικὸ λεξιλόγιον τοῦ Γοργία.

Ἡ ὀρθότης τῶν ὀνομάτων καὶ οἱ λεπτὲς νοηματικὲς διακρίσεις μεταξὺ τῶν συγγενικῶν λέξεων καὶ ἐννοιῶν δὲν ἔχουν μόνο γλωσσολογικὴν σημασίαν ἀλλὰ καὶ μαθηματικὴν, καὶ φυσικὴν, ἀφοῦ ὁδηγοῦν τοὺς ἐρευνητὲς στὴν ἀνακάλυψιν τῆς πρώτης ἀρχῆς ἢ στὴν ιδέαν τοῦ ὄντως ὄντος. Ἡ μέθοδος ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ Κεῖος σοφὸς διαφέρει ἐκείνης τοῦ Πρωταγόρα, ποὺ ἐπεδίωκε τὴν ὀρθοέπειαν. ‘Ο Πρόδικος δὲν θέλει νὰ διορθώσῃ τίς λέξεις καὶ τὰ ὀνόματα, παρὰ τὸ ὅτι φρονεῖ πὼς ἡ γλῶσσα δὲν ἀποτελεῖ δῶρημα τῶν θεῶν ἀλλ’ ἀνθρώπινη δημιουργία. ‘Ό,τι τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ «μαθεῖν περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος», ἢ ὀρθὴ χρῆσις δηλαδὴ τῶν λέξεων, ὅπως καὶ ἡ χρησιμοποίησις «ὄχι μακροσκελῶν ἢ δραχειῶν προτάσεων ἀλλὰ μετρίων». ‘Ο Πρόδικος δὲν καταφεύγει στὴν ποίησιν, ὅπως οἱ σοφοὶ τῶν Ἀδδῶρων, καὶ ἀποφεύγει τίς ὀριστικὰς προτάσεις. Λαμβάνει τὰ παραδείγματά του ἀπ’ τὸν καθημερινὸν βίον καὶ ἐρωτᾷ τοὺς μαθητὲς του περὶ τῆς διαφορᾶς τῆς ἄλλας λέξεως ἀπὸ τὴν βῆτα, ὑποδοθηθῶνάς τους νὰ ἐξεύρουν τὴν ἀκριδοῦν σχέσιν μεταξὺ σημαίνοντος ὀνόματος καὶ σημαινομένου πράγματος. ‘Ο Σωκράτης θὰ νύοθετήσῃ τὴν τέχνην αὐτὴ τοῦ Προδίκου καὶ θὰ ἐρωτᾷ, ὡς γνωστόν, τοὺς δικούς του μαθητὲς ἐπίμονα: «Τί ἐστιν ἀνδρεία, τί ἀρετή, τί σωφροσύνη, τί ἐγκράτεια...».

Ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα εἶναι καὶ ἡ θεωρία τοῦ σοφιστοῦ γιὰ τὴν γένεσιν τῆς θρησκείας. Οἱ ιδέες του μποροῦν νὰ ἀνάγωνται στὸν Ξενοφάνη καὶ τὸν Ἡράκλειτο, δίδονται ὅμως μ’ ἕναν ἐντελῶς ξεχωριστὸ τρόπο. ‘Ο Εὐήμερος, ὁ Περσαῖος, ὁ Διαγόρας καὶ ὁ Θεόδωρος, οἱ γνωστοὶ ἄθροι ὅπως ἀναφέρονται, δὲν κάνουν κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ

ἐπαναλαμβάνουν τὸν Πρόδικον, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο «οἱ παλαιοὶ ἐνόμισαν θεοὺς ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ κρήνας, καὶ ποταμούς, καὶ πάντα τὰ ὠφελοῦντα τὸν δῖον ἡμῶν διὰ τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν... Μετὰ ταῦτα θεοὺς ἐνόμισαν τοὺς εὐρόντας ἢ τροφὰς ἢ σκέπας ἢ τὰς ἄλλας τέχνας ὡς Δήμητρα, Διόνυσον καὶ Διοσκούρους...».

Οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Κείου σχετικὰ μὲ τὴν γένεσι τῆς θρησκείας μεταπηδοῦν ἀπ' τὰ φυσικὰ ὄντα καὶ τὶς δυνάμεις τῆς φύσεως, πὺν ἐνσωματώνουν τὸ θεῖον, στοὺς ἀνθρωπόμορφους θεοὺς τῶν Ἑλλήνων, πὺν ὑπῆρξαν μεγάλοι σοφοὶ (δαήμονες) καὶ πλουτοδότες (δαῖτες). Ἔτσι ὁ Διόνυσος, ἀφοῦ «βότρνος ὕγρον πῶμα ἠῦρε κεισηνέγκατο θνητοῖς», «σπένδεται θεοῖσι θεὸς γεγώς». Ὁ Πρόδικος θεωρεῖ τὸν πολιτισμὸ ὅχι ὡς κάτι τὸ θεόδοτον καὶ συντελεσμένον, ἀλλ' ὡς μίαν προοδευτικὴν καὶ κοπιαστικὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος. Θεοὶ καὶ πολιτισμοὶ σχετίζονται καὶ συμβαδίζουν, ἀφοῦ οἱ πρῶτοι ἐνσαρκώνουν τοὺς στόχους καὶ τὰ ὁράματα τῶν ἀνθρώπων. Οἱ γεωργοὶ εἶν' οἱ πρῶτοι ἔνθεοι καὶ οἱ πρῶτοι σκαπανεῖς τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ αὐτοὶ ἔθεσαν τὰ πρῶτα ὅρια στὴν γῆ καὶ θέσπισαν τοὺς πρῶτους νόμους. Οἱ θρησκευτικὲς παραστάσεις, οἱ τελετουργίαι ἀναδύθηκαν ἀπ' τὶς ἐλπίδες, τὶς ἀγωνίες καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν γεωργῶν γιὰ τὴν εὐόδωσιν τῶν κόπων τους.

Ὁ «βέλτιστος Πρόδικος», ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ Πλάτων, ἔγινε πασίγνωστος ἀπ' τὸν ἐξαιρετο μῦθο του τῆς Ἀρετῆς καὶ τῆς Κακίας ἢ «τὸ περὶ Ἡρακλέους σύγγραμμα», ὅπως μᾶς τὸ παραδίδει ὁ Ξενοφῶν στὰ «Ἀπομνημονεύματα» του (Β, 1, 21 κ.ἐ.). Ὁ Ἡρακλῆς, ἢ ἐνσάρκωσις ὅλων τῶν προβληματισμένων καὶ ἀπορῶν νέων, παριστάνεται ἀπὸ τὸν σοφιστὴ νὰ μένη ἀναποφάσιτος μπροστὰ στὸ σταυροδρόμι τῆς Ἀρετῆς καὶ τῆς Κακίας. Οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, ὅτι στόχος καὶ ἐπιδιώξις τοῦ δασκάλου εἶναι, νὰ ἐλκύσῃ τὴν προσοχὴν τῶν νέων, νὰ ἐξάψῃ τὴν φαντασίαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν τους γιὰ μιὰ ἔντιμη καὶ κοπιαστικὴν ζωὴ, πὺν ν' ἀποσκοπῇ στὰ μεγάλα, ὥραϊα καὶ ἀληθινὰ ἰδανικά, γιὰ μιὰ ζωὴ ἐναντίον τῆς τρυφλότητος, τοῦ εὐδαιμονισμοῦ, τῆς ἀποκτήνωσης. Οἱ ὑποσχέσεις τῆς θεᾶς Κακίας «περὶ τῆς ἡδίστης τε καὶ ῥάστης ὁδοῦ», περὶ τῶν ἐκλεκτῶν καὶ ἀφθόνων τροφῶν καὶ ποτῶν, περὶ τοῦ εὐδαιμονισμοῦ κ.ο.κ. δὲν πείθουν τὸν ἔφηβο, ὁ ὁποῖος ἀκοῦει μὲ προσοχὴν τὴν φυσικὴν, ἀπλὴ καὶ χαριτωμένην Ἀρετὴν νὰ τοῦ λέγῃ τὸ «οὐκ ἐξαπατήσω σε προσομίους ἡδονῆς ἀλλ' ἢ περ οἱ θεοὶ διέθεσαν τὰ ὄντα διηγῆσθαι μετ' ἀληθείας».

Ὁ παραπάνω μῦθος ἀποτελεῖ μέρος τοῦ συγγράμματος τοῦ Προδίκου «᾽Ωραι», πὺν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀναφερόταν στὰ ἐξελικτικὰ στάδια τοῦ ἀνθρώπου, στίς διάφορες φάσεις τῆς ζωῆς μας. Ὁ σοφιστὴς ὡστόσο συνέγραψε καὶ ἄλλα ἔργα φυσικῆς φιλοσοφίας καὶ ἀνθρωπολογίας. Οἱ ἱποκρατικοὶ θὰ λάβουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τὶς ἀντιρροήσεις τοῦ Κείου σχετικὰ μὲ τὴν συνωνυμικὴν χρῆσι τῶν ὀρων «φλέγμα» καὶ «βλέννα» καὶ θ' ἀποδεχθοῦν τὴν σημασίαν τοῦ φλέγματος (ἐκ τοῦ φλέγω) ὡς χυμοῦ «συγκεκαυμένου τε καὶ οἷον ὑπερωπτημένου»· οἱ γλωσσολόγοι πάλι τῆς ἐποχῆς θὰ λάβουν ἀφορμὲς ἀπ' τὶς παρατηρήσεις τοῦ Προδίκου καὶ θὰ προχωρήσουν σὲ πρωτόγνωρες ἀναζητήσεις καὶ ἔρευνες.

³ Ἦταν ἄθεος ὁ Πρόδικος; Κανεὶς δὲν μπορεῖ ν' ἀπαντήσῃ σ' ἓνα τέτοιο ἐρώτημα. Ὁ σοφιστὴς δὲν ἐχθετεῖ πονθενὰ τὶς ἀπόψεις του σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξιν ἢ μὴ θεῶν. Τὰ ἔργα τοῦ Προδίκου ἀναφέρονται στὴν γένεσι τῆς θρησκείας καὶ σὲ τίποτε περισσότερο.

Σαράντος Πὰν

Ἡ σχέση πατρότητας τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας μὲ τὶς Εὐρωπαϊκές. - «Κρυπτοελληνικές» λέξεις

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΡΑΒΙΚΗ ΚΑΙ Ο ΦΟΙΝΙΚΙΣΜΟΣ

α. Εἰσαγωγικὲς παρατηρήσεις

Τὰ τελευταῖα χρόνια γίνεται – βασικά ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ «Δαυλοῦ» – μία προσπάθεια γιὰ τὸν σωστὸ συσχετισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας μὲ τὶς ξένες καὶ τὴν σωστὴ κατάταξή της στὴν δίβλο γενέσεως τῶν γλωσσῶν. Τὸ θεωρητικὸ κατασκεύασμα τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς ἔχει ἤδη δεχθῆ καίρια πλήγματα ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἀξιολόγους ξένους μελετητές, οἱ ὅποιοι ὅμως παρὰ τὴν καλή τους θέληση δὲν μποροῦν κατὰ τεκμήριο νὰ γνωρίζουν σὲ ὅλη τὴν ἔκτασή τους τοὺς μηχανισμοὺς καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ὥστε νὰ τὴν ἐκτιμήσουν καὶ νὰ τὴν κατατάξουν μὲ ἀκριβεία.

Μία ἀπὸ τὶς μεθόδους συσχετισμοῦ συνίσταται στὸν ἐντοπισμὸ τῶν κοινῶν λέξεων ποὺ ἐμφανίζονται στὶς διάφορες γλώσσες, γιὰ νὰ μετρηθῇ ὁ βαθμὸς ἐπιρροῆς καθὼς καὶ ἡ κατεύθυνσή της. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη ὑπάρχει κατ' ἀρχὴν ἓνας τεράστιος ἀριθμὸς ἐλληνικῶν λέξεων, ποὺ μὲ ἐλάχιστες διαφοροποιήσεις, ὅπως π.χ. ἀποκοπὴ καταλήξεων, χρησιμοποιοῦνται σχεδὸν αὐτοῦσιες στὰ ξένα λεξιλόγια. Αὐτὲς εἶναι λίγο πολὺ γνωστὲς οἱ περισσότερες καὶ ἐντοπίζονται εὐκόλα ἀποτελώντας περίπου τὸ εἰκοσιπέντε τοῖς ἑκατὸ τοῦ περιεχομένου τῶν ξένων λεξικῶν. Τέτοιες εἶναι π.χ.: *democracy, gynecology, pediatric, charisma, polypus, esophagus, xenophobia, patriotic, enigma, aegis, polyandry, despot, symbolic, arrhythmia, apocalypsis, idiosyncratic, eon, autopsy, chronic, neurotic, symptom, empirical, harmonize, ectomy, apathy, psoriasis* καὶ πλῆθος ἄλλες. Ὅλες αὐτὲς καλύπτουν ἓνα τόσο εὐρὺ φάσμα, ὥστε νὰ μπορῇ ἄνετα κανεὶς νὰ ἀπειθυνθῇ π.χ. σὲ ἀγγλόφωνο ἀκροατήριον μὲ ἐλληνικὰς λέξεις ἀφωμοιωμένους ἀπὸ τὴν Ἀγγλική, ὅπως ἔκανε δύο τοὐλάχιστον φορὲς ὁ Ξενοφῶν Ζολώτας σὲ παγκόσμια συνέδρια γιὰ τὸν πληθωρισμὸ καὶ τὴν διεθνή νομισματικὴ πολιτικὴ (βλ. «Δαυλός», τ. Μαΐου 1984 καὶ Ἰουνίου 1989). Γιὰ τὶς λέξεις αὐτὲς δὲν τίθεται θέμα διευκρινίσεως τῆς πατρότητος. Ἀνῆκουν σὲ πολὺ προχωρημένον στάδιον πολιτιστικῆς ἐξελίξεως καὶ ἐμφανίζονται στὰ ἐλληνικὰ κείμενα πολὺ προτοῦ ἐμφανιστοῦν, ἔστω καὶ ἐλαφρὰ παραποιημένους ἀλλὰ ἀξιοσημείωτα ὅμοιους, στὰ ξένα. Γενικὰ ὁ δανεισμὸς τους καλύπτεται ἀπὸ ἱστορικὰ πιστοποιητικά. Γιὰ ὅσους ὅμως τυχὸν ἀγνοοῦν ἠθελημένα τὴν ἱστορίαν καὶ ἀμφιβάλλουν, ἀρκεῖ καὶ μόνον ἡ λογικὴ συγκρότησή τους, γιὰ νὰ ἄρῃ ὅποιανδήποτε διάθεσιν ἀμφισβήτησεως. Συγκεκριμένα, ἐνῶ στὰ ἐλληνικὰ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς δὲν ὀνομάζει ἀπλῶς ἀλλὰ ταυτόχρονα ὀρίζει κιόλας τὴν ἐννοίαν στὴν ὁποία ἀναφέρεται, στὰ ξένα ἀντίθετα οἱ ἴδιες ὀνομασίαι δὲν ἔχουν καμμία αἰτιώδη σχέση μὲ τὸ ὀνομαζόμενον, ἀλλὰ εἶναι ἀπλᾶ προϊόντα συμβάσεως καὶ συνεπῶς ὄχι δικὰ τους δημιουργήματα ἀλλὰ δοτὰ προϊόντα. Στὰ ἐλληνικὰ π.χ. ἡ λέξις «δημοκρατία» δὲν ὀνομάζει ἀπλᾶ

ἀλλὰ διὰ τοῦ περιεχομένου της περιγράφει ταυτόχρονα τὸ πολιτικὸ σύστημα, στὸ ὁποῖο τὴν ἰσχύ τὴν «κρατεῖ» ὁ «δῆμος». Ἀντίθετα σὲ καμμία ἀπὸ τὶς ξένες γλῶσσες ποὺ τὴν μεταχειρίζονται, γιὰ νὰ ὀνομάσουν τὴν ἴδια ἔννοια, δὲν λέει τίποτε, παρὰ ἀποτελεῖ μία ἀπλή σύμβαση· καὶ ἐπομένως καμμία ἀπὸ αὐτὲς δὲν μπορεῖ οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστο νὰ διανοηθῇ νὰ θέσῃ θέμα πατρότητος.

Μία ἄλλη κατηγορία λέξεων ἑλληνικῆς καταγωγῆς ποὺ χρησιμοποιοῦνται διεθνῶς, εἶναι ἐκεῖνες ποὺ ἔχουν τόσο ἀλλοιωθῇ, ὥστε νὰ μὴν εἶναι ὁρατὴ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ ἢ ταυτότητά τους. Τέτοιες εἶναι π.χ. ἡ *pause* ποὺ σημαίνει *παύση*, τὸ *cinema* ποὺ ἔχει μία ἀρκετὰ ἐμφανῇ προέλευση ἀπὸ τὸ *κίνημα*, τὸ *cemetery* ποὺ σημαίνει *κοιμητῆρι* ἢ νεκροταφεῖο, τὸ πρόθεμα *tele* (...vision, ...metric, ...phon κ.λπ.) ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ *τηλε...* (*Τηλέμαχος*, *τηλεόραση* κ.λπ.), τὸ *govern* ποὺ θυμίζει τὸ ἑλληνικὸ *κυβερνῶ* (Ὅμηρου γ 283, Πλάτωνος *Πολιτικός* 488, Εὐριπίδη *Ἰκέτιδες* 880 κ.λπ.), τὸ *zoo* (ὁ ζωολογικὸς κήπος δηλαδὴ) ποὺ θυμίζει τὸ ἑλληνικὸ *ζῶο* καὶ πολλές ἄλλες. Οἱ λέξεις αὐτὲς δὲν συνοδεύονται ἀπὸ ἕξ ἴσου μὲ τὶς προηγούμενες ἔγκυρα ἱστορικὰ πιστοποιητικά, ἀλλὰ εἶναι τόσο ἐκδηλῆ ἢ ὁμοιότητά τους μὲ ἀντίστοιχες ἑλληνικές, ὅταν παραδληθοῦν, ὥστε πρέπει νὰ θεωρῇται μάταιη κάθε προσπάθεια ἀμφισδότησεώς της. Ἡ ὁμοιότητα αὐτὴ ξεκαθαρίζει ταυτόχρονα καὶ τὸ θέμα τῆς πατρότητος μὲ τὴν ἴδια, ὅπως καὶ προηγουμένως, συλλογιστικὴ τῆς αἰτιώδους συγκροτήσεώς τους στὴν Ἑλληνικὴ καὶ τῆς συμβατικότητος στὶς ξένες. Δὲν μπορεῖ ἡ ἑλληνικὴ λέξη *κοιμητῆρι* καὶ ἡ ἀγγλοντυμένη ἀδελφή της *cemetery* νὰ μὴ ἔχουν ἑλληνικὴ προέλευση, ὅταν ἡ πρώτη περίπτωση προσδιορίζει τὴν ἔννοια ποὺ καθορίζουν, ἐνῶ ἡ ἀγγλικὴ μορφή της μόνο κατόπιν συμβάσεως λέει τὸ ἴδιο πράγμα. Εἶναι ἀδύνατον πάλι νὰ ἦρθε ἡ *παύση* ἀπὸ τὴν συμβατικὴ ἀγγλικὴ ὀνομασία *pause* καὶ ἐδῶ νὰ βρέθηκε ἐντελῶς συμπτωματικὰ νὰ ταιριάζῃ μὲ τὸ ρῆμα *παύω*, ποὺ ὀνοματίζει τὴν ἐνέργεια τῆς παύσης, ἢ τέλος νὰ πῆραν οἱ Ἕλληνες τὴν ἀγγλικὴ λέξη *cinema* καὶ νὰ ταίριαξε ἀκριδῶς μὲ τὸν *κινηματογράφο*, ποὺ τόσο τέλεια περιγράφει τὸ φαινόμενο. Τὸ *κίνημα* ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀγγλικὸ *monie*, ἂν μεταφρασθῇ, ἀλλὰ τὸ *cinema* εἶναι ἀπλῇ ἀντιγραφὴ μὲ λατινικοὺς χαρακτῆρες. Νομίζω, ὅτι καὶ γι' αὐτὴ τὴν κατηγορίαν τῶν λέξεων δὲν μένει καμμία ἀμφιβολία γιὰ τὴν πατρότητά τους.

6. Οἱ «κρυπτοελληνικὲς» λέξεις τῆς Ἀγγλικῆς

Ὑπάρχει τέλος μία τρίτη κατηγορία λέξεων ἑλληνικῆς προελεύσεως, ποὺ ἐμφανίζονται σὲ ξένες γλῶσσες σήμερα, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐντοπισθοῦν στὰ ἑλληνικά, γιὰτὶ ἔχουν πάψει νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἡ χρῆση τους ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἀνάγεται στὴν ἀρχαιότητα καὶ μάλιστα στὶς παρυφές τῆς ἱστορίας γιὰ τὶς πρὸ πολλές ἀπὸ αὐτὲς. Μιλᾶμε γιὰ λέξεις ποὺ βρίσκονται στὸν Ὅμηρο κυρίως καὶ μερικὲς φορὲς στοὺς κλασσικοὺς, καὶ γι' αὐτὸ νομίζω, ὅτι ὁ ῥόλος τους εἶναι περισσότερο ἀποφασιστικὸς στὴν διευκρίνιση τοῦ θέματος, ποὺ ἐρευνοῦμε. Μερικὲς μποροῦν ἀκόμη καὶ σήμερα νὰ ἀνιχνευθοῦν σὰν συνθετικὰ λέξεων ἢ μέσῳ παραγῶγων τους. Στὸν ἐντοπισμὸ καὶ τὴν ἀξιολόγηση μερικῶν τέτοιων λέξεων ἀποσκοπεῖ νὰ συμβάλῃ αὐτὴ ἡ μελέτη σὰν συνεισφορὰ

στήν ὅλη προσπάθεια ἀποκαλύψεως τῆς ἀλήθειας γύρω ἀπὸ τὸ θαυμάσιο αὐτὸ ἐπικοινωνιακὸ καὶ νοητικὸ κατασκεύασμα, πὺν λέγεται Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τοῦ ὁποίου τὴν θέση ἀγνοοῦν πολλοὶ καὶ ὑποσκάπτουν περισσότεροι, ἂν καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀνέκουν δυστυχῶς σ' ἐκείνους πὺν ὑποτίθεται, ὅτι τάχθην-
καν γιὰ νὰ τὴν ὑπηρετήσουν.

Τὴν ὑποψία γιὰ τὴν ὑπαρξὴ παρομοίων λέξεων τὴν πῆρα γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ κάποιες δημοσιεύσεις τοῦ περιοδικοῦ «Δαυλός», ὅπου π.χ. στὸ τεῦχος 91, σελίδα 5209, ὁ κ. Κ. Γεωργανᾶς παρατηροῦσε, ὅτι τὸ ἀγγλικὸ *tree*, πὺν σημαίνει δένδρo, προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ «δρῦς», τὸ ὁποῖο χρησιμοποιοῦσε ὁ Ὅμηρος, γιὰ νὰ ὀνομάσῃ ὅλα τὰ δένδρα. Ὁ ἴδιος στὸ τεῦχος 99 τοῦ ἴδιου περιοδικοῦ παρατηροῦσε ἐπίσης, ὅτι τὸ ἀγγλικὸ *land*, πὺν σημαίνει γῆ, χωρὶς νὰ δείχνῃ καμμία ὁμοιότητα μὲ τὴν ἑλληνικὴ ὀνομασία τῆς, προέρχεται παρὰ ταῦτα ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξη *lās* (λάντης), ἐξ οὗ καὶ Ἀταλάντη πὺν εἶναι ἡ μακρυνὴ γῆ, Ἀτλαντικὸς Ὠκεανὸς πὺν εἶναι ὁ Ὠκεανὸς τῆς μακρυνῆς γῆς κ.λπ. Ὁ ἴδιος συσχέτιζε καὶ πολλὰ σύνθετα ἀγγλικά τοπωνύμια ὅπως *Greenland*, *Scotland*, *Ireland* μὲ τὰ ἑλληνικά Ὑγρὴ Χώρα γιὰ τὸ πρῶτο, *Γῆ τῆς Σκοτίας* γιὰ τὸ δεῦτερο ἢ *Γῆ τῆς Ἰριδας* γιὰ τὸ τρίτο κ.λπ. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ εἶδα μὲ πιὸ προσεκτικὸ καὶ ὑποψιασμένο μάτι τὰ ἀρχαῖα κείμενα καὶ μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐντοπίσω ἀρκετὲς τέτοιες λέξεις, στήν Ἀγγλικὴ τοῦλάχιστον, πὺν γιὰ λόγους ἐπαγγελματικoὺς χρησιμοποιῶ καὶ πὺν ὀλοφάνερα σχετίζονται μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ γραμματεία, ἐνῶ ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται τελείως ξένες πρὸς τίς ἀντίστοιχες ἑλληνικές.

Μία τέτοια λέξη εἶναι ἐκείνη πὺν σημαίνει τὴν ὁμοιότητα ἢ «ἰσοτιμία». Ἐμεῖς λέμε, ὅτι ὁ τάδε εἶναι «ἰσάξιος» τοῦ τάδε, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες λένε *equal* (ἡκουαλ). Ὅταν ὁμως ἀνατρέξουμε στὸν Ὅμηρο, βλέπουμε νὰ λήγῃ γιὰ τὴν Βρισηίδα: «*Βρισηὶς δ' ἄρ' ἔπειτ' ἰκελὸς χρυσίῃ Ἀφροδίτῃ*» (Ἰλιάδα Υ 282), πὺν σημαίνει ὅτι ἡ Βρισηίδα εἶναι ἰσάξια μὲ τὴν χρυσὴ Ἀφροδίτη. Ἀλλοῦ ὁ ἴδιος λέει γιὰ τὸν Ἀχιλλέα «*μνήσαι πατρός σοῖο θεοῖς ἐπιείκελ' Ἀχιλλεῦ*» (Ἰλ. Ω 480), δηλαδὴ θυμήσου τὸν πατέρα σου Ἀχιλλέα, πὺν εἶσαι ἰσάξιος μὲ τοὺς θεοὺς. Οὐδεμία ὑπάρχει, φαντάζομαι, ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ λέξη *equal* ταυτίζεται μὲ τὴν ἑλληνικὴ *ἰκελὸς* καὶ δεδομένου ὅτι μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὀμήρου δὲν ὑπῆρχαν οἱ προϋποθέσεις δανεισμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπὸ τὴν Ἀγγλική, θὰ πρέπει μὲ κάθε βεβαιότητα νὰ θεωρήσουμε, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ λέξη ἔχει ἀκολουθήσει τὴν ἑλληνικὴ εἴτε ἀπ' εὐθείας εἴτε μέσῳ τῆς Λατινικῆς.

Ἐμεῖς λέμε «φιλῶ» καὶ οἱ Ἕλληνες λένε *kiss*. Πλήρης ἡ διαφοροποίηση ἐκ πρώτης ὄψεως. Ὅταν ὁμως ἀνατρέξουμε καὶ πάλι στὸν Ὅμηρο, θὰ τὸν δοῦμε νὰ λήγῃ στήν Ἰλιάδα Δ 474: «*ἐπεὶ κῦσε πῦλε τὰ χερσίν*» ὅπου *κῦσε* σημαίνει «φίλησε». Στὰ «Ὀρφικά» ἐπίσης (ἐκδ. Ἡλίου, 447-448) λέει «*ἔκυσεν κεφαλὴν*», δηλαδὴ τοῦ φίλησε τὸ κεφάλι. Οὐδεμία λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ρῆμα *φιλῶ* στήν Ἀγγλικὴ προέρχεται ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ λεξιλόγιο καὶ μάλιστα τὸ πέραν τῆς χιλιετίας πρὸ Χριστοῦ.

Ἑλληνικά λέμε «κούκλα» καὶ οἱ Ἕλληνες λένε *idol*. Ἐδῶ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο νὰ παρατηρήσουμε τὴν ὁμοιότητα τῆς ἀγγλικῆς λέξης μὲ τὴν ἀρχαία

εἶδωλον, πὺν δὲν μᾶς εἶναι καὶ τόσο ξένη σήμερα. Καὶ αὐτὴ ἡ ὁμοιότητα εἶχε κάποτε ἐπισημανθῇ σὲ κάποια συνεργασία τοῦ «Δαυλοῦ».

Λέμε «ἐνεργῶ» ἢ «δρῶ» καὶ οἱ ῥ' Ἀγγλοὶ χρησιμοποιοῦν μίαν ἐκ πρώτης ὄψεως τελείως διαφοροετική λέξη, τὸ *act*. Ποιὰ ὅμως ἐκπληξη, ὅταν διαβάζοντας τὶς «Εὐμενίδες» τοῦ Αἰσχύλου βλέπουμε (στ. 36) νὰ λέη «ἀκταίνειν στάσιν», δηλαδή «νὰ κάνουμε στάση»; ἢ στὰ «Ἑλληνικά» τοῦ Ξενοφώντος (6.4.5.), ὅπου λέει «εἰρήνη ἀκτέον», «πρέπει νὰ κάνουμε εἰρήνη»; ῥ' Ἀν μάλιστα ψάξουμε καὶ σὲ νεώτερες ἐκδοχές, θὰ δοῦμε τὸ ρῆμα ἀκταίνω νὰ κρύβεται μέσα στὴν λέξη χειρῶναξ αὐτὸς δηλαδή πὺν ἐνεργεῖ μὲ τὰ χέρια, ἢ χειρωνακτική ἐργασία, αὐτὴ πὺν γίνεται μὲ τὴν ἐνέργεια τῶν χειρῶν καὶ ἄλλες.

ῥ' Ἡ Σελήνη λέγεται ἀγγλικά *moon*, ἀλλὰ στὴν ἀρχαία ἐλληνική *μήνη*, ἐξ οὗ καὶ ὁ «μήν» (πὺν εἶχε διάρκεια μιᾶς σελήνης περίπου), ὁ «μηνίσκος», τὸ «μηνοειδές» σχῆμα (ἐκεῖνο πὺν μοιάζει μὲ τὴν ἡμισέληνο) καὶ ἄλλες (τὴν ἐπισήμανση αὐτὴ εἶχε κάνει στὸν «Δαυλό», τ. 116, σελ. 6737, ὁ κ. Κ. Ψυχογιός).

Τὸ ἀγγλικὸ *cure* καὶ τὸ συγγενές του *care*, πὺν σημαίνουν θεραπεύω καὶ φροντίζω, ἔχουν προφανῇ σχέση μὲ τὸ ἀρχαῖο ἐλληνικὸ *κορέω* (Π. Δομπασάκη, «ῥ' Ἐπίτομο Λεξικὸ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς», σελ. 457). ῥ' Ἀπὸ τὴν ἴδια ῥίζα γιὰ ἄρση κάθε παρεξηγήσεως προέρχεται καὶ τὸ νεωκόρος, δηλαδή αὐτὸς πὺν φροντίζει τὸν ναό.

ῥ' Ὁ ὀφθαλμίατρος» λέγεται ἀγγλικά *oculist* καὶ ὁ ὀφθαλμικός *ocular*, πὺν δὲν μπορούμε νὰ ἀρνηθοῦμε, ὅτι εἶναι τελείως διαφοροετικά ἐκ πρώτης ὄψεως. Δυστυχῶς ὅμως γιὰ τοὺς πολέμους τῆς Ἑλληνικῆς ἢ ἀρχαία Δωρικῆ ὀνομασία τοῦ ὀφθαλμοῦ ἦταν *οὐκος*, ὁπότε διαψεύδονται καὶ πάλι.

Ξέρουμε, ὅτι τὸ ἐλληνικὸ «ὄρυχεῖο» λέγεται ἀγγλικά *mine*, ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἔρχεται ἡ ἀρχαία ἐλληνική μυθολογία, πὺν δίνει τὸ ὄνομα *Μίνως* στὸν βασιλέα τῆς Κρήτης, πὺν ἦταν γνωστὴ γιὰ τὰ ὄρυχεῖα μεταλλευμάτων ἀλλὰ καὶ τὸν λαδύρινθο, ὅπου βρισκόταν ὁ γνωστὸς *μινώταυρος* καὶ πὺν σαφέστατα ἐπρόκειτο γιὰ εἶδος ὑπογείου στοᾶς ὄρυχείου, ὅπου στέλλονταν τὰ παιδιά τῶν ἡττημένων Ἀθηναίων καὶ χάναν τὴν ζωὴ τους ἀπὸ τὶς σκληρὲς συνθήκες διαβίωσης καὶ ἐμφανίζονταν ὅτι τοὺς ἔτρωγε ὁ Μινώταυρος. Τὴν σχέση αὐτὴ ἐπισημαίνει καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐδραιώσῃ καὶ πάλι ὁ κ. Κ. Γεωργανᾶς στὸ ἴδιο τεῦχος 99 τοῦ «Δαυλοῦ», στὴ σελίδα 5691. ῥ' Ὑπάρχουν καὶ οἱ *μινῶαι*, λιμάνια ὅπου οἱ Μινώιτες φόρωναν μεταλλεύματα.

ῥ' Ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μελέτη τοῦ φωτισμοῦ γνωρίζουν τὸν διεθνῆ ὄρο *lux*, πὺν δὲν φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ ἔχη καμμία σχέση μὲ κάθε ἐλληνική λέξη ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἀφοῦ ὅλες ἔχουν σχέση μὲ τὴν λέξη «φῶς». Πάλι ἡ προσεκτικώτερη ἀναζήτηση θὰ μᾶς ὁδηγήσῃ στὴν ἀρχαία ῥίζα *λυκ-*, πὺν σημαίνει φῶς. ῥ' Ἀπὸ αὐτὴν προέρχονται οἱ λέξεις *λυκόφως* καὶ *λυκαυγές*, πὺν δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν λύκων, ὅπως ἀναφέρεται σὲ κάποια λεξικά, ἀλλὰ μὲ τὴν αὐγὴ τοῦ φωτός. «Λυκηγενής» εἶναι ἐπίσης ὁ «φωτογενής» (ῥ' Ἐγκυκλοπαίδεια Παπύρου, τόμος 9, σελίδα 5501). Στὴν ἴδια ἐγκυκλοπαίδεια ἀναφέρεται ἡ λέξη *λύκη*, πὺν σημαίνει «φῶς» (τόμος 9, σελ. 5471). Τέλος ὁ θεὸς τοῦ φωτός, ὁ Ἀπόλλων, ὠνομαζόταν *Λύκειος*.

Τὸ «ἐλκύω» λέγεται ἀγγλικά *pull*, πὺν δὲν μοιάζουν ἀλλὰ, ἂν θυμηθοῦμε ὅτι ἡ λέξις *πόλος* σημαίνει ἓνα σημεῖο ἑλξης, τότε θὰ συνειδητοποιήσουμε, ὅτι καὶ ἐδῶ ὑπάρχει μία προφανὴς συγγένεια.

Ὁ κύκλος λέγεται ἀγγλικά *circ-le*, ἀλλὰ ὁ Ὅμηρος σὲ δύο τοῦλάχιστον περιπτώσεις (Ὁδύσσεια ν 87 καὶ Ἰλιάδα Χ 139) δίνει μὲ τὸ ρῆμα *κυρκάω* τὴν ἔννοια τοῦ δένω κυκλικά. Ὁ Ἡ. Τσατσόμοιρος ἐπίσης στὴν ἐργασία του γιὰ τὴν Γένεση τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας (ἔκδ. «Δαυλός», 1991) παραθέτει τὴν ἀποψη περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ πουλιοῦ κυρκινέζι (Ὀμηρικὰ *κύρκος*), τὸ ὁποῖο γυρίζει γύρω-γύρω διαγράφοντας κύκλους, ἀπ' ὅπου ἡ ῥίζα *κύρκ-*.

Ἔχουμε ἐπίσης τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ λέξις *μήστωρ*, πὺν σημαίνει ἐπόπτης, σύμβουλος, προνοητὴς (Δομπασάκη, 525), ἀπὸ τὴν ὁποία φαίνεται νὰ προέρχεται ἡ ἀγγλικὴ *mister*, πὺν σημαίνει ὁ κύριος ἢ ὁ ἐπικεφαλῆς.

Δὲν θὰ πρέπει νὰ μᾶς διαφύγη ἡ σχέση τοῦ *after*, πὺν δὲν φαίνεται νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ ἑλληνικὴ «μετά», ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἀλήθεια, ἂν θυμηθοῦμε τὸ Ὀμηρικὸ «*αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ*», πὺν σημαίνει, ὅπως μάθαμε στὸ σχολεῖο, «ἐξ αἰτίας αὐτοῦ ἐκεῖνος τοὺς στέρησε τὴν ἡμέρα τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ», τὸ ἐξ αἰτίας κάποιου γεγονότος ὅμως σημαίνει, ὅτι αὐτὸ ἀκολούθησε τὸ αἶτιο, ἄρα ἔρχεται μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο καὶ συνεπῶς ὑπάρχει σχέση ἀκολουθίας, πὺν δηλώνεται μὲ τὸ *αὐτὰρ*. Παρόμοια ἀποψη εἶχε διατυπώσει καὶ ὁ Ἡλ. Τσατσόμοιρος στὸ τεῦχος 85 τοῦ «Δαυλοῦ» (σελίδα 4832), παραθέτοντας ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Θεογονία» (στ. 22), ὅπου ἀναφέρεται στὸ «πρῶτο συμβῶν» τῆς κοσμογονίας καὶ «ἀμέσως μετὰ» (ἢ «*αὐτὰρ*» στὴν ἀρχαία) ἐμφανίστηκε ἡ Γαῖα κ.λπ.

Ὁ ἑλληνικὸς «φοῦρνος» ὀνομάζεται ἀγγλικά μὲ μία φαινομενικὰ ἄσχετη λέξις, τὴν *oven*. Ἄν ὅμως θυμηθοῦμε, ὅτι ὁ ψημένος λέγεται στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ *ὀπτός*, ἀπ' ὅπου καὶ ὁ *ὀπτόπλινθος* (τὸ τοῦδλο ἢ ψημένος πλίνθος), τότε θὰ ἀντιληφθοῦμε, ὅτι σίγουρα τὸ *oven* ἔχει σχέση μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξις γιὰ τὴν ἴδια ἔννοια.

Ἡ ἑλληνικὴ λέξις *μυρωδιά* ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀγγλικὴ *odor*. Πάλι μία προφανὴς ἑλλειψὴ ὁμοιότητος ἢ σχέσης. Αὐτὸ ὅμως μόνον φαινομενικά. Στὴν πραγματικότητα ἡ *μυρωδιά* λέγεται στὴν ἀρχαία *ὀδωδή*. «*Πτῶμα τυμπανιαῖον καὶ ὀδωδός*», εἶχε χαρακτηρίσει Ἑλληνας πολιτικὸς κάποιον παλαιότερο κόμμα, ἐννοῶντας ὅτι ἀπέθανε καὶ ἀναδίδει κακοσμία. Ὁ *ὀδωδός* λοιπὸν ἦταν κάτι πὺν μύριζε στὴν προκειμένη περίπτωσι *ἄσχημα*. Ἀπὸ τὴν ἴδια ῥίζα εἶναι καὶ τὸ *ὄζω* ἢ *δωριστὶ ὄσδω*, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ ἡ *ὄσμη*. Εἶναι πιστεύω ἀρκετὰ γνωστὴ ἡ λέξις «*ὄζει*» γιὰ κάτι πὺν μυρίζει *ἄσχημα*. Ἀκόμη καὶ ἡ *μυρωδιά* προέρχεται ἀπὸ τὸ *μύρων*-(ὀδ)ωδή. Ἄρα ἄλλη μία ἐκ πρώτης ὄψεως ἄσχετη λέξις, πὺν ὅμως ἀποδεικνύεται τελικὰ ἑλληνικῆς προελεύσεως.

Χωρὶς νὰ μποῦμε σὲ πολλὰς λεπτομέρειες, θὰ θυμῶσω τὸν ἑλληνικὸ «*φακός*», πὺν ἀγγλικά λέγεται *lens*, ἀλλὰ ἀνιχνεύεται σχέση καὶ μὲ τὴν λέξις *focus*, πὺν σημαίνει ἐστιάζω, καὶ ἡ ἐστίαση ἀσφαλῶς σχετίζεται μὲ τὸν *φακός*. Εἶναι ἐπίσης ἡ *acute*, πὺν σίγουρα σχετίζεται μὲ τὴν ἑλληνικὴ *ἀκίδα*: τὸ *ἐμπεδώνω*, πὺν σημαίνει στερεώνω μέσα στὴ γῆ, ἢ ὁποῖα λεγόταν *πέδον*, ἄρα ἐμ-πεδώνω σημαίνει

κατὰ λέξη «μέσα στη γῆ». Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση εἶναι προφανὴς ἡ σχέση μὲ τὸ *embed*, πού σημαίνει ἐνσωματώνω ἐνδεχομένως ὄχι ἀποκλειστικά στὴ γῆ, πάντως ἐκφράζει μία πολὺ σχετική ἔννοια.

Προφανὴς εἶναι ἀκόμη ἡ σχέση τοῦ ἀρχαίου *καρκαίρω*, πού σημαίνει σείομαι (Ὁμήρου Ἰλιάδα Υ 157 καὶ Δομπασάκη 415), μὲ τὸ ἀγγλικό *quake*, πού σημαίνει ἐπίσης τρέμω καὶ σείομαι καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται τὸ *earthquake*, πού σημαίνει τὸν σεισμό, ὅπου σείεται ἡ γῆ, ἡ *earth*.

Φαίνεται ἀκόμη νὰ διαφέρει τὸ ἐλληνικὸ ἀνάκτορο ἀπὸ τὸ λατινογενὲς *pallace*, ἂν ὅμως ψάξουμε στὴν ἱστορία, θὰ δοῦμε, ὅτι καὶ αὐτὸ (τὸ *pallace*) γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἐλληνική, συγκεκριμένα ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρκάδα ἥρωα καὶ ἰδρυτῆ τῆς Ρώμης, πού ὠνομαζόταν *Πάλλας* (γενική *Πάλλαντος*). Πρὸς τιμὴν τοῦ ὠνομάστηκε *Παλλάντιος* ὁ μεσαῖος λόφος τῆς Ρώμης, ὅπου ἔκτισε καὶ τὸ ἀνάκτορό του, πού ὠνομάστηκε *Pallazzo* ἢ *Pallaccio*, ἐξ οὗ καὶ τὸ *Pallace*.

Ἀξιίζει ἴσως νὰ σημειώσουμε τὴν «ὑποπτη» ὁμοιότητα τοῦ *χαμαί*, πού σημαίνει κάτω, κατὰ γῆς, μὲ τὸ *home*, πού εἶναι ἡ πατρίδα γῆ. Ἡ Ἀξία διερευνήσεως ἐπίσης εἶναι ἡ σχέση τῆς ἀγγλικῆς λέξης *war*, πού σημαίνει πόλεμος, μὲ τὰ ἀρχαῖα ἐλληνικά. ἔχουμε διὲς πολλὰς φορὲς νὰ ἀναφέρεται ὁ πόλεμος σὰν Ἡ *Ἀρης*, ἀκόμη καὶ τὸ ἔργο «Ἐπτά ἐπὶ Θήβας» χαρακτηρίζεται σὰν «Ἡ *Ἀρεως μεστόν*», ἔργο δηλαδὴ γεμάτο πόλεμο. Στὸν «Οἰδίποδα ἐπὶ Κολωνῶν» γίνεται ἀναφορὰ στὸν «*χαλκοδόαν Ἡ Ἀρη*» (στ. 1046), δηλαδὴ τὸν χαλκόφωνο πόλεμο, ἐννοῶντας τοὺς ἦχους πού προερχόταν ἀπὸ τὶς συγκρούσεις τῶν χαλκίνων ὅπλων. Ὁ θεὸς τοῦ πολέμου παίρνει τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὴν κατάσταση τὴν ὁποία προσωποποιεῖ. Ἡ ἂν ὅμως ξεχωρίσουμε ἀπὸ τὴν λέξη τὴν κατάληξή της, τότε ἡ ῥίζα της *ἀρ-* δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῇ πὼς μοιάζει μὲ τὸ *war*.

Ἀξιίζει νὰ δοῦμε τὴν ῥίζα *ἀργ-*. Στὰ ἐλληνικά σημαίνει στιλπνός. Πολλὰ λεξικά τὶς δίνουν τὴν ἐρμηνεία «λευκός», πού φαίνεται νὰ ταιριάζει σὲ πολλὰς περιπτώσεις. Δὲν εἶναι ὅμως ἀκριβὲς τὸ λευκὸ ἀλλὰ τὸ στιλπνὸ τὸ ἀκριβὲς νόημά της. Ἀπὸ αὐτὴν παράγεται ἡ ὀνομασία «*ἄργιλος*», πού δὲν εἶναι λευκὴ ἰλύς ἢ λευκὸ χῶμα ἀλλὰ στίλβουσα ἰλύς ἢ γυαλιστερό χῶμα. «Ἡ *Ἀργιόδους*» (Ὀδύς. κ 264) εἶναι ὁ λευκοδόνητος ἢ μάλλον αὐτὸς μὲ τὰ στίλβοντα δόντια. Τὴν ἄργιλο οἱ Ἑγγλέζοι τὴν ὀνομάζουν ἄλλοτε *clay* καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ τὸ πιὸ πολὺ, *argile*. Ὑπάρχουν πολλὰς ἐλληνικὲς λέξεις μὲ τὴν ἴδια ῥίζα, πού ὅλες ἔχουν τὴν ἔννοια τῆς λευκότητος ἢ στιλπνότητος. Ἡ Ἡ *Ἀργώ*, τὸ πλοῖο τοῦ Ἰάσονα, ὠνομαζόταν ἔτσι, γιατί ἦταν λευκὸ καὶ ὄχι γιατί ἦταν γρήγορο, ὅπως λένε πολλὰ λεξικά ἀλλὰ καὶ τὰ σχολικά βιβλία, νομίζω. Τὸ λέει καὶ τὸ γνωστὸ ποίημα γιὰ τὴν «Ἡ *Ἀργώ*, τὸ λευκὸ *καράβι*». Ἡ ἴδια ῥίζα *arg-* ἔχει καὶ στὰ ἀγγλικά τὴν ἴδια ἔννοια, μολονότι αὐτὴ δὲν χρησιμοποιεῖται πλέον σήμερον στὰ ἐλληνικά. *Argent* σημαίνει ἀσημί, λευκὸ καὶ στιλπνὸ (Webbster Dictionary, σελ. 49). Ἀπὸ ἐκεῖ προερχόταν καὶ ἡ ὀνομασία «*argenta*» τῶν λαμπτήρων, πού ἦταν θαμμένοι ἄσπροι ἐξωτερικά.

Μετὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε στὴν διερεύνηση τῆς ὀνομασίας κάποιων μετάλλων. Τὸ ἀγγλικὸ *iron* π.χ. ἀντιστοιχεῖ στὸ ἐλληνικὸ *σίδηρος*. Τί εἶναι ὅμως ἡ λέξη σίδηρος παρὰ ἡ σύνθεση τῶν λέξεων *σιδ-* καὶ *ῥος*, πού σημαίνει τὸ μέταλλο μὲ τὸ χρῶμα τῆς «*σίδης*», πού εἶναι ἡ γνωστὴ

μας ροδιά; Είναι δηλαδή «*ἥρος*» με τὸ χρῶμα τῆς σίδης. Ὁ ἄρα «*ἥρος*» σημαίνει μέταλλο καὶ συμπίπτει αἰσθητὰ μετὰ τὸ ἀγγλικὸν *iron*. Σημειωτέον, ὅτι «*ἥρος*» στὴν ἀρχαία σήμαινε ἰσχυρός. Ἐδῶ εἶναι ἀξιοσημείωτο, ὅτι καὶ στὰ ἀραβικὰ ἡ ὀνομασία τοῦ σιδήρου καὶ τοῦ ἰσχυροῦ ἔχουν τὴν ἴδια ὀνομασία: *metin*. Ἐνα ἄλλο μέταλλο, ποῦ ἡ ὀνομασία του ἐπιβεβαιώνει τὴν παραπάνω θεωρία, εἶναι ὁ ἄργυρος. Σύμφωνα μετὰ τὰ παραπάνω ὁ ἄργυρος θὰ πρέπει νὰ σήμαινε τὸ στίλβον μέταλλο, ὅπου «*ἄργ-*» σημαίνει τὸ στιλπνὸ καὶ «*ῥος*» τὸ μέταλλο. Είναι δηλαδή τὸ λευκὸ ἢ στιλπνὸ μέταλλο, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ πραγματικότητα, ἄρα ἡ ἐρμηνεία πρέπει νὰ εἶναι σωστή.

Ἄν ἀναζητήσουμε τὴν σχέση τῆς ἀγγλικῆς ὀνομασίας *mort*, ποῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν ἐλληνικὴ «θάνατος», θὰ δοῦμε ὅτι στὴν πολὺ ἀρχαία *μόρος* ἦταν τὸ πεπρωμένο, καὶ τὸ τελικὸ πεπρωμένο ὅλων τῶν ἀνθρώπων εἶναι, ὡς γνωστόν, ὁ θάνατος.

Ἀκόμη ἡ ἐλληνικὴ λέξις *κολώννα* δὲν προέρχεται, ὅπως πολλοὶ διατείνονται, ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν *columm*, ἀλλὰ ἀντιθέτως τὸ ἀγγλικὸν προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸν «*κολώνη*», ποῦ σήμαινε ὑψωμα, λόφος, τύμβος (Ὁμ. Β 811) καὶ ἀπ' ὅπου προήλθε ἡ ὀνομασία τοῦ προαστείου τῆς Ἀθήνας *Κολωνοῦ*.

ἔχουμε ἀκόμη τὸν ἐλληνικὸν *οἶνο*, ποῦ ἐλάχιστα διαφέρει ἀπὸ τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως ἄσχετο *wine*, ποῦ ὅμως, ἂν κυτταχτῇ προσεκτικὰ, τότε θὰ διαπιστώσουμε ὅτι διαφέρουν μόνο στὸ πρῶτο γράμμα ποῦ ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι ἄσχετο μετὰ τὸ Ο. Ἡ ἐλληνικὴ λέξις *οἶνος* φαίνεται νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ (*F*) *οἶνος* (μέ δίγαμμα), ὅπου τὸ (*F*)ο ἔγινε στὰ Ἀγγλικά *W*. Δὲν εἶναι ἄμοιρο ἄλλωστε τὸ ὅτι ἡ *Βίνιανη* στὴν περιοχὴ τῆς Ἀμφίσσης λεγόταν ἔτσι, γιατί ἦταν κρασότοπος (δὲς Α. Δενιόζος, «*Δαυλός*», τ. 111, σελ. 6412).

γ. Ἡ Ἑλληνικὴ μητέρα γλῶσσα τῶν γλωσσῶν

Οἱ ταυτίσεις ἢ οἱ ὁμοιότητες αὐτὲς δείχνουν χωρὶς ἀμφιβολία μία σχέση τῶν γλωσσῶν ἀπὸ πολὺ παλιὰ χρόνια, ὅταν οἱ μορφὲς αὐτὲς τῶν λέξεων ἦταν ἀκόμη σὲ χρῆσιν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας. Τὸ ζητούμενον εἶναι ὅμως: ἀπὸ ποιά γλῶσσα μετακινήθηκαν πρὸς ποιά. Νομίζω, πῶς τὸ ἐπίπεδο τῆς Ἑλληνικῆς γραμματείας κατὰ τὴν περίοδο κατὰ τὴν ὁποία ἀνιχνεύονται οἱ λέξεις αὐτὲς, δηλαδή τὴν ἐποχὴ τοῦ Ὁμήρου καὶ τὴν πρὶν ἀκόμη ἀπὸ αὐτόν, συγκρινόμενο μετὰ ἐκεῖνο τῶν ἄλλων λαῶν, στίς γλῶσσες τῶν ὁποίων συναντοῦμε τίς κοινὰς λέξεις, δὲν ἀφήνει περιθώρια ἀμφιβολιῶν. Ἡ περίπτωσις τῆς ἀντλήσεως σὲ ἀμφοτέρους τίς περιπτώσεις ἀπὸ μία τρίτη δεξαμενὴ δὲν βλέπω νὰ μπορῇ νὰ σταθῇ σοβαρά, γιατί πρῶτον δὲν ἔχει πούθενά βρεθῇ κάποιος ἵχνος τοῦ λαοῦ ποῦ χρησιμοποιοῦσε αὐτὴ τὴν κοινὴ μητέρα γλῶσσα. Ἐπομένως ἡ ἄποψη αὐτὴ ὑστερεῖ σὲ ἀξιολογισμὸν, ἀφοῦ παραμένει σὰν ἓνα θεωρητικὸ κατασκευάσμα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ παρουσιάσῃ ἀποδείξεις. Σίγουρο εἶναι, ὅτι θὰ πρέπει νὰ ὑπῆρξε μία κοινὴ μητέρα ὅλων τῶν γλωσσῶν τοῦ εὐρύτερου χώρου μας τοῦλάχιστον, ἀλλὰ ἡ ἀνίχνευσις καὶ ὁ ἐντοπισμὸς τῆς δὲν μπορεῖ νὰ ἱκανοποιηθῇ μετὰ τὴν ἐπινόησιν ἑνὸς ὑποθετικοῦ κατασκευάσματος, ποῦ δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ πράγματα. Ἄν ὅμως οἱ ξένοι δικαιολογοῦνται κάπως, ὅπως ἐλέχθη καὶ στὴν ἀρχή, γιατί δὲν κατέχουν τό-

σο καλά τὰ μυστικά τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, γιὰ νὰ καταλάβουν ὅτι αὐτὴ εἶναι ὁ μεσσίας πὺν ἀναζητοῦν, οἱ δικοὶ μας ταγοὶ δὲν δικαιολογοῦνται νὰ μὴ τὸ καταλαβαίνουν καὶ νὰ μὴ βοηθοῦν τοὺς ξένους νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν. Φαίνεται, πὺς μέχρι τὴν ὥρα οἱ ὑποστηρικτὲς τῶν φαντασμάτων, αἰσθανόμενοι τὴν ἀδυναμία τους νὰ παρουσιάσουν σὰν τεκμήριο τὸ – νεκρὸ ἔστω – σῶμα τοῦ ὑποτιθέμενου προπάτορα τῶν γλωσσῶν τους, προσπαθοῦσαν νὰ ἀπωθήσουν τὸ κοινὸ γλωσσικὸ στάδιο σὲ περιόδους προγλωσσικῆς, τότε πὺν οἱ ἔννοιες ἐκφράζονταν μὲ μονοσύλλαβα ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει μὲ ἀπλᾶ ἡχητικὰ κατασκευάσματα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀνάγονταν σὲ παρωχημένα προϊστορικὰ στάδια ἀναπτύξεως, ὥστε νὰ δικαιολογῆται ἡ ἀδυναμία ἀνιχνεύσεως γραπτῶν ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁποιοδήποτε εἶδους ὑλικῶν μνημείων, πὺν νὰ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ὑπαρξὴ τους.

Ἡ ἀποκάλυψη ὅμως τοῦ γεγονότος ὅτι οἱ ξένες γλώσσες χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τὸ κτίσιμό τους ὑλικά τοῦ προχωρημένου σταδίου τῆς Ἑλληνικῆς, ἐπιβεβαιώνει τὴν θεωρίαν ἢ τὴν ἀποψη τοῦ ὅτι αὐτὲς οἱ ἄλλες φτειάχτηκαν μὲ ὑλικά τῆς Ἑλληνικῆς, ἢ ὁποία ἀποκτᾶ ἔτσι σημαντικὰ «ἀτοῦ» στὸ νὰ κερδίῃ τὸν τίτλο τῆς μητέρας τῶν γλωσσῶν. Οἱ ἔννοιες τῆς «ἰσοτιμίας» πὺν ἐκφράζεται μὲ τὸ *εἶκελος*, τῆς «ἀκολουθίας» πὺν ἐκφράζεται μὲ τὸ *αὐτάρ*, ἢ ἔννοια τοῦ «πολέμου», τῆς «ὁσμῆς» κ.λπ. εἶναι ἀφηρημένες ἔννοιες καὶ συνεπῶς γεννήθηκαν σὲ ἓνα προχωρημένο νοητικὸ καὶ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Ἐν προέρχονταν ἀπὸ μία ξένη, ἄγνωστη μητέρα γλώσσα, τότε θὰ σήμαινε αὐτόματα, ὅτι ἡ γλώσσα αὐτὴ καὶ ὁ πληθυσμὸς πὺν τὴν μιλοῦσε θὰ πρέπει νὰ διατηρήθηκαν ζωντανὰ, ἐνιαῖα καὶ δραστήρια μέχρι αὐτὴ τὴν προχωρημένη ἀπὸ ἀπόψεως ἀναπτύξεως ἐποχὴ, ὁπότε δὲν δικαιολογεῖται νὰ μὴν ἄφῃσαν ἵχνη στὴν ἱστορία. Ἀντίθετα ἡ χρῆση προχωρημένων ἑλληνικῶν λέξεων ἀπὸ τὶς ἄλλες γλώσσες μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἕλληνες προχώρησαν σὲ πολιτισμὸ καὶ σὲ ἐκφραστικὰ μέσα πρὶν ἀπὸ τοὺς λαοὺς πὺν δανείστηκαν τὸ λεξιλόγιό τους καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι ἡ δόξα τῶν γλωσσῶν.

Μία ἀκόμη ἀπόδειξη τῆς ἀλήθειας τοῦ παραπάνω εἶναι, ὅτι ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν ἑλληνικῶν λέξεων ἔχει μία, μᾶλλον μοναδικὴ λογικὴ συγκρότηση τέτοια, πὺν ἡ ἀνάγνωση τοῦ ὀνόματος μιᾶς ἐννοίας περιέχει καὶ τὸν ὀρισμὸ τῆς. Ὅπως ἀναφέρθηκε καὶ πιὸ πάνω, ὅταν λέμε στὰ ἑλληνικά «*δημοκρατία*», ἐννοοῦμε τὸ πολίτευμα, κατὰ τὸ ὁποῖο «*κρατεῖ ὁ δῆμος*», ὅταν ὅμως ὁ ξένος λέει *democracy*, τότε γι' αὐτὸν ἡ ὀνομασία εἶναι συμβατικὴ. Δὲν μπορεῖ τότε κανεὶς, ὅσο ἐμπαθὴς καὶ νὰ εἶναι, νὰ ἰσχυρισθῇ, πὺς οἱ Ἕλληνες πῆραν τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὶς ξένες. Ὅταν λέμε *παιδιάτρος*, ἐννοοῦμε τὸν «*γιατρὸ τῶν παιδιῶν*», ὅταν ὅμως λέει ὁ ξένος *pediatric*, τότε δὲν ὑπάρχει ἐρμηνεία, καὶ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀνέυρεσή της, γιὰτὶ δὲν κοπίασε, γιὰ νὰ τὴν γεννήσῃ τὴν λέξη. Αὐτὸς ἀρκεῖται στὴν συμβατικὴ ὀνομασία, πὺν τοῦ ὑπαγόρευσαν. Τὸ ἴδιο μὲ τὰ *polyp, anarchy, hierarchy, agoraphobia, symmetrically, asymmetry, static, authentic, electric* καὶ τόσα ἄλλα. Στὸ τελευταῖο θὰ ἄξιζε νὰ ἀναφερθῇ, ὅτι οἱ Ἄραβες ὀνομάζουν τὸν ἡλεκτρισμὸ «*κάχραμπα*» ἀπὸ τὸ *κεχριμπάρι* καὶ εἶναι ἡ μόνη ἐκτὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσα, πὺν δίνει στὸ φαινόμενο τὴν ὀνομασία τοῦ ὀρυκτοῦ (κεχριμπάρι ἢ ἡλεκτρο), ἐπάνω στὸ ὁποῖο παρατηρήθηκε πρώτη φορὰ αὐτό.

“Ολες οί άλλες δανείζονται τὴν ἑλληνικὴ ὀνομασία.

Τὸ ὅτι πιθανῶς χρειάζεται ἐξήγηση τὸ γεγονὸς ὅτι ξένες γλῶσσες χρησιμοποιοῦν ἀκόμη μορφές ἑλληνικῶν λέξεων, πὺν οἱ Ἕλληνες ἔπαψαν ἤδη νὰ χρησιμοποιοῦν, αὐτὸ δὲν εἶναι σὲ θέση οὔτε νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ὁμοιότητά τους, πὺν εἶναι δεδομένη καὶ αὐταπόδεικτη, οὔτε νὰ ἀντιστρέψῃ τὴν φορὰ κινήσεώς τους. Μία πιθανὴ ἐξήγηση θὰ μπορούσε νὰ δοθῇ ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἐποικίσεως τῶν χωρῶν αὐτῶν ἀπὸ Ἕλληνες, πὺν μετέφεραν καὶ τὴν γλῶσσα τους μαζί. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἀφωμοιώθηκε κατὰ ἓνα μέρος ἀπὸ τοὺς γηγενεῖς καὶ μετὰ δὲν παρακολούθησε τὶς ἐξελίξεις στὴν μητρόπολη, ὁπότε διετήρησε τὴν ἀρχικὴ τῆς μορφή. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐπαληθεύεται ἀπὸ τὶς πληροφορίες, ὅτι π.χ. τὴν Ἰρλανδία τὴν ἐποίκισαν Ἕλληνες ἀπὸ τὸν 15ο αἰῶνα π.Χ. με ἐπικεφαλῆς τὸν Παρθολάνο καὶ με τὸ πλοῖο «Ἱρις», ἀπὸ τὸ ὁποῖο πῆρε τὸ ὄνομα τῆς ἡ «Γῆ τῆς Ἱριδος» (Ireland), ὅτι τὸ Παρίσι τὸ ἔχτισε ὁ Ἡρακλῆς ὀνομάζοντάς το Ἀλησία, ἐξ οὗ καὶ τὸ γαλλικὸ ὄνομα τῆς πόλης Champs Élysée (δὲς «Δαυλόν», τ. 96, σελ. 5487: Κ. Γεωργανᾶς), ὅτι οἱ Γαλάτες προέρχονται ἀπὸ χαμένους Ἀχαιοὺς ἢ Τρῶες, πὺν ἔφθασαν ἐκεῖ μετὰ τὸν Τρωικὸ πόλεμο κ.λπ.

δ. Τὰ περὶ Φοινικικοῦ ἀλφαβήτου καὶ ὀνομασιῶν τῶν γραμμάτων

Ἡ βοήθεια βέβαια τῆς Ἑλληνικῆς πρὸς τὶς ἄλλες γλῶσσες δὲν σταματᾷ στὴν προσφορὰ λεξικογραφικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ ἐπεκτείνεται καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους τομεῖς πὺν σχετίζονται μετὰ τὴν καθημερινὴ χρῆση τῆς γλώσσας. Ἕνας Γιαπωνέζος καθηγητὴς Πανεπιστημίου μοῦ ἔλεγε στὴν Τζέντα τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ὅτι καὶ μόνον ἡ προσφορὰ τῆς κατάληξης *-ισμός* ἢ *-ism* ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα στὴν ἐπιστήμη, γιὰ νὰ μπορῇ προστιθέμενη στὰ ὀνόματα τῶν ἐννοιῶν νὰ προσδιορίζῃ τὴν ἐνέργεια ὑλοποιήσεώς τους, ἀλλὰ καὶ κάθε τι πὺν ἀναφέρεται σ’ αὐτές, εἶναι ἀνεκτίμητη. Καὶ αὐτὴ ἡ κατάληξη ἀναγεται, ἀπ’ ὅ,τι ξέρω, σὲ πρῶιμα στάδια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, ὥστε δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀμφιβάλλῃ κανεὶς γιὰ τὴν προέλευσή της. Οὔτε ἔχουμε καμμία ἐνδειξη οὔτε καὶ διανοήθηκε νὰ ἰσχυρισθῇ κανεὶς, ὅτι τὴν κατάληξη αὐτὴ τὴν ἐπινόησαν οἱ «Ἰνδοευρωπαῖοι». Τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ με τόσες ἄλλες καταλήξεις, πὺν ἔχουν πλουτίσει τὶς δυτικὲς τοῦλάχιστον γλῶσσες, ὅπως τὸ *-ic* ἀπὸ τὸ *-ικός* καὶ πολλὰς ἄλλες, ὅπως καὶ πλῆθος ἀπὸ προθέματα.

Μία τελευταία παρατήρηση. Πολλὰς φορὲς ἔχουμε ἀντιμετωπίσει τὸν ἰσχυρισμό, ὅτι ἡ ὀνομασία «ἀλφάβητο» τῆς ἑλληνικῆς σειρᾶς τῶν γραμμάτων ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων δυτικῶν γλωσσῶν προέρχεται ἀπὸ τὰ πρῶτα δύο γράμματα τῆς σημιτικῆς γραμματοσειρᾶς. Τὸ θέμα ἀφορᾷ στὴν πραγματικότητα στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα, γιὰ τὶς ἄλλες γλῶσσες ἡ ὀνομασία εἶναι συμβατικὴ καὶ ἄσχετη μετὰ κάθε ἐννοια συνδυασμοῦ τῶν ὀνομασιῶν τῶν πρῶτων γραμμάτων. Στὴν Ἀγγλικὴ π.χ. τὰ πρῶτα γράμματα προφέρονται «ἔη», «μπι» καὶ «σί», στὴν Γαλλικὴ «ἄ», «μπέ» καὶ «σέ» κ.ο.κ. χωρὶς καμμία φωνητικὴ ὁμοιότητα μετὰ τὸ «ἀλφάμπέτ», ἀλλὰ με σαφῆ περιορισμὸ στὴν ἐπανάληψη τῶν δύο πρῶτων γραμμάτων μόνο. Στὰ Ἑλληνικά ὁμως ἡ ἀλφαβήτα εἶναι ἀκριδὴς ἐπανάληψη τῶν δύο πρῶ-

των γραμμάτων, τοῦ «ἄλφα» καὶ τοῦ «δῆτα».

Τί συμβαίνει τώρα μετὰ τὴν Ἀραβικὴν, ποὺ εἶναι ἐπιδίωξη τῆς Σημιτικῆς στὶς μέρες μας; Ἐδῶ τὰ δύο πρῶτα γράμματα εἶναι τὸ «ἄλεφ» καὶ τὸ «μπά». Δὲν ὑπάρχει κανένα «μπέτ», γιὰ νὰ δώσῃ τὸ «ἄλφαμπέτ» ἢ τὸ «ἄλφαδῆτα». Γιὰ νὰ περιλάβῃ κάποιο ταῦ μέσα, θὰ πρέπει νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἐκφώνησιν, γιὰ νὰ περιλάβῃ καὶ τὸ τρίτο γράμμα, ποὺ εἶναι τὸ «τά». Παρατηροῦμε ἀκόμη, ὅτι μόνο στὰ δύο πρῶτα γράμματα ἡ Ἀραβικὴ ταιριάζει ἡχητικὰ μετὰ τὶς ὑπόλοιπες γλώσσες, μετὰ ἀκολουθεῖ τελείως διαφορετικὴ ἐξέλιξις. Τρίτο γράμμα, ὅπως εἶπαμε, εἶναι τὸ «τά», μετὰ ἔρχεται τὸ «θά» κ.ο.κ., χωρὶς πουθενὰ νὰ ξαναπιάνῃ ἐπαφὴ μετὰ τὶς ἄλλες. Ἀντίθετα εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἡ ὁμοιότητα τῶν δυτικῶν γραμματοσειρῶν μετὰ τὴν ἐλληνικὴν ἄλφαδῆτα, μετὰ τὴν ὁποία ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια πορεία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος. Πῶς λοιπὸν μία γλῶσσα ποὺ συμπλέει μετὰ τὶς ἄλλες μόνο στὰ δύο πρῶτα στοιχεῖα τῆς σειρᾶς της, θὰ ἔδινε στὶς ἄλλες τὸ ὄνομα τῶν τριῶν πρῶτων γραμμάτων της καὶ δὲν θὰ τὸ ἔδινε ἡ Ἑλληνικὴ, τῆς ὁποίας τὰ δύο πρῶτα μέρη δίνουν μετὰ μεγάλη ἀκρίβεια τὴν ὀνομασίαν τοῦ συνόλου; Τὸ δεύτερο αὐτὸ γράμμα τοῦ ἀραβικοῦ ἄλφαδῆτου, μολονότι ὀνομάζεται «μπά», ἀντιστοιχεῖ στὸ ἐλληνικὸ ἀλλὰ καὶ στὸ δυτικὸ «πί». Τὸ γράμμα ἐπίσης αὐτὸ ἀποτελεῖ πράγματι τὸ ἀρχικὸ τῆς ὀνομασίας τοῦ σπιτιοῦ στὴν Ἀραβικὴν, ποὺ εἶναι «μπέτ», ἀλλὰ δὲν βλέπω καμμία σχέση τῆς μορφῆς του μετὰ τὸ Ἑλληνικὸ «πί», ποὺ πολλοὶ ξενομανεῖς βλέπουν νὰ θυμίζῃ σπῖτι καὶ νὰ παίρνῃ τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ σημιτικὸ «μπέτ», ὅταν τὸ ἀραβικὸ «μπά» γράφεται , ποὺ δὲν ἔχει καμμία σχέση οὔτε μετὰ παράστασιν σπιτιοῦ οὔτε μετὰ ἐλληνικὸ γράμμα, στὸ ὁποῖο ἀποδίδεται ἡ σημιτικὴ προέλευσις. Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ ἂν πράγματι ἡ ὀνομασία προερχόταν ἀπὸ τὰ σημιτοαραβικά, θὰ λεγόταν «alefba» καὶ ὄχι «alfabet», ποὺ ταιριάζει «κουτί» μετὰ τὸ ἐλληνικὸ «ἄλφαδῆτα». Τώρα πῶς συνέπεσε στὶς δύο μεγάλες γλωσσικὲς ομάδες νὰ συμπέσουν τὰ δύο πρῶτα γράμματα; Νομίζω, ὅτι μία ἐξηγήσις ποὺ θὰ μπορούσε νὰ μελετηθῇ εἶναι ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ φθόγγοι, τὸ «α» καὶ τὸ «μπά», εἶναι οἱ πρῶτοι φθόγγοι ποὺ προφέρουν τὰ νήπια, ὅταν κάνουν τὶς πρῶτες προσπάθειες ἐπικοινωνίας. Ἴσως εἶναι οἱ πιὸ εὐκόλοι φθόγγοι ποὺ μπορεῖ νὰ προφέρῃ τὸ ἀνθρώπινον ὄν λόγῳ κατασκευῆς τοῦ φωνητικοῦ του συστήματος.

Νομίζω, ὅτι εἶναι σαφὴς ἡ πατρότητα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπέναντι στὶς δυτικὰς, θὰ τις ἔλεγα, γλώσσες, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνεξαρτησία της ἀπέναντι στὰ ὑποθετικὰ κατασκευάσματα τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς, ὅπως καὶ τὰ ὑπαρκτὰ μὲν ἀλλὰ ἄσχετα γλωσσικὰ σύνολα τῆς Σημιτικῆς ἢ τῆς θυγατρικῆς τῆς Ἀραβικῆς.

Στὴν ἐργασία αὐτὴ ἐγίνε ἀπλῶς χρῆσις τῆς λογικῆς, γιὰτὶ ἀσφαλῶς λείπει ἡ ἐξειδίκευσις. Ἡ παρουσίαν τῆς μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ἦταν ἓνα τόλμημα, ποὺ παρακινήθηκε ἀπὸ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀντικείμενον καὶ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ ἐπαῖοντες θὰ κατανοήσουν τὶς ἀδυναμίας τοῦ μὴ εἰδικοῦ. Ἴσως ἀποτελοῦσε μία ἀφορμὴ γιὰ ἐκείνους, νὰ τὸ ἐρευνήσουν καλύτερον μετὰ τὰ δικά τους μέσα.

Μπάμπης Στ. Ἡσαΐας

Πολιτικὸς Μηχανικὸς

ΟΙ ΙΔΕΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΠΕΛΙΣΤΑ ΧΩΚΙΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

*Ὁ διάσημος κοσμο-
λόγος Χῶκιν μὲ τὸν
μαθητὴ καὶ φίλο του
καθηγητὴ Πανεπι-
στημίου Αἰγαίου κ.
Σπ. Κωτσάκη.*

Συνέντευξη τοῦ μαθητῆ καὶ φίλου του καθηγητῆ **Σπ. Κωτσάκη** στὴν **Ν. Μπίσκα**

Ἡ πρόσφατη ἐπίσκεψη τοῦ καθηγητῆ τῆς Κοσμολογίας νομπελίστα τῆς Φυσικῆς Στῆβεν Χῶκιν στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ συμμετάσχη στὸ συνέδριο κοσμολογίας στὸ Πυθαγόρειο τῆς Σάμου, κατέστησε γνωστὸ στὸ εὐρὺ κοινὸ τὸ μοναδικὸ στὴν χώρα μας Κέντρο Κοσμολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου.

Ὁ «Δαυλὸς» ἐπικοινωνῶνσε μὲ τὸν ἐπίκουρο καθηγητὴ Μαθηματικῶν τοῦ Πανεπιστημίου Αἰγαίου κ. Σπύρο Κωτσάκη, μέλος τῆς οργανωτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ συνεδρίου ἀλλὰ καὶ προσωπικὸ φίλο καὶ μαθητὴ τοῦ Στῆβεν Χῶκιν. Ὁ κ. Κωτσάκης στὴν συνέντευξη ποὺ ἀκολουθεῖ ρίχνει φῶς στὸν κόσμο τοῦ σύμπαντος, ἐξηγεῖ τὶς ιδέες τοῦ Στῆβεν Χῶκιν, μιλά γιὰ τὴν ἐπιστῆμη τῆς κοσμολογίας καὶ ἀναφέρεται στὴν σημαντικὴ συμβολὴ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς σκέψης στὴν σύγχρονη ἐπιστῆμη. Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενο τῆς συνεντεύξεως.

– Τί εἶναι κοσμολογία, κ. Κωτσάκη;

– Κοσμολογία εἶναι ἡ ἐπιστῆμη ποὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴ δομὴ καὶ ἐξέλιξη τοῦ σύμπαντος. Θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ, ὅτι εἶναι ἡ ἔσχατη μορφή ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς γνώσεως. Μᾶς ἐνδιαφέρουν τὸ σύμπαν στὴν ὁλότητά του, τὸ μέγεθος, ἡ ἡλικία καὶ τὸ σχῆμα του καὶ τὰ θεμελιώδη ἐρωτήματα «πῶς δημιουργήθηκε τὸ σύμπαν» καὶ «ποιοὶ εἶναι τὸ μέλλον του». Εἶναι κλάδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν μὲ ὥρισμα μοναδικὰ χαρακτηριστικά: στὴν κοσμολογία δὲν μπορούμε νὰ κά-
νουμε πειράματα μὲ τὸ σύμπαν, οἱ παρατηρήσεις του εἶναι δύσκολο νὰ γίνουν καὶ νὰ ἐρμηνευθοῦν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ βασίζομαστε σὲ μία ἐξαιρετικὰ τέλεια θεωρία, τὴν γενικὴ θεωρία τῆς σχετικότητας. Στὶς ἄλλες θετικὲς ἐπιστῆμες ἡ θεωρία χτίζεται ἀπὸ τὸ πείραμα. Ἀφετηρία τῆς κοσμολογίας εἶναι τὰ μαθηματικά.

“Ένας κοσμολόγος είναι κατ’ ἀρχὰς μαθηματικός καὶ ἔχει πολὺ ἰσχυρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν μελέτη τοῦ σύμπαντος στὴν ὁλότητά του. Πρέπει νὰ εἶναι αὐτὸ πὺν λέμε «ἀνοιχτὸ μυαλό». Τὸν κοσμολόγο δὲν τὸν ἀπασχολοῦν τὰ τοπικὰ προβλήματα, γιὰ παράδειγμα «πὼς δημιουργήθηκε ἓνα ἀστέρι». Τὸν ἀπασχολοῦν οἱ νόμοι πὺν ὑποθέτουμε ὅτι διέπουν τὸ σύμπαν στὴν ὁλότητά του.

– Ὑπάρχουν νόμοι καθολικῆς ἰσχύος γιὰ τὸ σύμπαν;

– Ὑπάρχουν κοσμολογικοὶ νόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐφαρμόζονται στὸ σύμπαν στὴν ὁλότητά του ἀλλὰ ὄχι σὲ μικρότερες κλίμακες. Τὸ σημαντικώτερο παράδειγμα τέτοιου νόμου εἶναι τὸ γεγονός ὅτι τὸ σύμπαν διαστέλλεται. Ὡστόσο ἔχει ἐφαρμογὴ στὶς πολὺ μεγάλες κλίμακες, τὶς κοσμολογικές. Δὲν ἐφαρμόζεται στὸ ἐπίπεδο τῶν πλανητῶν ἢ τῶν ἀστέρων. Ἡ Γῆ δὲν διαστέλλεται.

– Ποιοὶ ἦταν οἱ πρῶτοι κοσμολόγοι;

– Ἡ κοσμολογία ἔχει πολὺ μεγάλη ἱστορία. Εἶναι, θὰ ἔλεγα, ὁ ἀρχαιότερος κλάδος τῆς ἐπιστήμης. Οἱ σημαντικώτεροι ἐπιστήμονες ἀνὰ τοὺς αἰῶνες πὺν ἀσχολήθηκαν μὲ αὐτὰ τὰ ζητήματα, ἦταν ἐπιστήμονες τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς λεγόμενης φυσικῆς φιλοσοφίας. Ὁ Ἀρχιμήδης ἦταν ἴσως ὁ μεγαλύτερος ἐπιστήμονας ὅλων τῶν ἐποχῶν· ὁ Πυθαγόρας, ὁ Εὐδόξος ἔθεσαν τὶς δάσεις τῶν σύγχρονων μαθηματικῶν. Δὲν νομίζω ὅτι ξαφνικὰ τὸ 1660 ἀνακαλύφθηκαν τὰ μαθηματικὰ ἐπὶ Νεύτωνος. Καθοριστικὸ ῥόλο ἐπαιξε καὶ ὁ Ἀρίσταρχος, ἓνας μεγάλος ἀστρονόμος, ὁ ὁποῖος υἱοθέτησε τὸ ἡλιοκεντρικὸ σύστημα τοῦ κόσμου. Τὸ «ἀνακάλυψε» ἐκ τῶν ὑστέρων ὁ Κοπέρνικος καὶ σήμερα –λανθασμένα– ὀνομάζεται «Κοπέρνικεια θεωρία». Κακῶς ὑποβαθμίζεται τὸ ἔργο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Πέρασαν 2.500 χρόνια ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πυθαγόρα, καὶ ἀκόμη αἰσθανόμαστε δέος μπροστὰ του.

– Πότε ἡ κοσμολογία γίνεται κλάδος τῆς ἐπιστήμης;

– Ἡ κοσμολογία μόλις πρόσφατα ἔγινε κλάδος τῆς ἐπιστήμης. Διανύουμε μία σημαντικὴ περίοδο γιὰ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴν κοσμολογία: μὲ ἐπιστημονικοὺς τρόπους δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσουμε ἢ νὰ προσεγγίσουμε τὰ θεμελιώδη ζητήματα τοῦ κλάδου. Τὸ πιὸ θεμελιῶδες ἐρώτημα ἀφορᾷ στὴν δημιουργία τοῦ σύμπαντος, καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση ἔχουμε κάνει σημαντικὲς προόδους. Μᾶς ἐνδιαφέρει –ὅπως σᾶς εἶπα– ἡ δομὴ τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ ἐξέλιξή του. Ἀπλὸ νὰ τὸ λές. Ἀπὸ τὴν στιγμή πὺν υἱοθετοῦμε τὴν ἄποψη ὅτι μπορεῖ τὰ μαθηματικὰ νὰ δράσουν ὡς φορέας γιὰ τὴν ἀνακάλυψη καὶ τὴν περιγραφή αὐτῶν τῶν νόμων, τότε ὀδηγοῦμαστε σὲ μία πολὺ σημαντικὴ στιγμή στὴν ἱστορία τῆς ἐπιστήμης: Μὲ τὰ μαθηματικὰ μποροῦμε νὰ κατανοήσουμε τὸν φυσικὸ κόσμο. Εἶναι ἡ βασικὴ ἀρχὴ πὺν μᾶς δίδαξαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες. Προσωπικὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὴν δημιουργία τοῦ σύμπαντος· ἓνα θέμα τὸ ὁποῖο ἀπαιτεῖ γιὰ τὴν προσέγγισή του πολὺ ἀπὸ τὰ σύγχρονα μαθηματικὰ καὶ τὴν φυσικὴ. Βρισκόμαστε οὐσιαστικὰ σὲ ἓναν πολὺ ἐνδιαφέροντα λαδύρινθο μαθηματικῶν ἰδεῶν, μέσῳ τοῦ ὁποῖου προσπαθοῦμε νὰ δγοῦμε στὸ φῶς. Αὐτὴ ἡ διαδικασία εἶναι ἰδιαίτερα ἐπίπονη. Εἶμαι αἰσιόδοξος –ἀν καὶ ρεαλιστής. Πιστεύω ὅμως, ὅτι σύντομα θὰ ἔχουμε πολὺ σημαντικὰ ἀποτελέσματα νὰ ἀνακοινώσουμε.

– Τί συμπεράσματα προέκνυσαν στὸ κοσμολογικὸ συνέδριο τῆς Σάμου;

– Στὸ συνέδριο συμμετεῖχαν οἱ σημαντικώτεροι ἐπιστήμονες τοῦ κλάδου. Τὰ συ-

μπεράσματα ήταν σημαντικά. Ἀλλά θά ἔλεγα ὅτι βασική διαπίστωσή μας εἶναι, ὅτι ὑπάρχουν ἐνδιαφέροντα ἀνοιχτά προβλήματα. Ἡ ὑπαρξή τους ἀποτελεῖ βασική προϋπόθεση, γιὰ νά σημειώσουμε πρόοδο στήν κοσμολογία. Τά προβλήματα αὐτά δροῦν ὡς μέτρα τῆς ἀξίας τῶν θεωριῶν μας. Οἱ ὁμιλίες ἐπικεντρώθηκαν σέ ἰδιαίτερα δύσκολα προβλήματα τῶν μαθηματικῶν, προβλήματα πού ἔχουν νά κάνουν μέ τήν γεωμετρία τῆς γενικῆς θεωρίας τῆς σχετικότητας, στήν ἐπίλυση τῶν δυσνόητων διαφορικῶν ἐξισώσεων καί στοῦ ζήτημα τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος. Ὁ Τζὼν Μπάουερ ἀνέπτυξε τήν θεωρία, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὑπάρχει πιθανότητα οἱ φυσικές σταθερές (: σταθερά τῆς βαρύτητας, ἡ μᾶζα τοῦ ἡλεκτρονίου) νά μεταβάλλονται σέ κοσμολογικό ἐπίπεδο μέ τήν ἐξέλιξη τοῦ σύμπαντος. Αὐτό εἶναι μία σημαντική ἰδέα. Οἱ θεμελιώδεις ἐξισώσεις τῆς θεωρίας μας, πού εἶναι οἱ ἐξισώσεις Ἀϊνστάιν, μᾶς δίνουν ὅχι ἓνα μοναδικό σύμπαν, τὸ ὁποῖο ξέρουμε ὅτι ὑπάρχει καί παρατηροῦμε, ἀλλὰ προβλέπουν μία ἀπειρία συμπάντων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη γνωρίζουμε, ὅτι τὸ σύμπαν εἶναι μοναδικό. Φαίνεται σὰν μία ταυτολογία, ἀλλὰ ἐμεῖς πρέπει νά ἐπιλέξουμε.

Σ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα ἔχει δουλέψει ὁ Στήβεν Χῳκιν: Μέχρι τώρα μέ τὸ πρόβλημα τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν, δηλαδή τοῦ πῶς δημιουργήθηκε τὸ σύμπαν, ἀσχολήθηκε μόνο ἡ θρησκεία. Οἱ ἐπιστήμονες ἀσχολήθηκαν μέ τὸ πρόβλημα τοῦ πῶς ἀλλάζει ἡ κατάσταση τοῦ σύμπαντος, πῶς δηλαδή ἀπὸ μία παρελθούσα κατάσταση τὸ σύμπαν ἔγινε σήμερα ὅπως εἶναι, ἀλλὰ καί μέ τὸ πῶς θά ἐξελιχθῇ στο μέλλον. Ὁ Στήβεν Χῳκιν πιστεύει, ὅτι ἡ ἐπιστήμη εἶναι σέ θέση νά ἀσχοληθῇ μέ τὸ πρόβλημα τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν. Αὐτό εἶναι τρομερὰ σημαντικό. Ὁ Στήβεν ἔχει πεῖ, ὅτι ὑπάρχουν πιθανοὶ νόμοι πού διέπουν ὅχι τὴν ἐξέλιξη ἀλλὰ τὴν δημιουργία τοῦ σύμπαντος, δηλαδή πῶς ξεκίνησε, ποιοὶ ἦταν οἱ νόμοι πού καθώρισαν τὸ πῶς θά δημιουργηθῇ τὸ σύμπαν. Ἕνα ἐρώτημα πού εἶχε ἀπασχολήσει ἔντονα τὸν Ἀϊνστάιν εἶναι τὸ ἐὰν «ὁ θεὸς εἶχε ἄλλη ἐπιλογή, ὅταν δημιούργησε τὸ σύμπαν». Ἐὰν δηλαδή εἶχε τὴν δυνατότητα νά δημιουργήσῃ ἓνα σύμπαν διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸ πού παρατηροῦμε σήμερα. Ἡ πιθανότητα αὕτη ἀπασχολεῖ τὸν κοσμολόγο. Ἐὰν κατορθώσουμε νά ἀπαντήσουμε σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα, θά κατανοήσουμε πολλὰ ζητήματα πού ἀφοροῦν στοῦ σύμπαν. Ὡστόσο καί πάλι τὸ ἐρώτημα «γιατί δημιουργήθηκε τὸ σύμπαν» θά ἔμενε –κατὰ τὴν προσωπικὴ μου γνώμη– ἀναπάντητο. Ἡ θεωρία τοῦ Big Bang ἀναφέρεται στήν ἐξέλιξη τοῦ σύμπαντος μετὰ ἀπὸ τὴν στιγμή τῆς δημιουργίας, τὴν ὁποία τοποθετεῖ χρονικὰ 15 δισεκατομμύρια χρόνια πρὶν.

– Τί προσθεῖναι ἡ περίφημη θεωρία τοῦ Χάους;

– Μέχρι τώρα στήν ἐπιστήμη δεχόμαστε τὸ αἷτιο καί τὸ ἀποτέλεσμα. Στὴν κοσμολογία πιστεύουμε – ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ πῶς ξεκίνησε τὸ σύμπαν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τίς συνθήκες πού ἐπικρατοῦσαν κατὰ τὴν δημιουργία του – ὅτι αὐτὸ ἐξελίχθηκε. Ἡ θεωρία τοῦ Χάους ὑποστηρίζει, ὅτι τὰ φαινόμενα ἐξελίσσονται μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε νά ὑπάρχῃ μία εὐαίσθητη ἐξάρτηση ἀπὸ τίς ἀρχικὲς συνθήκες. Ἄν μία ἀρχικὴ συνθήκη ὀδηγῇ τὸ σύστημα σέ μία κατάσταση καί τὸ σύστημα εἶναι χαοτικόν, τότε μία συνθήκη πολὺ κοντὰ στὴν πρώτη μπορεῖ νά ὀδηγήσῃ σέ μία τελείως διαφορετικὴ κατάσταση. Τὰ συστήματα λοιπὸν πού παρουσιάζουν αὕτη τὴν ἀπρόβλεπτη συμπεριφορὰ τὰ ὀνομάζουμε *χαοτικά*. Πολὺ πρόσφατα

μᾶς ἀπασχόλησε τὸ θέμα τῆς «χαοτικῆς κοσμολογίας», κατὰ πόσον δηλαδή ἡ θεωρία τοῦ Χάους μπορεῖ νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν θεωρία τῆς κοσμολογίας. Τὰ ἀποτελέσματα εἶναι ἐντυπωσιακά. Ὑπάρχουν δύο διιστάμενες ἀπόψεις. Ἀπὸ τὴ μία, ἡ ἄποψη ποὺ ὑποστηρίζει ὅτι ὑπάρχει κάποια μορφή χάους στὶς ἀρχικὲς συνθῆκες δημιουργίας τοῦ σύμπαντος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἄποψη ποὺ υἱοθετεῖ ὁ **Στήβεν Χῳκιν** καὶ ὑποστηρίζει ὅτι στὶς ἀρχικὲς συνθῆκες δὲν ὑπῆρξε κανένα χάος, ἀλλὰ διέπονταν ἀπὸ κάποιο νόμο: τὸν νόμο τῶν ἀρχικῶν συνθηκῶν, ποὺ συνέβαλε στὴ δημιουργία τοῦ σύμπαντος, ποὺ σήμερα παρατηροῦμε. Κατὰ συνέπεια ἡ θεωρία τοῦ Χάους εἶναι πολὺ ἐνδιαφέρουσα καὶ ἀναμένεται ὅτι τὰ προσεχῆ χρόνια θὰ ἐκτιμηθῇ ἡ ἀξία τῆς.

– Κύριε Κωτσάκη, μιλήστε μας γιὰ τὸν κ. Χῳκιν καὶ τὴν σχέση ποὺ σᾶς συνδέει.

– Ὁ Στήβεν Χῳκιν εἶναι ἓνας λαμπρὸς ἐπιστήμονας, ἓνας διαπρεπὴς ἐρευνητής. Ἡ συνεισφορά του στὴν σύγχρονη κοσμολογία καὶ γενικώτερα στὴν ἐπιστημονικὴ σκέψη εἶναι σημαντικώτατη. Εἶναι προσωπικός μου φίλος καὶ δάσκαλός μου. Τὸν γνώρισα στὸ πλαίσιό τῶν μεταπτυχιακῶν μου σπουδῶν στὴν Βρεταννία, στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Καϊμπριτζ. Ἀπὸ τὸ 1965 ἡ συνεισφορά τοῦ Χῳκιν στὴν ἐπιστήμη εἶναι θεμελιώδης καὶ πιστεύω πὼς ἡ πρόσφατη ἐπίσκεψή του στὴν Ἑλλάδα ἐπαίξε σημαντικὸ ρόλο γιὰ τὴν ἐξέλιξη καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοσμολογίας στὴν Ἑλλάδα. Ἐμεῖς βέβαια δουλεύουμε στὸν κλάδο αὐτὸ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια. Εἴμαστε μία μικρὴ ὁμάδα ἐπιστημόνων καὶ πρόσφατα ἰδρύσαμε τὸ Ἐργαστήριό Γεωμετρίας Δυναμικῶν Συστημάτων καὶ Κοσμολογίας μὲ σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐρευνας σὲ κοσμολογικὰ ἐπίπεδα στὴ χώρα μας. Ἐχομε ἀρκετὲς ἐλλείψεις σὲ ὑλικοτεχνικὴ ὑποδομή, πιστεύω ὅμως ὅτι σύντομα θὰ τοῦ δώσουμε τὴν ἀκτινοβολία ποὺ τοῦ ἀξίζει, γιὰ νὰ ἀποτελέσῃ πόλο ἑλξης καὶ προσέλκυσης μαθητῶν ἀλλὰ καὶ ἐπιστημόνων ἀπὸ ὅλο τὸν κόσμο.

– Καὶ ἡ Σάμος, πατρίδα τοῦ Πυθαγόρα, εἶναι ἓνας θαυμάσιος τόπος γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό.

– Πραγματικά. Ἦδη συζητοῦμε μία ιδέα ποὺ θὰ προσέφερε πολλὰ ὄχι μόνον στὸν κλάδο μας ἀλλὰ καὶ στὴ χώρα μας: τὴν ιδέα τῆς δημιουργίας ἐνὸς παγκόσμιου μουσεῖου μαθηματικῶν στὴν Σάμο. Φαντασθῆτε ἓνα μουσεῖο, στὸ ὁποῖο μὲ τὴν βοήθεια τῆς τεχνολογίας ἀλλὰ καὶ μὲ ἀπλὲς κατασκευὲς θὰ ἐκτίθεντο οἱ μαθηματικὲς ιδέες τοῦ Πυθαγόρα, τὰ Πλατωνικὰ στερεά, τὸ πρόβλημα ποὺ ἔλυσε ὁ Ἀρίσταρχος τοῦ ὑπολογισμοῦ τῆς ἀποστάσεως Σελήνης-Γῆς, νὰ χτίσουμε τὸ Εὐπαλίνειο ὄρυγμα. Φαντασθῆτε, νὰ δώσουμε μέσα ἀπὸ τὴν εἰκονικὴ πραγματικότητα τοὺς πλανῆτες καὶ τὶς μελανὲς ὁπές. Βέβαια πρόκειται γιὰ ἓνα ἐξαιρετικὰ φιλόδοξο σχέδιο. Ἐλπίζουμε ὅμως νὰ βροῦμε ὑποστήριξη, γιὰ νὰ πραγματοποιήσουμε τὸ ὄραμά μας.

– Ἔχετε ἀναφέρει τὴν ιδέα σας στὸν κ. Στήβεν Χῳκιν;

– Ὁ Στήβεν Χῳκιν ἐνθουσιάστηκε μὲ τὴν ιδέα καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ μᾶς ὑποστηρίξῃ. Εἶναι δὲ ἐπίτιμο μέλος τοῦ ἐργαστηρίου μας.

Τὸ e-mail τοῦ κ. Κωτσάκη εἶναι: skot@aegean.gr. καὶ ἡ διεύθυνσή του στὸ Διαδίκτυο: www.math.aegean.gr.

Νάνσυ Μπίσκα

ΠΕΡΙ ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑΣ

(Ἐπιστολὴ δευτέρα τοῦ κ. Κωνσταντίνου Κουτρουδέλη)

Ἀγαπητὲ κ. Λάμπρου,

Στὸ τεῦχος 200-201 τοῦ «Δαυλοῦ» δημοσιεύτηκαν μερικὲς παρατηρήσεις τοῦ κ. Γ. Γεωργαλᾶ, ἀναφερόμενες στὸ ἐπίμαχο θέμα τῆς χρονολόγησής τῆς προϊστορίας. Ἐπ' αὐτῶν χρειάζεται μία ἀπάντηση, καὶ παρακαλῶ νὰ δημοσιεύσετε τὴν παρούσα σὲ προσεχὲς τεῦχος τοῦ Περιοδικοῦ, κυρίως γιὰ τὴν ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν σας.

❶. Σχετικὰ μὲ τὴν περιοδικότητα τῶν ἀστρονομικῶν φαινόμενων. Ἡ περιοδικότης τούτων εἶναι σταθερὰ τόσο σὲ μέγεθος ὅσο καὶ σὲ χρονολογικὴ ἐπανάληψη. Ἐνα παράδειγμα τοῦτου ἀποτελοῦν τὰ δεδομένα τοῦ Ὀμήρου τὰ σχετικὰ μὲ τὸν Σείριον, ὅπου: «*σὺν τὸ λαμπερὸ ἄστρον τοῦ φθινόπωρον, τὸ ὁποῖον φαίνεται σὲ ὅλους*» (Ἰλιάδα Ε 5-6), καὶ «*τὸν Κύνα τοῦ Ὁριῶνος... ποὺ φέρνει τὸν πυρετό*», τὸν σημερινὸ καύσωνα (Ἰλιάδα Χ 25-32). Ὁ Ὀμηρος ἀναφέρεται στὰ δύο ἀστρονομικὰ φαινόμενα ποὺ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὶς δύο διαβάσεις τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Γῆς διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ Σειρίου. Τὸ ἕνα ἐλάμβανε χώραν κατὰ τὸ Φθινόπωρον καὶ φαινόταν ἀπὸ τὴ Γῆ, ἐνῶ σήμερα φαίνεται ἀπὸ τὴ Γῆ κατὰ τὸν Χειμῶνα καὶ μεσουρανεῖ τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους. Τὸ δεύτερον ἔφερνε στὸν κόσμον τὸν πυρετό, τὸν σημερινὸ καύσωνα, ποὺ σήμερα παρουσιάζεται τὴν θερινὴν περίοδον καὶ μεσουρανεῖ τὴν 1ην Ἰουλίου ἐκάστου ἔτους. Ἀπὸ τὸ ἕνα φαινόμενο μέχρι τὸ ἄλλο σήμερα μεσολαβεῖ ἕνα σταθερὸ χρονικὸ διάστημα 6 μηνῶν, ποὺ πρέπει νὰ μεσολαβοῦσε καὶ τότε, γιὰ νὰ κἀνῃ ξεχωριστὸ λόγο ὁ Ὀμηρος.

❷. Τὸ θέμα τῶν προσχώσεων εἶναι ἕνα φαινόμενο τῆς φύσεως, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται σὲ ὠρισμένες σταθερὲς ποὺ μετροῦνται, ὅπως ἀναπτύσσονται ἀναλυτικὰ στὴν ἀναφερόμενη μελέτη μου μὲ τίτλον «*Ἡ χρονολόγησις τῆς Ἑλληνικῆς Προϊστορίας ἀπὸ τοπογραφικὰ, ἀστρονομικὰ καὶ ἱστορικὰ στοιχεῖα*», ποὺ δημοσιεύτηκε στὸ τεῦχος 131/1987 τοῦ «Δελτίου τῆς Γεωγραφικῆς Ὑπηρεσίας Στρατοῦ». Ἀπὸ αὐτὲς προκύπτουν ἄλλοι παράγοντες, συγκεκριμένα γεωμετρικὰ σχήματα καὶ μαθηματικοὶ τύποι γιὰ τοὺς ἀνάλογους ὑπολογισμούς, ἀλλὰ ἀγνοήθηκαν καὶ δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν.

❸. Ἡ ἀναφερομένη χρονολογία τοῦ 3.826 π.Χ. δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸν Τρωικὸ πόλεμον ἀλλὰ μὲ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐμφανῶν προσχώσεων τοῦ ποταμοῦ Νείλου, ἡ ὁποία μὲ νεώτερον καὶ ἀκριδέστερον ὑπολογισμό διωρθώθη στὸ ἔτος 3.934 π.Χ. Ἀπὸ τὸ ἀπροσδιόριστον παρελθὸν μέχρι τὸ ἔτος 3.934 π.Χ. ὁ ποταμὸς Αἴγυπτος τοῦ Ὀμήρου (ἢ Νεῖλος) ἀπόθετε τὰ προσκομιζόμενα φερτὰ στερεὰ ὑλικά στὸ χωρὸ τῆς θάλασσας, ποὺ περιελαμβάνετο μεταξὺ τοῦ σημερινοῦ Καΐρου καὶ τῆς σημερινῆς Ἀλεξάνδρειας (ἢ νήσου Φάρου τοῦ Ὀμήρου). Ἀπὸ τὸ ἔτος 3.934 π.Χ. καὶ μετὰ ἄρχισε νὰ παρουσιάζεται ἡ πρώτη ὑπὲρ τὴν στάθμην τῆς θάλασσας στερεὰ βορείως τοῦ σημερινοῦ Καΐρου, ἐπεκτεινομένη χρόνον μὲ χρόνον πρὸς βορρᾶν. Τὰ κύματα τῆς θάλασσας, μηδενίζοντας τὴν ταχύτητα ῥοῆς τῶν ὑδάτων τοῦ ποταμοῦ, ἀναλάμβαναν τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καταλλήλου διευθετήσεως τοῦ προσχωνόμενου πυθμένος καὶ τῆς ἀντίστοιχης κατὰ περιόδους ἀκτῆς. Στὸν χάρτη τοῦ σχήματος 26 τῆς παραπάνω μελέτης μου διακρίνεται καθαρά, ποῦ ἔφθανε ἡ ἀκτὴ τῆς στεριᾶς τῆς Κάτω Αἰγύπτου περὶ τὸ ἔτος 3.000 π.Χ., τὴν ὁποία φέρεται πῶς ἔνωσε ὁ βασιλεὺς Μήνης μὲ τὴν Ἀνω Αἴγυπτον. Τὸ πότε ὁμως ἔζησε καὶ ἔδασίλευσε ὁ Μήνης εἶναι ἕνας γρίφος, γιὰτὶ στὴ σελ. 99 τῆς παραπάνω μελέτης μου καταχωροῦνται ἑπτὰ χρονολογίαι, ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἰσάριθμα διδύκτια ἐπιφανῶν συγγραφέων καὶ ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἔτος 5.619 π.Χ. μέχρι τὸ 3.175 π.Χ. καὶ κατὰ τὸν C. W. Ceram («*Θεοὶ-Τάφοι καὶ Σοφοί*», σελ. 124-125) «*ἡ βασιλεία τοῦ*

Μήνη τοποθετείται στο έτος 2.900 π.Χ.». Τò έτος 2.800 π.Χ. ή άκτη της Κάτω Αίγυπτου δοισκότανε βορειότερα της άκτης του 3.000 π.Χ. (σχήμα 1, σελ. 6.517, τεύχους 113 του «Δαυλου») και τότε ύπήρχε μεγαλύτερη έκταση στην Κάτω Αίγυπτο. Όσον άφορ ά τις πυραμίδες, δέν ύπάρχει λόγος άνησυχίας, γιατί κτίστηκαν μετά τά Τρωικά σέ στέρεο πέτρινο έδαφος ύψους 60 μέτρων και όχι στο έδαφος των προσχώσεων.

④. Έ έννοια της λέξεως «*πανημερίη*» δέν μπορεί νά συγγέεται μέ τò 24ωρο, γιατί καθ' όλους τούς έρμηνευτές άναφέρεται στο διάστημα μιās ήμέρας, άπό τò πρωί μέχρι τò βράδυ. Άλλωστε ó Όμηρος στην Ίλιάδα (I 360-363) προσδιορίζει ότι ó Άχιλλεύς «*ξεκινώντας άπό πολν πρωί άπό τò στρατόπεδο των Άχαιών στο τρίτο πρωινό θά είχε φθάσει στη Φθία*», δηλαδή σ' ένα διάστημα 48 ώρων, πλέοντας συνέχεια έπί δύο 24ωρα. Έπίσης ó Όμηρος και σέ πολλά σημεία των έπων του δίδει στοιχεία χρόνου για τόν ύπολογισμό διαφόρων άποστάσεων μέ την χρήση ενός σημειννού χάρτου.

⑤. Έ έρώτηση του κ. Γεωργαλά, έάν τά 111 χρόνια της ζωής της πόλεως του Ίλιου άρκοϋσαν για την άνάπτυξη της Τροίας σέ μιá ισχυρή άυτοκρατορία, προξενεί κατάπληξη. Κατά τά λεγόμενα του Όμήρου μιá «*μεγάλη πόλη*» ίδρυσαν οί άνθρωποι μέ πλατείς δρόμους και τίποτ' άλλο. Άλλωστε κατά τόν Έρόδοτο, όταν ó Ξέρξης πέρασε την κορυφογραμμή της Ίδης, «*μπήκε στην Ίλιάδα χώραν*». Μέχρι εκεί έφθανε ή έπικράτεια του Ίλιου. Έ πόλη αύτή κατά τούς ύπολογισμούς μου στη μελέτη μου «*Τò Όμηρικόν Ίλιον της Τροίας*» (έκδ. «Δελτίου Γ.Υ.Σ.», τεύχος 134/1988) τόν καιρό του Τρωικού πολέμου είχε 33.000 κατοίκους. Αύτοί είχαν την δυνατότητα νά δημιουργήσουν μιάν άυτοκρατορία, χωρίς νά την άντιληφθούν οί άρχαίοι συγγραφείς;

⑥. Τά χρονολογικά δεδομένα του Πλάτωνος είναι έκτός πραγματικότητας, και οί λόγοι έξηγήθηκαν στο τεύχος 197 του «Δαυλου». Άποτελούν Αίγυπτιακά άθεμελίωτα στοιχεία και δέν έχουν έπιστημονική σημασία, όπως έξηγείται και πιο κάτω. Είναι γνωστά όσα γράφει ó Πλούταρχος (στον «*Βίον του Νουμά*») και ó Διόδωρος (στην «*Ιστορικήν Βιβλιοθήκην*») για τίς χρησιμοποιούμενες μονάδες μετρήσεως του χρόνου ύπό των Αίγυπτίων. Κατά τόν Ε. Μέγιερ, όπως γράφει ó Α. Pochan στο διδλίο του «*Τά μυστήρια των Μεγάλων Πυραμίδων*» (σελ. 348), «*οί μήνες (των Αίγυπτίων) δέν είναι μήνες, οί έποχές δέν είναι έποχές και τò έτος δέν είναι έτος*» και στη σελίδα 411 συμπληρώνει την εικόνα λέγοντας: «*τά χρόνια της χρονολόγησης του Άθωθι καλύπτουν δύο συνεχόμενα έτη στο Ίουλιανό ήμερολόγιο*». Έάν τά 5.619 Άθωθικά χρόνια του Μανέθωνα, πού άρχισε ή βασιλεία του Μήνη, διαιρεθούν διά του δύο, πού λέγει ó Μέγιερ, τότε ή βασιλεία του άρχισε περί τò έτος 2.810 π.Χ. Έ πόλη Σαΐς ιδρύθη περί τò έτος 1.215 π.Χ., γιατί τότε ύπήρχε προσχωσιγενές έδαφος για νά ιδρυθί, και δέν είχε καμμία σχέση μέ τόν Τρωικό πόλεμο, γιατί τότε ή τοποθεσία ιδρύσεώς της έκαλύπτετο άπό την θάλασσα της Μεσογείου. Τά 8.000 χρόνια, πού είπαν οί Αίγύπτιοι στον Πλάτωνα, ήσαν 8.000 μήνες και άντιστοιχούσαν σέ 615 τροπικά χρόνια, όπως άναφέρθη και στο τεύχος 197 του «Δαυλου». Μέ ποία πρότυπα δεδομένων και μέ ποιές άστρονομικές ή άλλες γνώσεις θά μπορούσε ó Πλάτων νά συγκρίνη και νά διευκρινίση αύτά πού του έλεγαν οί ίερείς, ώστε νά μην σπείρη τόση σύγχυση στους άναγνώστες του; Είχε άραγε και άναγνώστες ó Πλάτων ή μόνον μαθητές;

⑦. Τά μαθηματικά δέν είναι άκροδατισμοί, και ή χρονολόγηση της ζωής του Άδραάμ κ.λπ. προσώπων της Παλαιάς Διαθήκης δέν είναι αύτή πού άναφέρει, διότι ένα τυπογραφικό λάθος στο τεύχος 113 του «Δαυλου» διωρθώθη στο έπόμενο τεύχος 114, περιορίζοντας άκόμη περισσότερο στην Έβραϊκή ιστορία. Γνωρίζει όμως, ότι ή έν λόγω χρονολόγηση έδασίσθη σέ μαθηματική μετατροπή των Έβραϊκών έτών της *Βίβλου* σέ τροπικά, και τά έξαγόμενα των ύπολογισμών μου θεμελιώθηκαν στην συγκεκριμένη και άναμ-

φισθήτητη χρονολογίαν ἀνόδου στο θρόνο τῆς Περσίας τοῦ Κύρου. Ἐτσι τὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης τοποθετήθηκαν στή σωστή τους ἡλικία ἐκπεφρασμένη σέ τροπικά χρόνια. Κάθε ἐρευνητική μελέτη, ἀναφερομένη στήν προϊστορία, πρωτοδημοσιευομένη, χαρακτηρίζεται ὡς δοκίμο. Ἐχει λοιπόν δικαίωμα διορθώσεως λαθῶν, ἀδλεψιῶν ἢ καί ἐξ ἀνάγκης πολλές φορές λόγω ἀνευρέσεως νέων στοιχείων. Οἱ τελικὲς θέσεις καί ἀπόψεις ἐνὸς ἐρευνητοῦ διατυπώνονται σέ βιβλίο, πού ἐκδίδεται ἐν καιρῷ.

8. Τὸ Ἑλληνικὸν ἐνδιαφέρον στὰ γραπτά τοῦ Ἰμ. Βελικόφσκυ δὲν σχετίζεται μὲ τὴν καταγωγή του ἀλλὰ μὲ τὶς πολὺ σημαντικὲς διαπιστώσεις του, πού εἶναι:

α. «*Ἡ Ἑλληνικὴ ἱστορία τῆς Μυκηναϊκῆς περιόδου εἶναι μετατοπισμένη (χρονολογικά)*» («*Τὸ Χάος τῆς Ἱστορίας*», εἰσαγωγή, μετ. Ντ. Γαρουφαλιᾶ, ἔκδ. Κάκτος 1980).

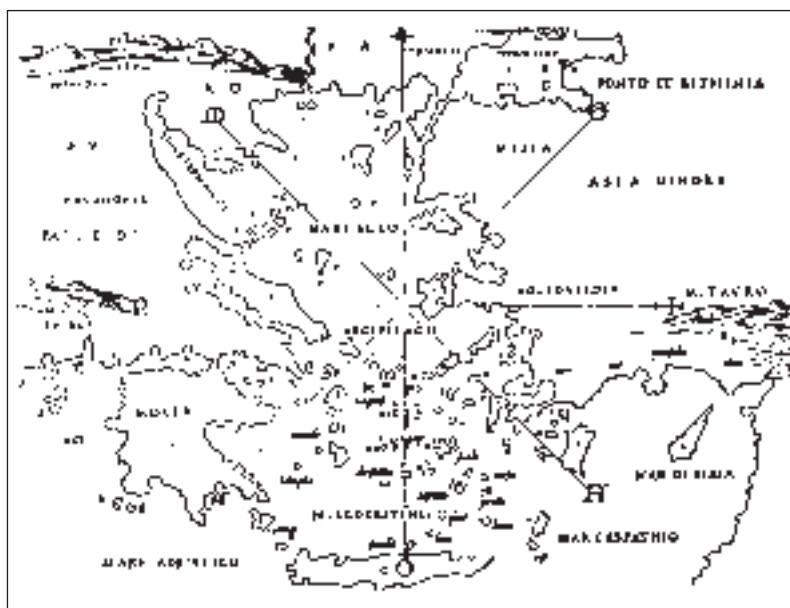
β. «*Τὸ Σωθικὸν ἔτος (περὶ τοῦ ὁποίου ἐγινε λόγος καὶ πρὸ πάνω) τῆς ἀρχαίας χρονολόγησιν βασίζεται σὲ πλάνες. Ὁ κατάλογος τῶν δυναστειῶν τοῦ Μανέθωνα εἶναι μία μεπερδεμένη μᾶζα. Καὶ ὅμως ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀναξιόπιστης χρονολόγησιν τῆς ἱστορίας τῆς Αἰγύπτου βασίστηκε ἡ χρονολόγησιν τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου [...]. Παράλληλα παρατηρήσαμε πὺς οἱ ἱστορίαι τῶν ἄλλων ἀρχαίων χωρῶν καὶ λαῶν συμφωνοῦν εἴτε μὲ τὴν Ἰσραηλιτικὴν εἴτε μὲ τὴν Αἰγυπτιακὴν χρονολογία*» («*Οἱ Ἄνθρωποι τῆς Θάλασσας*», μετ. Δ. Μαυρογένη, ἔκδ. Κάκτος 1980, σελ. 288 καὶ 423). Ἐπ' αὐτοῦ συμφωνεῖ ἀπολύτως καὶ ὁ F. Tomlin στὸ βιβλίο του («*Οἱ Μεγάλοι Φιλόσοφοι τῆς Ἀνατολῆς*», μετ. Α. Βαγενᾶ, ἔκδ. Ἀναγνωστίδης, σελ. 24). Ἀλλὰ καὶ ὁ D. L. Page στὸ βιβλίο του («*Ἰλιάς καὶ Ἱστορία*», μετ. Κρ. Πανηγύρη, ἔκδ., Παπαδήμα 1986, σελ. 159) λέγει: «*Οἱ παραδοσιακὲς χρονολογήσεις εἶναι καθαρὰ θεωρητικὲς εἰκασίαι, πού βασίστηκαν σὲ ἐπιπόλαιες καὶ ἀμφιλεγόμενες γενεαλογικὲς παραδόσεις καὶ κυρίως στοὺς Σπαρτιατικὺς καταλόγους τῶν βασιλείων. [...]. Ἡ ἀπόλυτη χρονολογία πού προτείνει ὁ ἀρχαιολόγος εἶναι ἴσως κάπως ἀδέδαιη, ὅμως αὐτὴ πού δίνει ὁ Ἐρατοσθένης δὲν εἶναι παρὰ μία εἰκασία βασισμένη σὲ χαλαρὲς ὑποθέσεις, πού δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν ὀδηγήσουν μὲ ἀσφάλεια σὲ ἓνα ἐπιστημονικὸ συμπέρασμα*».

Σ' αὐτὰ τὰ ἄλλοπρόσβαλα χάλια ἐβασίσθη ἡ χρονολόγησιν τῆς προϊστορίας τῶν ἀρχαίων χωρῶν καὶ λαῶν, τῆς Αἰγύπτου καὶ κατ' ἐπέκτασιν ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ Κόσμου. Δυστυχῶς πάνω σὲ αὐτὰ στηρίχθηκαν ὅλα τὰ χρονικά διαστήματα καὶ οἱ χρονολογίαι πού γνωρίζουμε σήμερα. Ἡ πρότασί μου γιὰ τὴν χρονολόγησιν διεξαγωγῆς τοῦ Τρωικοῦ πολέμου στήν περίοδο τῶν ἐτῶν 3087-3078 π.Χ., πού θεμελιώνεται ἐπὶ τῶν ἄστρον τῶν Ὑάδων, τοῦ Ζωδιακοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου, πού ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, σὲ σχέση μὲ τὰ ἀστρονομικά δεδομένα τοῦ σήμερα, εἶναι καινούργια καὶ παρέχει ἓνα ἀναμφισβήτητο χρονολογικὸ ὄριο ἐξαρτήσεως τῆς προϊστορίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τὸ ὁποῖο σχεδὸν ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀστρονομικά καὶ τοπογραφικά στοιχεῖα τοῦ Ὀμήρου, τὰ ὁποῖα συμπερασματικῶς δὲν ἀπορρίπτονται ἀπὸ τὸν κ. Γεωργαλά. Δὲν ἔχει ὅμως κανένα κοινὸν τόπο συσχετίσεως καὶ συνεκτιμήσεως μὲ τὰ παραπάνω χρονολογικά χάλια. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς δὲν μπορεῖ νὰ ὀδηγήσῃ σὲ παράλογα συμπεράσματα, γιὰ αὐτὰ ἔχουν ἤδη διατυπωθῇ ἐδῶ καὶ αἰῶνες. Ἀπλᾶ, ἐὰν ποτὲ υἱοθετηθῇ καὶ ἐφαρμοσθῇ στὸ μέλλον, θὰ ἐπιφέρῃ μία προσωρινὴ ἀναστοίχωσιν στὰ χρονολογικά κατεστημένα, δίδοντας ἓνα νέο σταθμὸ ἀναγωγῆς σ' ἓνα τέτοιο ζήτημα ἔχει πάντα θετικὰ ἀποτελέσματα, ἀλλὰ σεβόμενος τὸ χάρο τοῦ περιοδικοῦ δὲν θὰ ἐπεκταθῶ περισσότερο. Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐρευνῶν μου θὰ τὸ δείξῃ τὸ μέλλον. Ἀς περιμένουμε.

Διατελῶ μετὰ πλείστης τιμῆς

Κων. Β. Κουτρουβέλης

Αἰγαῖο Ἀρχιπέλαγος καὶ Κύπρος

Χάρτης τοῦ Αἰγαίου (ἀπὸ τὸν Βενεττέτο Μπορντόνε, 1528).

140 χάρτες τοῦ Αἰγαίου καὶ τῶν νησιῶν του καὶ τῆς Κύπρου τῆς περιόδου 1485-1800 παρουσιάζονται σὲ εἰδικὴ καλαίσθητη ἔκδοση τοῦ ὑπουργείου Αἰγαίου μὲ τὸν ἀνωτέρω τίτλο. Οἱ χάρτες αὐτοὶ παρουσιάσθηκαν πρόσφατα σὲ ἔκθεση στὸ Ζάππειο Μέγαρο μὲ πρωτοβουλία τοῦ ὑπουργείου Αἰγαίου. Οἱ χάρτες ἀνήκουν στὶς ἰδιωτικὲς συλλογὲς τῶν συλλεκτῶν Μ. Σαμούγκα καὶ Χ. Ζαχαράκη.

Οἱ χάρτες αὐτοὶ δὲν ἀποτυπώνουν μόνον τὴν χωρογραφία τοῦ Αἰγαίου ἀλλὰ καὶ τὴ διαμορφωμένη τὰ χρόνια ἐκεῖνα πολιτικὴ πραγματικότητα, ἐπεσήμανε στὸν χαρτερισμὸ τῆς ἡ ὑπουργὸς Αἰγαίου κ. Ἐλισάβετ Παπαζώη. Σὲ μία ἐποχὴ πού ἡ εὐρύτερη περιοχὴ ἐκυριαρχεῖτο ἀπὸ τοὺς Ὁθωμανοὺς καὶ τοὺς Βενετούς, οἱ Εὐρωπαῖοι χαρτογράφοι δὲν παύουν νὰ ἀποκαλοῦν τὸ Αἰγαῖο Ἑλληνικὸ ἢ Αἰγαῖο Ἀρχιπέλαγος. Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων τὸ Αἰγαῖο δὲν ἔχασε ποτὲ τὴν ἐλληνικότητά του. Τὸ χαρτογραφικὸ ὕλικὸ συνιστᾷ μία ἀδιάψευστη μαρτυρία γιὰ τὴν ἱστορικὴ δράση τῶν λαῶν, τὴν διαχρονικὴ πορεία τοῦ πολιτισμοῦ, τὶς περιπέτειες πού οἱ κοινωνίες κάθε τόπου γνώρισαν. Ἡ μελέτη αὐτῆς τῆς περιόδου ἀναμφισβήτητα συμβάλλει στὴν ἐθνικὴ μας αὐτογνωσία.

«Ἄν γιὰ κάποιους τὸ νόμιμο τῶν διεκδικήσεών τους στηρίζεται στὴν στρατιωτικὴ τους ἰσχὺ, γιὰ μᾶς στηρίζεται στὴν ἀδιάλειπτη ἱστορικὴ μας παρουσία», μᾶς εἶπε ἡ ὑπουργὸς Αἰγαίου. «Ἀπαντοῦμε στὶς ἀνιστόρητες προκλήσεις τῆς ἄλλης πλευρᾶς μὲ τὴν ἱστορία μας».

(Σ.σ. Εἶναι παρήγορο πὺν ἓνα τμήμα τοῦ Κράτους, ὅπως τὸ ὑπουργεῖο Αἰγαίου, ἀσχολεῖται ἐπὶ τέλους μὲ τὴν προβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας – καὶ τοῦτο, ὅταν ἄλλα τμήματά του, ὅπως τὸ ἀρμόδιο ὑπουργεῖο Παιδείας, καταργοῦν τὴν Ἑλληνικὴ Ἱστορία. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἡ κρατικὴ αὐτὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἔκθεση τοῦ Ζαπτείου εἶναι ἄξια ἐπαίνου.)

Νάνου Μπίσκα

Ο ΤΕΤΡΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ

Τρεῖς ειδικοί σχολιάζουν τήν λύση τοῦ κ. Κ. Καρμιράντζου («Δαυλός», τ. 200-1)

1. Προσεγγιστική καί ὄχι γεωμετρική ἡ λύση

Ἀξιότιμε κ. Λάμπρου,

Λόγω ειδικότητος διάβασα μέ μεγάλη προσοχή τὸ ἄρθρο τοῦ συναδέλφου ἀρχιτέκτονος κ. Κωνσταντίνου Καρμιράντζου. «*Ὁ τετραγωνισμός τοῦ κύκλου*» («Δαυλός», τεύχος 200-201), τὸ ὁποῖο ἔθεσε ὑπ' ὄψιν τοῦ γραφείου μας πρὶν λίγες μέρες ὁ φίλος καὶ συνεργάτης κ. Γεώργιος Κυριαζῆς, ἐπίσης ἀρχιτέκτων. Στὸ πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἄρθρο ἂς μοῦ ἐπιτραποῦν τρεῖς παρατηρήσεις:

Α. Ἡ ἐρμηνεία τῆς ἐκφράσεως «*μέ τὸν κανόνα καὶ τὸν διαδήτη*», ποὺ δίδεται στὴν ἀρχὴ τοῦ ἁρθρου, δὲν εἶναι ὀρθή. Ἡ λύση τῶν προβλημάτων μέ τὸν κανόνα καὶ τὸν διαδήτη ἐπεκράτησε ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο: Μὲ ἐκπροσώπους τὸν Πυθαγόρα καὶ πάνω ἀπ' ὅλους τὸν Πλάτωνα ἡ γεωμετρία ἐλήφθη ὡς μέσον προσεγγίσεως τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος, δηλ. τοῦ θεοῦ. Ὁ Πλάτων πιστεύει, ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ ὄντος, γιὰ νὰ γίνη κατανοητή, χρειάζεται τὴν ἐννοια τοῦ μὴ ὄντος· καὶ ὡς τέτοιο θεωρεῖ τὸν χῶρο, μέσα στὸν ὁποῖο ἐμφανίζεται τὸ «γίγνεσθαι» καὶ τὸ «φθείρεσθαι». Ὁ Ἡρώων ὁ Ἀλεξανδρεὺς μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὶς ἀκόλουθες ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος: Ἡ εὐθεῖα γραμμὴ, ἐπειδὴ ἐκτείνεται στὸ ἄπειρο καὶ χωρίζεται σὲ ὁσαδήποτε εὐθύγραμμα τμήματα, συμβολίζει τὴν αἰώνια γένεσι καὶ φθορὰ τοῦ κόσμου. Ἡ περιφέρεια, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀρχὴ καὶ τέλος, συμβολίζει τὸ «πνεῦμα», τὸ θεό. Ἡ τομὴ τῆς εὐθείας καὶ τῆς περιφέρειας συμβολίζει τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, γιὰτὶ ἡ ψυχὴ μετέχει μαζὺ μέ τὸ σῶμα στὴ γένεσι καὶ τῇ φθορᾷ καὶ μέ τὴν ἀθανασία της στὸ θεῖο.

Β. Ἡ κατασκευὴ ποὺ προτείνεται στὸ ἄρθρο βασίζεται στὴν παραδοχὴ ὅτι τὸ π ἰσοῦται (ἀκριδῶς) μέ $6(1+\phi)/5$ ἢ (ἰσοδυνάμως) στὴν παραδοχὴ ὅτι τὸ π ἰσοῦται (ἀκριδῶς) μέ $3(3+\sqrt{5})/5$ [διότι $\phi = (1+\sqrt{5})/2$, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ἀκριδῆ ἐπίλυση τῆς ἐξισώσεως ποὺ ὑπαινίσσεται ἡ παράγραφος 3.6 τοῦ ἁρθρου]. Ἡ παραδοχὴ ὅμως αὐτὴ ἀπορρίπτεται (πληρῶς) στὴν θεωρητικὴ γεωμετρία, γιὰ τὴν ὁποία ἡ τιμὴ $3(3+\sqrt{5})/5$ ἀποτελεῖ πάντοτε προσέγγισι τοῦ π (ἀνεξαρτήτως τοῦ πόσο «καλὴ» εἶναι γιὰ τὶς πρακτικὲς ἐφαρμογές) καὶ ὄχι τὸ ἴδιο τὸ π (στὴν θεωρητικὴ γεωμετρία δὲν ὑπάρχουν δύο π). Ἐτσι τὸ εὐθύγραμμο τμήμα ΛΖ τῆς κατασκευῆς τοῦ ἁρθρου εἶναι κατὰ τὴν θεωρητικὴ γεωμετρία περίπου πR καὶ συνεπῶς τὸ ὀρθογώνιο ΛΖΜΝ ἔχει ἐμβαδὸν περίπου πR^2 .

Γ. Γιὰ νὰ δείξω τὸ κατ' οὐσίαν «τρῶν» στὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος «τετραγωνισμός τοῦ κύκλου» μέσω τῆς (λανθασμένης γιὰ τὴν θεωρητικὴ γεωμετρία) ἐξισώσεως $\pi = 3(3+\sqrt{5})/5$, παραθέτω τὴν ἀκόλουθη κατασκευὴ, πιστεύω ἀπλούστερη αὐτῆς τοῦ ἁρθρου (βλ. σχέδιο μεθεπόμενης σελίδας).

Δοθέντος κύκλου (Ο, R) (βλ. σχῆμα), κατασκευάζω ὀρθογώνιο τρίγωνο ΟΚΝ (ὀρθὴ γωνία στὸ Ο) μέ (ΟΚ) = R καὶ (ΟΝ) = 2R. Στὴν προέκτασι τῆς ὑποτείνουσας ΚΝ λαμβάνω εὐθύγραμμο τμήμα (ΝΖ) = 3R καὶ διαιρῶ τὸ τμήμα ΖΚ σὲ πέντε ἴσα τμήματα (μέσω τῆς βοηθητικῆς ἡμιευθείας ΖΧ). Τὸ σημεῖο Λ ἐπὶ τοῦ τμήματος ΖΚ, τὸ ὁποῖο ἀπέχει ἀπὸ τὰ Ζ τὰ $3/5$ τοῦ ΖΚ, εἶναι τέτοιο, ὥστε (ΖΛ) = πR . Πράγματι:

$$(ΚΝ) = R\sqrt{5} \quad (\text{ἀπὸ τὸ Πυθαγόρειο θεώρημα στὸ τρίγωνο ΟΚΝ})$$

$$(ΚΖ) = (ΚΝ) + (ΝΖ) = R\sqrt{5} + 3R = R(3 + \sqrt{5})$$

$$(ΛΧ) = 3(3 + \sqrt{5})R/5 = \pi R.$$

Έτσι, τὸ ἐμβαδὸν τοῦ ὀρθογωνίου ΛZMN , μὲ $(ZM)=(\Lambda N)=R$ εἶναι: $\pi R \cdot R = \pi R^2$ καὶ ὁ κύκλος «ἐτετραγωνίσθη»! Ἡ εὐκολία πραγματοποιήσεως τοῦ ὥς ἄνω «τετραγωνισμού» συνιστάται στὸ γεγονός ὅτι εὐθύγραμμο τμήμα x τῆς μορφῆς $x=r\alpha$, ὅπου α δοθὲν εὐθύγραμμο τμήμα καὶ r ἀσύμμετρος (ἄρρητος) ἀριθμὸς τῆς μορφῆς $r=\sqrt[n]{\nu}$, ὅπου ν θετικὸς ἀκέραιος, κατασκευάζεται (μὲ κανόνα καὶ διαδήτη), ἐνῶ τὸ τμήμα $y=\pi\alpha$ δὲν κατασκευάζεται.

Μὲ βάσι τὰ Β καὶ Γ ἄνωτέρω θὰ συμφωνήσω μὲ τὸν κ. Καρμιράντζο στὸ ὅτι «κάποιοι πρόγονοί μας... θὰ χαμογεῶνε... καὶ ἴσως μᾶς κλείνουν πονηρὰ τὸ μάτι», ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ τὸ ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ τετραγωνισμού θὰ παραμῆνῃ ἑσαεὶ ἀπόρητο ἀπὸ τὸν κανόνα καὶ τὸν διαδήτη.

Μὲ ἐκτίμηση

Ι. Καντεράκης

Διπλ. Πολιτικός Μηχανικός ΕΜΠ

Eur Ing, MIStructE (UK)

Φιλοθέη, Ἀθήνα

2. Ἡ συσχέτισις τοῦ ϕ καὶ τοῦ π μὲ τὸ πρόβλημα

Ἀγαπητέ κ. διευθυντά,

Σχετικῶς μὲ τὴν δημοσίευσιν τοῦ κ. Κων. Καρμιράντζου («Δαυλός», τ. 200-201, Αὐγ.-Σεπτ. 1998, σ. 12549-12550) ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ κάτωθι:

①. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ «χρυσοῦ», ὀρθογωνίου εἰς κάθε εἶδους κατασκευάς, κυρίως κτηρίων, ὅπου βασικὸν ἀναλλοίωτον στοιχεῖον ἦτο ὁ ἀριθμὸς $\phi = 1.618034$, μού γεννᾷ τὴν σκέψιν ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐφήρμοζον ἐμπειρικῶς τὰ «fractal», μὲ τὰ ὁποῖα σήμερον ἐπιδιώκομε νὰ περιγράψωμε τὴν φύσιν (τὰ δένδρα, τὰς ἀκτὰς, τὰ κύματα, τὰ κύτταρα, τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα κ.λπ.). (Προτείνω ὥς Ἑλληνικὸν ὄρον τοῦ «fractal» τὸ «κλασματίδιον»).

②. Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἐπισταμένως ἀσχοληθῇ μὲ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου ἐπὶ τοῦλάχιστον 600 ἔτη! Εὖρον ὅτι ὁ τετραγωνισμὸς τοῦ κύκλου διὰ τοῦ κανόνος καὶ τοῦ διαδήτου ἦτο ἀδύνατος, ὅπως ἐπίσης ἡ τριχοτόμησις τῆς γωνίας κ.λπ. Αἱ λύσεις αἱ ὁποῖαι ἐδόθησαν, ἦσαν λύσεις γεωμετρικαὶ καὶ προσεγγιστικαί. Ὁ πρῶτος Ἕλλην πού ἔδωσε λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἦτο ὁ Ἰππίας ὁ ἐξ Ἡλείας (425 π.Χ.). Τὴν λύσιν ἐδελτίωσεν ὁ Δεινόστρατος ὡς τὸ ὄριον δύο πολυγώνων, ἐνὸς ἐγγεγραμμένου καὶ ἐνὸς περιγεγραμμένου εἰς κύκλον. Ὁ Ἀρχιμήδης ἔδωκεν ἀκριβεστέραν τιμὴν τοῦ $\pi = 3,141593$ μὲ μερικὰ δεκαδικὰ ψηφία· καὶ μὲ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου ἔθεσε τὰς βάσεις τοῦ Ἀπειροστικοῦ Λογισμοῦ. Ὁ τελευταῖος ἀρχαῖος Ἕλλην πού ἠσχολήθη μὲ τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἦτο ὁ Πάππος (300 μ.Χ.) (Μ. Α. Μπρίκας, *Τὰ περίφημα ἅλντα γεωμετρικὰ προβλήματα τῆς ἀρχαιότητος*, Ἀθήναι 1970, Τ.Λ. Heath, *A manual of Greek Mathematics*, Dover N. York 1963).

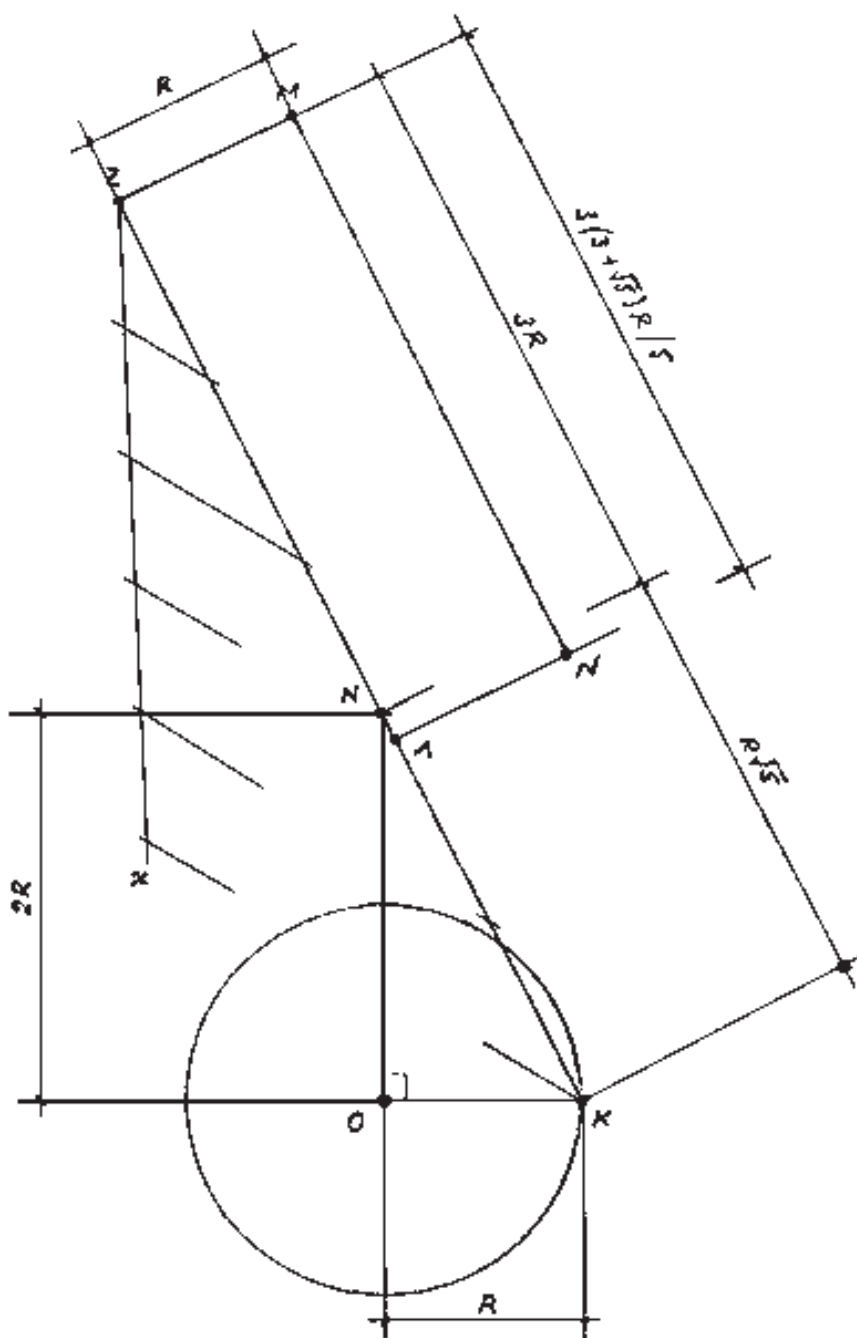
Ἡ λύσις ἡ ὁποία δίδεται ἀπὸ τὸν κ. Κ. Καρμιράντζον εἶναι ὀρθή, ἀλλὰ εἶναι καὶ αὐτὴ προσεγγιστική. Μία ἀπλουστερά λύσις τοῦ τετραγωνισμού τοῦ κύκλου, ἡ ὁποία ἔχει κάποιαν κοινὴν λογικὴν μὲ αὐτὴν τοῦ κ. Κ. Καρμιράντζου, ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ R. Beurrier, *Geometrie Appliquée*, Dunod, Paris 1964.

(Ἡ συσχέτισις τῶν ϕ καὶ π διὰ τὸν τετραγωνισμόν τοῦ κύκλου ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Καρμιράντζου εἶναι ἐνδιαφέρουσα καὶ θὰ ἠθελα νὰ τὸν συγχαρῶ διὰ τὴν δοθεῖσαν λύσιν.)

Μετὰ τιμῆς

Δρ. Ἀργύριος Σπυρίδωνος

Ἀθήναι

Ἀπροσεγγιστικός τετραγωνισμός τοῦ κύκλου (0,2).

(Ι. Καντεράκης, Σεπτέμβριος 1998.)

3. Ἡ χρονική συγκυρία μιᾶς ἀριθμητικῆς συμπτώσεως

ἘΑγαπητὲ κ. διευθυντά,

Σχετικὰ μὲ τὸ πρόσφατο ἄρθρο «*Ὁ Τετραγωνισμὸς τοῦ Κύκλου...*» κ.λπ. τοῦ ἀρχιτέκτονος κ. Κ. Καρμιράντζου (σελ. 12549-50, τεύχος 200-1 τοῦ «Δαυλοῦ», Αὐγ. Σεπτ. 1998) παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτραπῇ ἓνα σύντομο σχόλιο: Ὅπως θὰ παρατήρησαν πιθανῶς καὶ ἄλλοι ἀναγνώστες σας, ἡ προτεινόμενη λύσις δὲν εἶναι «μαθηματικῆ-γεωμετρικῆ», ἀλλὰ «προσεγγίζουσα ἀριθμητικῆ-γεωμετρικῆ», ὅπως σαφῶς ἀναφέρει καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀρθρογράφος. Παρόμοιες προσεγγίζουσες ἐπιλύσεις τετραγωνισμοῦ τοῦ κύκλου ἔχουν προταθῇ ἀπὸ πολλοὺς ἐρευνητὲς ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων. Εἶναι πάντως γεγονὸς ὅτι ἡ προτεινόμενη ἐπίλυσις τοῦ «πὶ καὶ φῖ» ἔχει μία ἐλαχίστη διαφορὰ μόνον ἀπὸ τὴν παραδεδομένη σήμερα τιμὴ τοῦ π καὶ ὅτι ἡ γεωμετρικὴ κατασκευὴ εἶναι ἀρκετὰ ἀπλὴ καὶ γιὰ πρακτικοὺς λόγους καὶ πρακτικὲς ἐφαρμογὰς σχεδὸν τέλεια. Δεδομένου τοῦ σημαντικοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν προγόνων μας καὶ ἰδίως τῶν Πυθαγορείων τόσο στὸν χρυσὸ ἀριθμὸ φ ὅσο καὶ στὸν ἀριθμὸ π, εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ κατασκευὴ αὐτὴ τοὺς ἦτο ἤδη γνωστὴ. Μᾶς δίδεται πάντως ἡ εὐκαιρία νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι ἡ προτεινόμενη ἐπίλυσις βασίζεται σὲ ἓνα ἀπὸ τοὺς πάρα πολλοὺς «ἀριθμοσυνδέσμους» –στὴ δεδομένη περίπτωσι μεταξὺ τῶν βασικῶν «ἀριθμῶν τῆς Φύσεως» π καὶ φ –, ποὺ ἀνέφερα στὸ ἄρθρο τοῦ τεύχους τοῦ Ἰουνίου τοῦ «Δαυλοῦ» «*Ἡ Φιλοσοφία τῆς Φύσεως καὶ οἱ ἀριθμοί*», (σελ. 12331-12341), ποὺ εἶναι ὁ ἀκόλουθος:

$$6\phi^2 \approx 5\pi \quad (\text{ἥτοι: } 6 \times 2.618034 \approx 5 \times 3.14159...)$$

Ἡ «ἐξίσωσις» εἶναι μία σχεδὸν τέλεια ἀριθμητικὴ σύμπτωσης ($15.708204 \approx 15.707963$). Σημειωτέον ὅτι ὁ ἄνω ἀριθμοσύνδεσμος ὁδηγεῖ στὴν κατωτέρω «φιλοσοφικὴ ἐξίσωσις τῆς Φύσεως» (τὴν 11η κατὰ τὴν εὐρηματικὴ ταξινόμηση τοῦ ὑπογράφοντος):

$$216\pi\phi^2 \approx 360\pi \quad (\text{ἥτοι: } 1130.99068 \approx 1130.97336),$$

ποὺ ἀριθμητικὰ εἶναι ἀκριδὲς πολλαπλάσιο τῆς προηγούμενης, ἀλλὰ περιλαμβάνει τώρα τοὺς κυρίους «ἀριθμοὺς τῆς Φύσεως», ἥτοι τὸν «ἀριθμὸ τοῦ Πλάτωνος», τὸν $216=6^3$ κ.λπ., τὸν $2\phi^2$, ποὺ εἶναι τὸ κύριο «πυθαγόρειον μέτρον», ὡς καὶ τὸν ἀριθμὸ 360 τῶν μοιρῶν κύκλου κ.λπ.

Μὲ τὴν ἴδια λογικὴ θάσι καὶ τὸν προσεγγίζοντα ἀριθμοσύνδεσμο: $2e \approx \pi \cdot \sqrt{3}$ ($5.4366 \approx 5.4414$) ὁ κ. Ἰπ. Δάκογλου ἀναφέρει (στὸ βιβλίο του «*Ὁ Μυστικὸς Κώδικας τοῦ Πυθαγόρα*», τόμος 4ος, σελ. 218-9) γεωμετρικὲς κατασκευὲς τοῦ νεπερίου ἀριθμοῦ e ($=2.71828...$), ὅπως τὸν ἐντόπισε καὶ κατασκεύασε ὁ ἀστρονόμος Κ. Χασάπης, ὡς καὶ ἄλλες ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν διακεκριμένοι ἐπιστήμονες θεωροῦν ἀποδεκτὲς καὶ παραδεκτὲς «ἐν τῇ πράξει» τὶς ἄνω προσεγγίζουσες ἐπιλύσεις καὶ γεωμετρικὲς κατασκευὲς –μὲ χρῆσι τῶν ἀποκαλουμένων ὑπὸ τοῦ ὑπογράφοντος «ἀριθμοσυνδέσμων»–, μπορούμε νὰ εἰμαστε βέβαιοι ὅτι ἡ παντογνώσις Φύσις-Λόγος μὲ τὶς ἀπέραντες δυνατότητές της ἀσφαλῶς θὰ κἀνῃ χρῆσι καὶ ἐφαρμογὴ τῶν προσεγγιζόντων ἀριθμοσυνδέσμων στὶς ἀμύπητες δημιουργικὲς κατασκευὲς τῆς. Ἀπὸ τοὺς ἀπλοῦς δὲ ἀριθμοσυνδέσμους ὁδηγούμεθα καὶ στὶς προτεινόμενες «φιλοσοφικὲς ἐξισώσεις τῆς Φύσεως».

Μετὰ τιμῆς
Π. Γ. Ἀναλυτῆς
Μαθηματικὸς

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

Λιθάνιος, Ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν ναῶν

Ὁ Λιθάνιος, ἐλάχιστα γνωστός στὸ εὐρὺ κοινό, ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἐθνικούς λογίους καὶ συγγραφεῖς. Ἐξησε τὸν τέταρτο μ.Χ. αἰῶνα, ὅταν στὸν βυζαντινὸ κόσμο ὁ ἀνθελληνισμὸς καὶ ὁ σκοταδισμὸς τοῦ νέου θρησκευτικοπολιτικοῦ καθεστῶτος ἐκδηλώνεται μὲ διωγμούς, βασανιστήρια, καταστροφές, λεηλασίες, ἱεροσυλίες καὶ θανατικές καταδίκες τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἔμεναν προσηλωμένοι στὰ πατρώα ἥθη. Ἐπιφανεῖς μαθητές του ὑπῆρξαν ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, τῶν ὁποίων τὶς εὐκολες εἰρωνεῖες ἀντιμετώπιζε πάντοτε μὲ ἀνωτερότητα καὶ φρόνηση.

Τὸ ἐν λόγω πόνημα ἐντάσσεται στὴ σειρά «Οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες Ἐθνικοὶ» καὶ ἡ γενικὴ ἐπιμέλειά του ἀνήκει στὸν κ. Γιάννη Ἀδραμίδη. Περιλαμβάνει τρεῖς ἐκτενεῖς λόγους τοῦ Λιθανίου μὲ τὴ μετάφρασή τους στὴν καθομιλουμένη ὕστερα ἀπὸ μιὰ κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή. Ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ἐπιγράφεται «*Θρηῖνος γιὰ τὸν Ἰουλιανό*» καὶ ἀντανακλᾷ τὰ συναισθήματα τοῦ Λιθανίου γιὰ τὴν δολοφονία τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος. Ὁ δεῦτερος φέρει τὸν τίτλο «*Υπὲρ τῶν Ἱερῶν*», ὅπου ὁ ῥήτωρ ἀπευθυνόμενος στὴν κρατικὴ κυρίως ἐξουσία μὲ σαφὴ καὶ δυνατὰ ἐπιχειρήματα καταδεικνύει ἐντελῶς ἀδικαιολόγητη ἔως καὶ ἐγκληματικὴ τὴν τακτικὴ τῶν ἱθυνόντων τῆς χριστιανικῆς θρησκείας νὰ καταστρέφουν τοὺς ναοὺς, τοὺς βωμοὺς καὶ ἐν γένει τοὺς ἱεροὺς χώρους τῶν Ἑλλήνων. Ὁ τρίτος λόγος ποὺ τιτλοφορεῖται «*Πρὸς αὐτοὺς ποὺ τὸν εἶπαν κουραστικό*», εἶναι μιὰ ἀπάντηση-ἀνασκευὴ πρὸς τοὺς κατηγοροὺς του μὲ ἀπολύτως λογικὴ βάση καὶ δομῇ.

Τὸ ἔργο ἀλλὰ κυρίως ἡ προσωπικότητα τοῦ Λιθανίου εἶναι ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀναλαμπές μᾶς ἐποχῆς, ποὺ ἔδνε χαρακτηριζόμενη ἀπὸ τὸν ὀλεθρο ποὺ ὑποδανλίσθηκε ἀπὸ τοὺς ἡγέτες τοῦ Χριστιανικοῦ κράτους (Βυζαντίου) καὶ τὸ περιβάλλον τους. Τὰ κείμενά του

«Ἰδέα» καὶ «wit»

Πῶς πλάστηκε ἡ λέξη **ιδέα** καὶ στὰ ἀγγλικά ἔγινε **idea**; Ἐὰν ἀκολουθήσουμε τὴν ἐρμηνεία τῆς λέξης κατὰ γράμμα, δηλ. ἐτυμολογικά, θὰ δοῦμε ὅτι ἡ λέξη **ιδέα** προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα «**εἶδω**» –ποὺ σήμερα δὲν τὸ χρησιμοποιοῦμε– καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ ἕνα ἄλλο ρῆμα, τὸ «**οἶδα**», ποὺ σημαίνει γνωρίζω. Ἀπὸ ἐδῶ ἔχουμε καὶ τὸ οὐσιαστικὸ **οἶδος**, ποὺ σημαίνει ὁ εἰδήμων, ὁ γνώστης, ὁ ἔμπειρος. Ἀπὸ ἐδῶ προέρχεται καὶ ἡ παγκόσμια πλέον λέξη **ἱστορία-historia-history**, ποὺ σημαίνει γνώση, πληροφορία. Τὸ γλωσσικὸ τοῦτο πηγάδι εἶναι ἀνεξάντλητο καὶ μελλοντικά θὰ ἀναδλύξῃ λέξεις → **ιδέες** → **πολιτισμὸ** → **ἀθανασία**.

Τὸ ἀγγλικὸ **wit** ἔγινε ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ ρῆμα εἶδω, οἶδα = **I wot = I know** = γνωρίζω· καὶ σήμερα τὸ **wit** σημαίνει νοῦς, πνεῦμα, εὐφροσύνη καὶ πολλὰς παραπλήσιες ἄλλες νέες ἐκφράσεις. Τὰ πιὸ ἔγκυρα ἀγγλικά λεξικά παραδέχονται αὐτὴ τὴν ἐτυμολογία.

Ἀπὸ τὸ ἴδιο ρῆμα «οἶδα» ὀργῆκε καὶ ἡ λέξη μας **εἶδος** καὶ ἀπὸ αὐτὸ ἡ λέξη **εἶδωλον** (κάτι ποὺ τὸ γνωρίζουμε) καὶ στὰ ἀγγλικά **idol** ἀπὸ τὸ λατινικὸ **idolum**. Οἱ Λατῖνοι ἔβαζαν μιὰ δική τους κατάληξη καὶ αὐτομάτως οἰκειοποιοῦσαν ὅλες τὶς

διέπονται από αγωνία για την τύχη του πολιτισμού. "Όπως και οι επιμελητές της εκδόσεως επισημαίνουν, «ή επίσημη φιλολογία τὸν ἀγνοεῖ σκανδαλωδῶς». "Ας επιτραπῇ νὰ διαφωνήσουμε, καθὼς ἴσως νὰ μὴν τὸν ἀγνοῇ, ἀλλὰ νὰ τὸν γνωρίζῃ καλά, ὥστε νὰ ἀποφεύγῃ τὴν παρουσίᾱσὶ του.

Μάριος Μαρνέας

PETRA EISELE, *Βαθυλώνα*

Πρόσφατα διάβασα τὸ βιβλίο «*Βαθυλώνα*» τῆς Petra Eisele, τὸ ὁποῖο μοῦ φάνηκε ἀρκετὰ ὑποπτο. Ἐκεῖνο πού μοῦ ἔκανε ἐντύπωση εἶναι, ὅτι κάθε φορὰ πού ἡ συγγραφέας ἀναφέρεται στὴν Ἑλλάδα, «θάβει» τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμό, ἐνῶ ἀντίθετα ἐξυψώνει τοὺς Σημίτες καὶ εἰδικὰ τοὺς Ἑβραίους. Γιὰ παράδειγμα: α) Ἐνῶ τόσες ἀμφισβητήσεις ὑπάρχουν σήμερα γιὰ τὴν ἐφεύρεση τοῦ ἀλφαβήτου, ἡ Eisele χωρὶς καμμία ἐπιφύλαξη τὴν ἀποδίδει στοὺς Σημίτες (σελ. 353, σημ. 16). β) Δικαιώνει πανηγυρικὰ τὴν «Βίβλο» γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀξιοπιστία της (σελ. 35). γ) Θεωρεῖ ἀξιόπιστο τὸν Ἑβραῖο ἱστοριογράφο Φλάβιο Ἰώσηπο (σελ. 28).

Ἀντίθετα: α) Βγάζει ἀναξιόπιστο τὸν Κτησία (σελ. 28). β) Βγάζει ἀναξιόπιστο τὸν Ἡρόδοτο (σελ. 28). γ) Ξαναβγάζει ἀναξιόπιστο τὸν Ἡρόδοτο (σελ. 146-7). δ) Τὴν πληροφορία τοῦ Ἡροδότου ὅτι οἱ Βαθυλώνιοι δὲν εἶχαν γιατροὺς τὴν χαρακτηρίζει ὡς ἀνακριδῆ (σελ. 272). ε) Μᾶς πληροφορεῖ ὅτι τὸ φίδι, τὸ σύμβολο τῶν γιατρῶν (κηρύκειον τῶν ἱατρῶν), δὲν ἔχει τίς ῥίζες του στὸν Ἀσκληπιό, ἀλλὰ ἦταν σύμβολο τοῦ Σουμερικοῦ θεοῦ τῆς Ἰατρικῆς Νίν-Γκισκιδά. Ὑποτιμᾷ γενικὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη. Ἐκεῖ ὅμως πού δίνει τὰ «ρέστα» της, εἶναι στὴ σελ. 279, ὅπου ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀστρονομία εἰσῆχθη στὴν Αἴγυπτο ἀπὸ τοὺς Χαλδαίους καὶ λίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου οἱ Βαθυλωνιακὲς θεωρίες δρῶσαν τὸ δρόμο τους γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἄλλὰ: α) Ὁ Ἀναξίμανδρος (610-547 π.Χ.) πρῶτος θεώρησε τὴ Γῆ μετέωρη στὸ διάστημα. β) Ὁ Πυθαγόρας (στ' αἰ. π.Χ.) ἀνακάλυψε καὶ ὁ Παρμενίδης δημοσίευσε ὅτι ἡ Γῆ

ἐλληνικὲς λέξεις. Τί σημαίνει σήμερα εἶδωλο; Εἶναι τὸ ὁμοίωμα, τὸ φάντασμα, τὸ πλάσμα τῆς φαντασίας. Τὸ λεξικὸ τοῦ Oxford τὸ ἐρμηνεύει: idol= image of deity used as object of worship, false god. Μὲ αὐτὲς τίς ἐρμηνεῖες εἰδικὰ ἐμεῖς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες, πὺν λατρεύουμε τίς εἰκόνες, τίς προσκυνοῦμε, τίς φιλάμε, τοὺς ἀφιερώνουμε διάφορα ἀναθήματα, τίς θυματίζουμε, τίς κονδαλάμε ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τίς περιφέρουμε, τοὺς ἀποδίδουμε ὅτι ἔχουν θαυματουργικὲς δυνάμεις, ἐμεῖς λοιπὸν δὲν εἴμαστε παρὰ ἓνα εἶδος εἰδωλολατρῶν μὲ θαυμάτη πίστη στὴν εἰδωλολατρία, πὺν ἐσκεμμένα τοὺς δώσαμε αὐτὴ τὴ σημασία, καὶ ἄς λέμε ὅτι πιστεύουμε στὸν «ἄληθινὸ θεό». Σὲ καμμία ὅμως περίπτωσι δὲν θὰ ἔλεγα ὅτι ὁ σημερινὸς Ἕλληνας εἶναι εἰδωλολάτρης, γιατί ὅλα τὰ παραπάνω γίνονται μὲ θαθεῖα εὐσέβεια καὶ ἡ εὐσέβειά μας αὐτὴ ἐκδηλώνεται μπροστὰ στίς εἰκόνες καὶ σ' ὅλα πὺν ἀναφέρθηκαν παραπάνω. Μέσα σ' αὐτὲς σήμερα τίς ἄψυχες εἰκόνες ἐμεῖς βλέπουμε τὴν ἰδέα, τὴν ἰδέα καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, τὸν δικὸ μας προσωπικὸ θεό. Εἶναι σήμερα ἐξ ἴσου παράλογο τὴν ἐποχὴ τοῦ Περικλῆ, πὺν ὅλος ὁ κόσμος τὴν ὀνομάζει «χρυσὴ ἐποχὴ» ἢ «χρυσοῦν 5ον αἰῶνα», ἐμεῖς νὰ τὴν στιγματίζουμε ὡς εἰδωλολατρικὴ καὶ ὅλους τοὺς πιὸ γνωστοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀνθρωπότητος, πὺν μᾶς ἔδωσαν τίς «ιδέες» τῆς δημοκρατίας, τῆς φιλοσοφίας, τοῦ θεάτρου καὶ δε-

είναι σφαιρική. γ) Ὁ Φιλόλαος (τέλη ε' αἰ. π.Χ.) πρῶτος ὑποστήριξε ὅτι ἡ Γῆ δὲν εἶναι ἀκίνητη, ἀλλὰ κινεῖται. Γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Φιλόλαος κατέταξε τὴ Γῆ, τὸν ἥλιο, τὴ Σελήνη καὶ τοὺς πέντε ὁρατοὺς μὲ γυμνὸ μάτι πλανῆτες στοὺς ἀστέρες. δ) Οἱ Πυθαγόρειοι Ἰκέτας καὶ Ἐκφαντος θεωροῦσαν τὴ Γῆ στρεφόμενη ἐκ Δ. πρὸς Α., παράγουσα ἔτσι τὴν ἡμέρα καὶ τὴ νύχτα καὶ γενικὰ τὰ φαινόμενα τῆς ἡμερήσιας κίνησης τοῦ οὐρανοῦ. ε) Οἱ Πλάτων, Εὐδοξος, Ἀριστοτέλης εἶχαν τὴν ἄποψη ὅτι οἱ πλανῆτες κινοῦνται ἐπὶ κυκλικῆς τροχιάς, ἰδέα ἡ ὁποία ἐπέζησε μέχρι τὸν Κέπλερ. ς) Ὁ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη (Δ' αἰ. π.Χ.) καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ὁ Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος εἰσήγαγαν τὸ Ἡλιοκεντρικὸ σύστημα, γενόμενοι ἔτσι οἱ πρόδρομοι καὶ οἱ ἐμπνευστὲς τοῦ Κοπέρνικου. Ὁ Ἀρίσταρχος θεωροῦσε τὸν ἥλιο ὡς τὸ κέντρο τοῦ κόσμου, ἀκίνητο, γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο περιστρεφόταν ἡ Γῆ, ἐνῶ συγχρόνως περιστρεφόταν καὶ γύρω ἀπὸ ἄξονα. Ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀλήθεια μετὰ τὸν Ἀρίσταρχο καὶ τὸν Σέλενο ξεχάστηκε ἐπὶ 14 αἰῶνες, μέχρι τὸν Κοπέρνικο.

Ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ ἐλάχιστα δείγματα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἡ καλὴ συγγραφέας δὲν ἄκουσε ποτὲ τίποτε γιὰ τὰ ἔξοχα αὐτὰ (καὶ πολλὰ ἄλλα) Ἑλληνικὰ πνεύματα; Δὲν ἄκουσε, ὅτι ἡ ἀστρονομία εἶναι μία καθαρὰ Ἑλληνικὴ ἐπιστήμη; Δὲν ἄκουσε ὅτι οἱ Ἕλληνες διδάξαν ἀστρολογία τοὺς Αἰγυπτίους; Ὅτι ὁ γιὸς τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Ρόδου, ὁ Ἀκτίς, πέρασε στὴν Αἴγυπτο, ὅπου ἔκτισε τὴν Ἡλιούπολη στὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του καὶ διδάξε τοὺς Αἰγυπτίους ἀστρολογία; (Ἀθ. Σταγειρίτης, «Ὁλυνγία», τόμ. Α', σ. 247· καὶ Διόδ. Σικελ. Δ', 57). Δὲν ἄκουσε ὅτι στὴν Ὀλυμπία οἱ Βασίλαι (ιερατικὸς σύλλογος) προσέφεραν ἐπάνω στὸ Κρόνιο θυσιά πρὸς τιμὴν τοῦ Κρόνου κατὰ τὴν ἐαρινὴ ἰσημερία, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ καθορισθῇ μόνο μὲ πολὺ προχωρημένες ἀστρονομικὲς παρατηρήσεις καὶ γνώσεις; (Μ. Nilson, «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς θρησκείας» ὡς καὶ «Πάπυρος Λαρούς» στὸ λῆμμα «Βασίλαι»). Δὲν ἄκουσε ἐπιτέλους ὅτι ἡ μουσα Οὐρανία ἦταν προστάτις τῆς Ἀστρονομίας; Νὰ γιατί δήλωσα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ Petra Eisele δὲν μοῦ ἐμπνέει ἐμπιστοσύνη καὶ τὸ ἔργο της «Βαθυλὼνα» μοῦ φαίνεται ὑποπτο. Σφάλλω;

Βασίλης Μπανιωτόπουλος

κάδων ἄλλων ἐπιστημῶν, ἀλλὰ καὶ τίς ἔννοιες πάνω στίς ὁποῖες στηρίζονται ὅλα τὰ δημιουργήματα τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, νὰ τοὺς χαρακτηρίζουμε εἰδωλολάτρες. Εἶναι δυνατόν τοὺς ἰδεολάτρες προγόνους μας νὰ τοὺς ὀνομάζουμε εἰδωλολάτρες;

Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατόν ἐμεῖς οἱ νεώτεροι Ἕλληνες νὰ ῥίχνουμε τέτοια βρωμερὴ λάσπη καὶ ῥετσηνιὰ στοὺς προγόνους μας, τῶν ὁποίων οἱ ναοὶ τῶν θεῶν τοὺς θαυμάζονται ἀπὸ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα ὡς πρότυπα ὅπου λατρευόταν ἡ ἰδέα τοῦ θεοῦ καὶ πρὸς αὐτὰ κνιτᾷ ἡ ἀνθρωπότητα σήμερον ἀσταμάτητα καὶ μὲ ἐκθαμβωτικὸ θαυμασμό ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγέννησης; Ὁ Παρθενῶνας σήμερον δὲν εἶναι μόνο ἑλληνικός, ἀλλὰ εἶναι ἓνα πανανθρώπινο καύχημα. Πῶς θέλουμε νὰ μᾶς ἐκτιμῶν ἐμᾶς τοὺς σημερινοὺς Ἕλληνες οἱ λαοὶ τοῦ κόσμου καὶ νὰ μαθαίνουν τὴν γλῶσσα μας, ὅταν ἐμεῖς στοὺς ἀρχαίους προγόνους μας πετοῦμε τὴ ῥετσηνιὰ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε τίποτε μὲ αὐτοὺς, γιατί ἦταν... εἰδωλολάτρες; Θὰ μᾶς ἄρεσε ἐμᾶς νὰ μᾶς λένε σήμερον εἰδωλολάτρες, ὅπως ἀποδείχτηκε παραπάνω;

Ἡ λέξη **εἰδωλολάτρες** εἶναι ἄκρως πλαστὴ καὶ τὴν ἔπλασαν μερικοί, ποὺ τοὺς δόλεψε ἔτσι, νὰ λασπολογοῦν μὲ αὐθάδεια. Δὲν μποροῦμε, καὶ δὲν ἔχουμε τὸ δι-

ΣΑΠΦΩ, Τὰ ποιήματα

Πρόκειται για μία άκρως επιτυχημένη απόδοση στην Νέα Έλληνική τών διασωθέντων ποιημάτων της θρυλικής ποιήτριας της αρχαιότητας Σαπφούς. Η μετάφραση έγινε από τὸν Γιάννη Καρδέλα, ὁ ὁποῖος στὸ εἰσαγωγικὸ τοῦ σημειώμα γράφει: «Κανένας ἄλλος ποιητὴς ἢ ποιήτρια δὲν μπόρεσε νὰ δημιουργήσῃ τόση οἰκειότητα ἀνάμεσα στὸ ἔργο καὶ τὸν ἀναγνώστη τοῦ ὅσο ἡ Σαπφώ. Κανένας ἄλλος ποιητὴς δὲν κατώρθωσε νὰ ἐνώσῃ τόσο ἁρμονικὰ τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν μορφὴ τῆς ἔκφρασής του. Διαβάστε ὅποιο ποίημά της θέλετε καὶ θὰ δῆτε πόσο γρήγορα ἀπομακρύνεστε καὶ ἀπογειώνεστε ἀπὸ τὸν ἄσχημο, παράλογο καὶ συγχυσμένο τοῦτον κόσμον τοῦ τιποτένιου συμφέροντος, τῆς ἀρχομανίας καὶ τῆς βίας. Θὰ δῆτε πόσο θριαμβεντικὰ μπαίνετε σ' ἕναν ἄλλον κόσμον, πιὸ πραγματικὸ, ὁμορφο, χαρούμενο καὶ τρυφερό».

Τὸ ἐν λόγω πῶνημα προλογίζει ἡ γνωστὴ καλλιτέχνης Μαρίζα Κωχ ἀναφέροντας καὶ τὰ ἑξῆς: «Ὅποια καὶ ἂν εἶναι ἡ αἰτία τῆς χαρᾶς μου, ἐγὼ δέχομαι αὐτὸ πὸν μοῦ χαρίζεται μέσα ἀπὸ τούτη τὴν ἔκδοση, πὸν νιώθω νὰ ἐγινε γιὰ μένα, στὰ μέτρα τῆς δικῆς μου ἀντίληψης, στὰ μέτρα τῶν ἀνθρώπων πὸν ἀντιλαμβάνονται τὴν ζωὴ μέσα ἀπὸ τὸ τραγούδι. Καὶ οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ κατοικοῦν πάνω στὴν ἴδια γῆ πὸν περπάτησε ἡ Σαπφώ, ταξιδεύουν στὴν ἴδια θάλασσα, πετοῦν στὸν ἴδιο οὐρανό, λαβώνονται ἀπὸ τὶς ἴδιες σαῖτες τοῦ ἔρωτα».

Τύχη ἀγαθὴ γέννησε καὶ μένα στὸν ἴδιο τόπο πὸν πρὶν εἰκοσιεπτὰ αἰῶνες γέννησε τὴ Σαπφώ, εὐχαριστῶντάς τον καὶ ὑμνῶντάς τον μὲ τὸν ἀσύλληπτο λυρισμὸ τῆς. Τὶς ἴδιες γνώριμες πλαγιὲς τῶν δουνῶν, πὸν ὁ χειμωνιάτικος νοτιάς βοῦίζει μέρες καὶ νύχτες ἀσταμάτητα ἀνάμεσα στὶς κατάσπαρτες βελανιδιές, περπάτησα ὥρες ἀτέλειωτες ἀκούγοντας τὴν φύση νὰ μοῦ ψιθυρίζῃ τὰ μυστικὰ της, τὰ μυστικὰ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔρωτος, αὐτὰ πὸν αἰῶνες πρὶν ἐνέπνευσαν τὴν Σαπφώ:

«Ὁ ἔρωτας τὸν νοῦ μου τίναξε,
ὅπως ὅταν ὁ ἄνεμος ἀκράτητος
ἀπ' τὸ βουνὸ στίς βελανιδιὲς ὁρμαίει.»

Π. Α. Κουβαλάκης

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΟ: Σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστολὴ μὲ τίτλο «Ἀπαισιοδοξία γιὰ τὸν “Θησαυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας”» τοῦ κ. Γ. Σωτηρίου-Διαγόρα, πὸν δημοσιεύθηκε στὸ τ. 202, σ. 12580-12581, διευκρινίζεται ὅτι διευθυντὴς τοῦ Γραφείου Ἀθηνῶν γιὰ τὸν «Θησαυρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσας» δὲν εἶναι ὁ καθηγητὴς κ. Γ. Μπαμπινιώτης, ὅπως ἐκ λάθους ἀνεγράφη, ἀλλὰ ὁ κ. ΑΘ. Ἀναγνωστόπουλος, ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ὁ ὁμιλητὴς στὴν ἐκδήλωση, στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἐπιστολή.

καίωμα, νὰ βεδηλώνουμε γλωσσικὰ ὅλη τὴν ἀρχαία θρησκευτικὴ παράδοση τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γιὰ καὶ ἐμεῖς τέκνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἴμαστε. Δὲν μπορούμε τόσο ἀπλὰ νὰ λέμε ὅτι αὐτοὶ ἦταν οἱ κακοὶ καὶ ἐμεῖς οἱ... καλοί!

Δὲν πείθουμε κανένα μὲ αὐτὴ μας τὴν τακτικὴ. Οὔτε αὐτοὶ ἦταν εἰδωλολάτρες τότε, οὔτε εἴμαστε ἐμεῖς εἰδωλολάτρες σήμερα. Ὁ κόσμος πιστεύει στίς ῥίξεις τοῦ δέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πάνω σ' αὐτὸν ἐμβολίασε τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ μας. Ὁ ἴδιος θεὸς δημιούργησε τὸν κόσμον καὶ γιὰ αὐτοὺς καὶ γιὰ μᾶς. Σήμερα τὸ πιὸ λογικὸ πρᾶγμα πὸν μπορούμε νὰ κάνουμε ὡς Ἕλληνες –καὶ ἂν ἔχουμε λίγο wit ἀπὸ τὸν πολιτισμικὸ μας ἀγγλισμὸ– εἶναι τὴ δημιουργημένη μὲ μῖσος λέξη **εἰδωλολατρία** νὰ τὴν πετάξουμε ἀνεπιστρεπτὶ ἐκεῖ πὸν τῆς ταιριάζει, στὸν κάλαθο τῶν ἀχρήστων.

Θωμᾶς Γ. Ἡλιόπουλος

Διευθυντὴς Κολλεγίου «Παιδεία» Μελδούρης